

Regeringens proposition

1981/82: 141

om ändring i lagstiftningen om kriminalvård i anstalt m. m.;

beslutad den 4 mars 1982.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga de förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll ovannämnda dag.

På regeringen vägnar
THORBJÖRN FÄLLDIN

CARL AXEL PETRI

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås ändringar i lagen (1974:205) om kriminalvård i anstalt med syfte att öka möjligheterna att komma till rätta med narkotikamissbruk och brottslighet från de dömdas sida under anstaltstiden.

Vissa av de förslagna lagändringarna syftar till att öka möjligheterna till särbehandling av särskilt brottsbenägna långtidsdömda. De bestämmelser som nu finns om detta skärps och stramas upp i flera hänseenden. Innebörden blir att den som har dömts till fängelse i lägst två år i princip skall placeras i slutna rixanstalt, om det med hänsyn till arten av hans brottslighet eller annars kan befaras att han är särskilt benägen att fortsätta en brottslig verksamhet av allvarlig karaktär innan verkställigheten i anstalt har avslutats. Vid bedömningen skall särskilt beaktas om straffet avser grov narkotikabrottslighet. Den ifrågavarande kategorin av dömda skall företrädesvis placeras på sådana slutna rixanstalter som är särskilt lämpade att tillgodose kraven på hög säkerhet. För sådana intagna som nu avses skall också gälla särskilda restriktioner i fråga om permissioner och andra former av vistelse utanför anstalt. För att det särskilda behovet av kontroll och behandling beträffande denna grupp bättre skall kunna tillgodoses föreslås att mindre bostadsavdelningar på vissa slutna rixanstalter successivt inrättas.

Beträffande intagna i allmänhet föreslås skärpta regler om granskning av brev och andra försändelser, skärpningar i kontrollen vad avser telefonsamtal och mottagande av besök samt en bestämmelse som ger möjlighet att ta hand om pengar som de intagna har i strid mot gällande regler. Möjligheterna att företa kroppsvisitation och kroppsbesiktning utökas.

I lagen införs också en bestämmelse om skyldighet för intagen att lämna alkoholutandningsprov för kontroll av om han är påverkad av alkohol. Urinprovskontrollen effektiviseras. Permissioner och andra former av vistelse utom anstalt skall kunna vägras vid narkotikamissbruk eller vägran att underkasta sig urinprovskontroll från den intagnes sida.

I lagen (1976: 371) om behandlingen av häktade och anhållna m. fl., lagen (1980: 621) med särskilda bestämmelser om vård av unga och i lagen (1981: 1243) om vård av missbrukare i vissa fall införs bestämmelser om yttlig kroppsbesiktning.

I propositionen föreslås slutligen att maximistraffet för brottet övergrepp i rättssak enligt 17 kap. 10 § brottsbalken höjs från två till fyra år. Åtgärden skall ses mot bakgrund av den oroande utveckling som det innebär att vittnen och tilltalade i bl. a. mål om narkotikabrott av allt att döma ibland inte vågar tala fritt av fruktan för lagstridiga repressalier.

Ändringen i brottsbalken föreslås träda i kraft den 1 juli 1982 och övriga lagändringar den 1 oktober 1982.

1 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1974: 203) om kriminalvård i anstalt

Härigenom föreskrivs att 6, 7, 11, 14, 26–30, 32, 34, 42, 52 a–52 d och 63 §§ lagen (1974: 203) om kriminalvård i anstalt skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 §¹

Vid fördelning av de intagna mellan lokalanstalter och rixsanstalter skall följande allmänna riktlinjer vara vägledande.

Den som undergår fängelse i högst ett år skall företrädesvis vara placerad i lokalanstalt.

Den som undergår fängelse i mer än ett år placeras företrädesvis i rixsanstalt. När så behövs för en ändamålsenlig förberedelse av frigivning, får den intagne överföras till lokalanstalt.

Placering i slutan anstalt enligt 7 § tredje stycket skall, om inte annat föranleds av synnerliga skäl, ske i rixsanstalt och därvid företrädesvis i sådan anstalt eller avdelning av anstalt som är särskilt lämpad att tillgodose kraven på hög säkerhet.

7 §²

Vid fördelning av de intagna mellan öppna och slutna anstalter iakttages följande.

Intagen bör placeras i öppen anstalt, om icke annan placering är påkallad med hänsyn till föreliggande fara för att han avviker eller eljest av säkerhetsskäl eller med hänsyn till att möjlighet bör beredas honom till sådant arbete eller sådan undervisning, utbildning eller särskild behandling som icke lämpligen kan anordnas i öppen anstalt.

Den som dömts till fängelse i lägst två år skall placeras i slutan anstalt, om det med hänsyn till att han saknar fast anknytning till riket eller till arten av hans brottslighet eller eljest kan befaras att han är särskilt benägen att avvika och fortsätta en brottslig verksamhet av särskilt allvarlig karaktär. Vad som sagts nu gäller dock ej om annan placering kräves för en ändamålsenlig förberedelse av förestående

Den som har dömts till fängelse i lägst två år skall placeras i slutan anstalt, om det med hänsyn till arten av hans brottslighet eller annars kan befaras att han är särskilt benägen att fortsätta en brottslig verksamhet av allvarlig karaktär innan verkställigheten i anstalt har avslutats. Vid bedömningen skall särskilt beaktas, om straffet avser grovt narkotikabrott eller grov varusmuggling av narkotika.

¹ Senaste lydelse 1981: 213.

² Senaste lydelse 1981: 213.

Nuvarande lydelse

frigivning eller *eljest* synnerliga skäl föreligger för placering i öppen anstalt.

Föreslagen lydelse

Tredje stycket gäller ej, om annan placering krävs för en ändamålsenlig förberedelse av förestående frigivning eller annars synnerliga skäl föreligger för placering i öppen anstalt.

11 §

För att underlätta anpassningen i samhället kan den som är intagen i lokalanstalt medges att under arbetstid utföra arbete eller delta i undervisning, utbildning eller annan särskilt anordnad verksamhet utom anstalten. Vid anstalt som nu sagts bör särskilda åtgärder vidtagas för att främja verksamhet av detta slag.

Medgivande som avses i första stycket kan lämnas även den som är intagen i riksanstalt, om särskilda skäl föreligger.

Medgivande som avses i första stycket kan lämnas även den som är intagen i riksanstalt, om särskilda skäl föreligger. *Vad som har sagts nu gäller dock inte en intagen som avses i 7§ tredje stycket och som är placerad i slutna riksanstalt.*

14 §

Intagen skall beredas tillfälle till lämplig fritidssysselsättning. Han bör uppmantras att ägna sig åt egna intressen som kan bidra till hans utveckling. I den utsträckning det lämpligen kan ske bör han få möjligheter att genom tidningar, radio och television följa vad som händer i omvärlden. Hans behov av förströelse bör tillgodoses i skäligen omfattning.

Om det lämpligen kan ske, bör intagen beredas tillfälle att utom anstalten på fritid delta i sådan föreningsverksamhet eller annan liknande verksamhet som är ägnad att underlätta anpassningen i samhället. Därvid kan föreskrivas att den intagne skall stå under tillsyn.

Andra stycket gäller ej en intagen som avses i 7§ tredje stycket och som är placerad i slutna riksanstalt.

26 §

Annat brev till eller från intagen än sådant som avses i 25 § får med iakttagande av vad i andra stycket föreskrives granskas, om det är påkallat av säkerhetsskäl.

Brev får granskas, om det finns anledning antaga att det innehåller otillåtet föremål. Vidare får brev granskas stickprovsvis. I slutna an-

Brev eller andra försändelser till eller från den som är intagen i slutna riksanstalt skall granskas för undersökning av om de innehåller

Nuvarande lydelse

stalt får brev dessutom granskas, om det är nödvändigt med hänsyn till den intagnes särskilda förhållanden.

Föreslagen lydelse

något otillåtet föremål. Finns det anledning anta att en försändelse innehåller ett sådant föremål, får granskning i detta syfte ske även av en försändelse till eller från den som är intagen i annan anstalt, om det är påkallat av säkerhetsskäl.

Beträffande den som är intagen på specialavdelning, skall granskningen av brev eller andra försändelser även syfta till att undersöka om de innehåller något meddelande om planläggning av brottslig verksamhet, avvikande eller något annat liknande förfarande. När det är påkallat av säkerhetsskäl, får granskning i detta syfte även ske sticckprovsvis beträffande intagna i allmänhet samt, beträffande den som är intagen i slutan anstalt, om det är nödvändigt med hänsyn till hans särskilda förhållanden.

Första och andra styckena gäller ej sådant brev mellan intagen och svensk myndighet eller advokat som enligt 25 § skall vidarebefordras utan granskning.

27 §

Granskning av brev får ej vara mer ingående än som är nödvändigt med hänsyn till granskningens syfte.

Vid öppning av brev bör den intagne vara närvarande, om det lämpligen kan ske.

Brev som granskats får kvarhållas, om det är påkallat av säkerhetsskäl. Den intagne skall i så fall genast underrättas därom. Är det fråga om ett ankommande brev skall den intagne i den utsträckning det lämpligen kan ske få del av innehållet. Kvarhållet brev skall utlämnas till den intagne så snart *ske kan* och senast när antaltsvården upphör, om ej särskilda skäl talar däremot.

Granskning av brev eller andra försändelser får ej vara mer ingående än som är nödvändigt med hänsyn till granskningens syfte.

Vid öppning av brev eller andra försändelser bör den intagne vara närvarande, om det lämpligen kan ske.

Brev eller andra försändelser som granskats får kvarhållas, om det är påkallat av säkerhetsskäl. Den intagne skall i så fall genast underrättas därom. Är det fråga om ankommande försändelser, skall den intagne i den utsträckning det lämpligen kan ske få *kännedom om* innehållet. En kvarhållen försändelse skall utlämnas till den intagne så snart *det kan ske* och senast när anstaltsvården upphör, om ej särskilda skäl talar däremot.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

28 §

Vad i 25–27 §§ är föreskrivet om brev gäller även annat skriftligt meddelande. Bestämmelserna i dessa paragrafer rörande intagen gäller även sammanslutning av intagna.

För psykiatrisk avdelning gäller i stället för 25–27 §§ i tillämpliga delar bestämmelserna i 15 § lagen (1966: 293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall. Brev från intagen till svensk myndighet eller advokat skall dock alltid vidarebefodras utan granskning.

För psykiatrisk avdelning gäller utöver 25–27 §§ i tillämpliga delar bestämmelserna i 15 § lagen (1966: 293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall. Brev från intagen till *annan* svensk myndighet än *postverket* eller till advokat skall dock alltid vidarebefodras utan granskning.

29 §

Intagen får mottaga besök i den utsträckning det lämpligen kan ske. Han får ej mottaga besök som är ägnat att äventyra säkerheten i anstalten eller som kan motverka hans anpassning i samhället eller eljest vara till skada för honom eller annan.

Till underlag för bedömningen av om den som är intagen i sluten riksanstalt skall i ett särskilt fall få ta emot besök skall i förväg undersökas om den besökande har dömts eller är misstänkt för allvarlig brottslig verksamhet. I den utsträckning det behövs och lämpligen kan ske skall upplysningar också inhämtas om hans personliga förhållanden i övrigt. Vad som har sagts nu gäller ej, i den mån det är uppenbart obehövligt på grund av att den besökande är känd eller av annat skäl.

Till underlag för bedömningen av om den som är intagen i annan anstalt än sluten riksanstalt skall i ett särskilt fall få ta emot besök får en sådan kontroll som avses i andra stycket göras i den mån det är påkallat av säkerhetsskäl.

Tjänsteman vid anstalten skall vara närvarande vid besök, om det är påkallat med hänsyn till säkerheten. Vid besök av advokat som biträder den intagne i rättslig angelägenhet får tjänsteman närvara endast om advokaten eller den intagne begär det.

Som villkor för besök kan av säkerhetsskäl föreskrivas att den besökande underkastar sig kroppsvisitation eller medger undersökning av väska, kasse eller annat dylikt

Som villkor för besök kan av säkerhetsskäl föreskrivas att den besökande underkastar sig kroppsvisitation eller ytlig kroppsbesiktning eller medger undersökning av väs-

Nuvarande lydelse

som han vill medföra vid besöket.

Föreslagen lydelse

ka, kasse eller annat dylikt som han vill medföra vid besöket.

30 §

Telefonsamtal mellan *intagen* och *person* utom anstalten får äga rum i den utsträckning det lämpligen kan ske. *Den intagne* kan förvägras telefonsamtal som är ägnat att äventyra säkerheten i anstalten eller som kan motverka hans anpassning i samhället eller *eljest* vara till skada för honom eller annan.

Telefonsamtal mellan *intagna* och *personer* utom anstalten får äga rum i den utsträckning det lämpligen kan ske. *En intagen* kan förvägras telefonsamtal som är ägnat att äventyra säkerheten i anstalten eller som kan motverka hans anpassning i samhället eller *annars* vara till skada för honom eller *någon* annan. *Beträffande den som den intagne önskar samtala med kan sådan kontroll som avses i 29 § andra stycket göras i den mån det anses behövt.*

Om det är påkallat med hänsyn till säkerheten, skall tjänsteman på lämpligt sätt avlyssna telefonsamtal. Avlyssning får äga rum endast med den intagnes vetskap. Telefonsamtal med advokat som biträder den intagne i rättslig angelägenhet får icke avlyssnas utan den intagnes medgivande.

32 §³

För att underlätta anpassningen i samhället kan *intagen* beviljas tillstånd att lämna anstalten för viss kort tid (korttidspermission), om ej påtaglig fara för fortsatt brottslig verksamhet eller avsevärd fara för annat missbruk föreligger. Korttidspermission får också ges, om annan särskild anledning föreligger *därtill*.

För att underlätta anpassningen i samhället kan *intagen* beviljas tillstånd att lämna anstalten för viss kort tid (korttidspermission), om ej påtaglig fara för fortsatt brottslig verksamhet eller avsevärd fara för annat missbruk föreligger. *Vid bedömningen skall särskilt beaktas om den intagne har nyttjat eller förfarit olagligt med narkotika inom anstalten eller utan giltigt skäl vägrat att lämna urinprov enligt 52 d §.*

Korttidspermission får också ges, om annan särskild anledning föreligger *än som anges i första stycket*.

Intagen som avses i 7 § tredje stycket och *på skäl som där anges* är placerad i slutan *anstalt* får *beviljas korttidspermission* endast om synnerliga skäl föreligger *därtill*.

En intagen som avses i 7 § tredje stycket och *som är placerad i slutan riksanstalt* får *ej beviljas korttidspermission med stöd av första stycket* och får *i övrigt beviljas sådan permission* endast om synnerliga skäl föreligger *därtill*.

³ Senaste lydelse 1978:901.

Nuvarande lydelse

För korttidspermission får ställas de villkor som kan anses erforderliga beträffande vistelseort, anmälningsskyldighet eller annat. Är noggrann tillsyn behövlig, kan föreskrivas att den intagne under permissionen skall vara ställd under bevakning.

Föreslagen lydelse

För korttidspermission får ställas de villkor som kan anses erforderliga beträffande vistelseort, anmälningsskyldighet eller annat. Är noggrann tillsyn behövlig, kan föreskrivas att den intagne under permissionen skall vara ställd under bevakning. *Intagna som avses i tredje stycket skall vara ställda under bevakning, om inte annat krävs för en ändamålsenlig förberedelse av förestående placering i öppen anstalt eller eljest påkallas av synnerliga skäl.*

34 §

Kan intagen genom vistelse utanför anstalt bli föremål för särskilda åtgärder som kan antagas underlätta hans anpassning i samhället, kan medgivande att för sådant ändamål vistas utanför anstalten lämnas honom under lämplig tid, om särskilda skäl föreligger. För vistelsen skall ställas de villkor som kan anses erforderliga.

Första stycket gäller ej en intagen som avses i 7 § tredje stycket och som är placerad i sluten riksanstalt.

42 §

Vid transport av intagen skall såvitt möjligt tillses att han ej utsättes för obehörigas uppmärksamhet.

Om det är nödvändigt av säkerhetsskäl, får den intagne vid transport beläggas med fängsel.

Om det är nödvändigt av säkerhetsskäl, får den intagne vid transport *eller annars under vistelse utom anstalten* beläggas med fängsel.

Kan befaras att transport medför skada för den intagnes hälsa, skall läkares medgivande till transporten inhämtas.

52 a §⁴

Om det inte är uppenbart obehövt, skall den som intages i kriminalvårdsanstalt vid ankomsten till anstalten kroppsvisiteras för eftersökande av föremål som han enligt vad som följer av denna lag ej får inneha.

I övrigt får intagen kroppsvisiteras för eftersökande av föremål som nyss sagts *endast* när

1. anledning förekommer att sådant föremål skall anträffas på honom.

I övrigt får *en* intagen kroppsvisiteras för eftersökande av föremål som nyss sagts när

1. anledning förekommer att sådant föremål skall anträffas på honom.

⁴ Senaste lydelse 1978: 901.

Nuvarande lydelse

2. det sker i anslutning till större undersökning som av säkerhetsskäl görs av utrymmen inom anstalten och den intagne har eller har haft särskild anknytning till utrymme som berörs av undersökningen,

3. den intagne skall mottaga eller har haft obehövt besök, eller

4. den intagne efter vistelse utanför anstalten kommer åter till denna.

Föreslagen lydelse

2. det sker *stickprovvis eller också* i anslutning till större undersökning som av säkerhetsskäl görs av utrymmen inom anstalten och den intagne har eller har haft särskild anknytning till utrymme som berörs av undersökningen,

3. den intagne skall mottaga eller har haft obehövt besök, eller

4. den intagne efter vistelse utanför anstalten kommer åter till denna.

Om det inte är uppenbart obehövt, skall den som är intagen i sluten riksanstalt kroppsvisiteras då han har haft besök som avses i andra stycket 3 samt i fall som anges i andra stycket 4.

Vad som har sagts i andra stycket utgör ej hinder mot att i annat fall företages sådan yttlig kroppsvisitation som bedömes nödvändig av säkerhetsskäl och som endast avser eftersökande av vapen eller annat farligt föremål.

52 b §⁵

Intagen får kroppsbesiktigas när anledning förekommer att föremål som han enligt vad som följer av denna lag ej får inneha skall anträffas på honom.

Den som är intagen i sluten anstalt får kroppsbesiktigas även i fall som avses i 52 a § andra stycket 2–4, om det är oundgängligen påkallat av hänsyn till ordningen och säkerheten i anstalten. Närmare föreskrifter härom meddelas av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer.

Utöver vad som följer av första stycket får kroppsbesiktning i den mån det anses påkallat företas i fall som avses i 52 a § första stycket och andra stycket 2–4. I fråga om den som inte är intagen i sluten riksanstalt gäller detta dock bara yttlig kroppsbesiktning.

52 c §⁶

Kroppsvisitation eller kroppsbesiktning får inte göras mer ingående än vad ändamålet med åtgärden kräver. All den hänsyn som omständigheterna medger skall iakttagas. Om möjligt skall vittne närvara.

Annan kroppsvisitation än som avses i 52 a § tredje stycket eller kroppsbesiktning får, när åtgärden gäller kvinna, ej verkställas eller bevittnas av annan än kvinna, läkare eller legitimerad sjuksköterska.

Annan kroppsvisitation än som avses i 52 a § fjärde stycket eller kroppsbesiktning får, när åtgärden gäller kvinna, ej verkställas eller bevittnas av annan än kvinna, läkare eller legitimerad sjuksköterska.

⁵ Senaste lydelse 1978: 901.

⁶ Senaste lydelse 1978: 901.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Föremål, som anträffas vid kroppsvisitation eller kroppsbesiktning och som intagen enligt vad som följer av denna lag ej får inneha, skall omhändertagas och förvaras för hans räkning, såvitt ej annat är särskilt föreskrivet.

52 d §⁷

En intagen får föreläggas att lämna urinprov för kontroll av huruvida han är påverkad av narkotika.

En intagen är skyldig att på anmaning lämna urinprov för kontroll av huruvida han är påverkad av narkotika samt utandningsprov för kontroll av huruvida han är påverkad av alkohol, om inte annat föranleds av medicinska eller liknande skäl.

63 §

Alkoholhaltiga drycker eller andra berusningsmedel, som påträffas hos eller ankommer till intagen eller medföres av den som skall intagas i kriminalvårdsanstalt får omhändertagas. Med omhändertagen egendom skall förfaras på sätt föreskrives i 3 § lagen (1958: 205) om förverkande av alkoholhaltiga drycker m. m.

Vad som sägs i första stycket gäller i tillämpliga delar även alkoholhaltiga drycker eller andra berusningsmedel, som utan att känd ägare finns påträffas inom anstalt.

Bestämmelserna i första och andra styckena får tillämpas även i fråga om injektionsspruta eller katyl som kan användas för insprutning i människokroppen.

Belopp, som erhållits vid försäljning av omhändertagen egendom, tillfaller kronan.

Pengar, som påträffas hos eller ankommer till en intagen i strid med vad som är särskilt föreskrivet om intagnas rätt att inneha pengar, skall omhändertas, om det inte är uppenbart obilligt. Omhändertagna pengar skall genom styresmannens försorg göras räntebärande men får ej disponeras av den intagne förrän vid anstaltsvårdens slut, om det inte föreligger särskilda skäl.

Denna lag träder i kraft den 1 oktober 1982.

⁷ Senaste lydelse 1980: 930.

2 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1976: 371) om behandlingen av häktade och anhållna m. fl.

Härigenom föreskrivs att 2 och 2 b §§ lagen (1976: 371) om behandlingen av häktade och anhållna m. fl. skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagna lydelse

2 §¹

Om det inte är uppenbart obehövt, skall häktad senast vid ankomsten till förvaringslokalen kroppsvisiteras för eftersökande av föremål som han enligt vad som följer av denna lag ej får inneha.

I övrigt får häktad kroppsvisiteras för eftersökande av föremål som nyss sagts *endast* när

1. anledning förekommer att sådant föremål skall anträffas på honom,

2. det sker i anslutning till större undersökning som av säkerhetsskäl görs av utrymmen inom förvaringslokalen och den häktade har eller har haft särskild anknytning till utrymme som berörs av undersökningen.

3. den häktade skall mottaga eller har haft obevakat besök, eller

4. den häktade efter vistelse utanför förvaringslokalen kommer åter till denna.

Vad som har sagts i andra stycket utgör ej hinder mot att i annat fall företages sådan yttlig kroppsvisitation som bedömes nödvändig av säkerhetsskäl och som endast avser eftersökande av vapen eller annat farligt föremål.

I övrigt får häktad kroppsvisiteras för eftersökande av föremål som nyss sagts när

1. anledning förekommer att sådant föremål skall anträffas på honom,

2. det sker *stickprovsvis eller också* i anslutning till större undersökning som av säkerhetsskäl görs av utrymmen inom förvaringslokalen och den häktade har eller har haft särskild anknytning till utrymme som berörs av undersökningen,

3. den häktade skall mottaga eller har haft obevakat besök, eller

4. den häktade efter vistelse utanför förvaringslokalen kommer åter till denna.

2 a §²

Häktad får kroppsbesiktigas när anledning förekommer att föremål som han enligt vad som följer av denna lag ej får inneha skall anträffas på honom.

Om det är oungämligen påkallat av hänsyn till ordningen och säkerheten inom förvaringslokalen, får häktad kroppsbesiktigas även i fall som avses i 2 § andra stycket 2-4.

I den mån det anses påkallat får även kroppsbesiktning företas i de fall som avses i 2 § första och andra styckena.

Denna lag träder i kraft den 1 oktober 1982.

¹ Senaste lydelse 1978: 903.

² Senaste lydelse 1978: 903.

3 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1980: 621) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Härigenom föreskrivs att 14 och 23 §§ lagen (1980: 621) med särskilda bestämmelser om vård av unga skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

14 §

Den för vilken bestämmelserna i 13 § gäller får inte inneha alkoholhaltiga drycker eller andra berusningsmedel, injektionssprutor eller kanyler, som kan användas för insprutning i människokroppen, eller något annat som kan vara till men för vården eller ordningen vid hemmet. Påträffas sådan egendom hos den unge, får den omhändertas.

Den unge får kroppsvisiteras när han kommer till hemmet för kontroll att han inte bär på sig något som han inte får inneha där. Detsamma gäller om det under vistelsen i hemmet uppkommer misstanke att sådan egendom skall påträffas hos honom.

Vid visitering skall iakttas all den hänsyn som omständigheterna medger. Om möjligt skall ett vittne närvara.

Om det anses påkallat får den unge kroppsvisiteras eller ytligt kroppsbesiktigas, när han kommer till hemmet, för kontroll att han inte bär på sig något som han inte får inneha där. Detsamma gäller om det under vistelsen i hemmet uppkommer misstanke att sådan egendom skall påträffas hos honom.

Kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning får inte göras mer ingående än vad ändamålet med åtgärden kräver. All den hänsyn som omständigheterna medger skall iakttas. Om möjligt skall ett vittne närvara.

23 §

Vid handläggning i kammarrätt av mål enligt denna lag skall nämndemän ingå i rätten.

Vid handläggning i kammarrätt av andra mål enligt denna lag än mål om omedelbart omhändertagande skall nämndemän ingå i rätten.

Denna lag träder i kraft, såvitt avser 23 §, fyra veckor efter den dag då lagen enligt uppgift på den utkommit från trycket i Svensk författningssamling, och i övrigt den 1 oktober 1982.

4 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1981: 1243) om vård av missbrukare i vissa fall

Härigenom föreskrivs att 17 § lagen (1981: 1243) om vård av missbrukare i vissa fall skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

17 §

Den som är omhändertagen eller intagen för vård med stöd av denna lag i ett sådant hem som avses i 11 §, får inte inneha alkoholhaltiga drycker eller andra berusningsmedel, injektionssprutor eller kanyler eller något annat som kan vara till men för vården eller ordningen vid hemmet. Påträffas sådan egendom får den omhändertas.

Den som är omhändertagen eller intagen för vård får kroppsvisiteras, när han kommer till hemmet, för kontroll av att han inte bär på sig något som han inte får inneha där. Detsamma gäller om det under vistelsen i hemmet uppkommer misstanke att sådan egendom skall påträffas hos honom.

Vid visitering skall iakttas all den hänsyn som omständigheterna medger. Om möjligt skall ett vittne närvara.

Om det anses påkallat får den som är omhändertagen eller intagen för vård kroppsvisiteras eller ytligt kroppsbesiktigas, när han kommer till hemmet, för kontroll av att han inte bär på sig något som han inte får inneha där. Detsamma gäller om det under vistelsen i hemmet uppkommer misstanke att sådan egendom skall påträffas hos honom.

Kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning får inte göras mer ingående än vad ändamålet med åtgärden kräver. All den hänsyn som omständigheterna medger skall iakttas. Om möjligt skall ett vittne närvara.

Bestämmelserna i första–tredje styckena skall gälla för alla som vårdas vid ett sådant hem som avses i 11 §, om det är nödvändigt för att genomföra vården och upprätthålla ordningen vid hemmet och regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, socialstyrelsen medger det.

Denna lag träder i kraft den 1 oktober 1982.

5 Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Häri genom föreskrivs att 17 kap. 10 § brottsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Den som med våld eller hot om våld angriper någon för det han hos domstol eller annan myndighet gjort anmälan, fört talan, avlagt vittnesmål eller eljest vid förhör avgivit utsaga eller för att hindra honom från sådan åtgärd, dömes för övergrepp i rätts sak till böter eller fängelse i högst två år. Detsamma skall gälla, om man med annan gärning som medför lidande, skada eller olägenhet, eller med hot om sådan gärning angriper någon för det han avlagt vittnesmål eller eljest avgivit utsaga vid förhör hos myndighet eller för att hindra honom från att avgiva sådan utsaga.

Föreslagen lydelse

17 kap.
10 §

Den som med våld eller hot om våld angriper någon för det han hos domstol eller annan myndighet gjort anmälan, fört talan, avlagt vittnesmål eller eljest vid förhör avgivit utsaga eller för att hindra honom från sådan åtgärd, döms för övergrepp i rätts sak till böter eller fängelse i högst två år. Detsamma skall gälla, om man med annan gärning, som medför lidande, skada eller olägenhet, eller med hot om sådan gärning angriper någon för det han avlagt vittnesmål eller eljest avgivit utsaga vid förhör hos myndighet eller för att hindra honom från att avgiva sådan utsaga.

Är brottet grovt, döms till fängelse i högst fyra år.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1982.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1982-02-18

Närvarande: statsrådet Ullsten ordförande, och statsråden Wikström, Friggebo, Dahlgren, Åsling, Söder, Johansson, Wirtén, Andersson, Boo, Petri, Eliasson, Gustafsson, Elmstedt, Tillander, Ahrland, Molin

Föredragande: statsrådet Petri

Lagrådsremiss om ändring i lagen (1974:205) om kriminalvård i anstalt m. m.

1 Inledning

Med stöd av regeringens bemyndigande tillkallade dåvarande chefen för justitiedepartementet i mars 1980 en särskild utredare för att undersöka vissa frågor rörande permissioner från kriminalvårdsanstalter m. m.¹ Utredaren antog namnet permissionsutredningen (Ju 1980: 03).

Utredningen avlämnade i augusti 1981 betänkandet (Ds Ju 1981: 14) Straffverkställighet för vissa långtidsdömda m. m. Betänkandet innehåller förslag till särskilda bestämmelser om straffverkställighet för vissa intagna som dömts till långvariga frihetsstraff samt en skärpning av en del av de regler som för intagna i allmänhet gäller i fråga om kontakt med yttervärlden. Förslagen syftar till att motverka narkotikaproblemen i kriminalvårdsanstalterna och annan brottslighet från de intagnas sida under verkställighetstiden. En sammanfattning av betänkandet bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1*.

Betänkandet har remissbehandlats. En sammanställning av remissyttrandena bör fogas till protokollet som *bilaga 2*.

Ett annat problem med anknytning främst till lagföring för grov narkotikabrottslighet är att det i en som det förefaller ökande utsträckning har förekommit att vittnen och tilltalade inte velat tala fritt under förhören. Det kan på goda grunder antas att orsaken i en del fall har varit fruktan för lagstridiga repressalier av olika slag. Med sikte på detta problem avser jag i enlighet med vad som har förutskickats i budgetpropositionen (prop. 1981/82: 100 bil. 5 s. 34) att ta upp frågan om en straffhöjning för brottet övergrepp i rättssak.

¹ Lagmannen Johan Leche.

Jag kommer också att ta upp dels en skrivelse från kriminalvårdsstyrelsen angående alkoholutandningsprov på intagna i kriminalvårdsanstalt, dels en skrivelse från socialstyrelsen om vissa frågor rörande kroppsbesiktning.

2 Straffverkställighet för vissa långtidsdömda m. m.

2.1 Gällande ordning i korthet

Bestämmelser om hur kriminalvården i anstalt skall anordnas finns i lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt (KvaL) och i kungörelsen (1974:248) med vissa föreskrifter rörande tillämpningen av KvaL (KvaLK). För den närmare tillämpningen av bestämmelserna har kriminalvårdsstyrelsen meddelat föreskrifter och anvisningar.

Inom anstaltsväsendet finns riksanstalter och lokalanstalter. Riksanstalt, lokalanstalt eller avdelning av anstalt kan vara antingen öppen eller sluten. Dessutom finns s. k. specialavdelningar, dvs. slutna avdelningar med särskild övervakning och begränsad gemensamhet mellan de intagna.

Principerna för placering av de dömda finns i 6, 7 och 20 a §§ KvaL. Vid valet mellan riks- och lokalanstalt är huvudregeln att den som undergår fängelse i högst ett år placeras i lokalanstalt och den som undergår fängelse för längre tid i riksanstalt. Personer som från början placeras i riksanstalt skall emellertid kunna föras över till lokalanstalt när det behövs för en ändamålsenlig förberedelse av frigivningen.

Vid valet mellan öppen och sluten anstalt gäller att den intagne skall placeras i öppen anstalt, om inte annan placering är påkallad med hänsyn till rymningsfara eller andra säkerhetsskäl eller med hänsyn till att möjlighet bör beredas honom till sådant arbete eller sådan undervisning, utbildning eller särskild behandling som inte lämpligen kan anordnas i öppen anstalt.

För vissa intagna som dömts till fängelse i lägst två år finns emellertid en särskild regel i 7 § tredje stycket KvaL. En sådan intagen – i den praktiska verksamheten ofta kallad "7:3-a" – skall placeras i sluten anstalt, om det med hänsyn till att han saknar fast anknytning till riket eller till arten av hans brottslighet eller annars kan befaras att han är särskilt benägen att avvika och fortsätta en brottslig verksamhet av särskilt allvarlig karaktär. Undantag gäller om annan placering krävs för en ändamålsenlig förberedelse av förestående frigivning eller eljest synnerliga skäl föreligger för placering i öppen anstalt.

Om den som på grund av bestämmelsen i 7 § tredje stycket är placerad i sluten anstalt dessutom på grund av rymningsfara måste hållas avskild från andra intagna får han, om avskildheten kan antas behöva bestå för en längre tid, placeras på en specialavdelning. En intagen får också placeras på specialavdelning, om det finns särskild anledning anta att det är påkallat

för att hindra honom från brottslig verksamhet av allvarligt slag under vistelsen i anstalt. Ett beslut om placering på en specialavdelning skall prövas om så ofta det finns anledning till det, dock minst en gång i månaden.

Lagen om kriminalvård i anstalt innehåller också bestämmelser om olika typer av vistelse utanför anstalt som kan medges en intagen, såsom frigång (11 §), deltagande i föreningsverksamhet o. d. (14 §), korttidspermission (32 §) och vistelse utanför anstalt för särskilda åtgärder (34 §).

I lagen regleras också den intagnes rättigheter under anstaltsvistelsen. Den intagne får – i den utsträckning det kan ske utan olägenhet – inneha personliga tillhörigheter, samt skaffa sig eller motta böcker, tidskrifter, tidningar och annat som kan bereda honom sysselsättning under fritid. I övrigt får han inneha pengar och skaffa sig eller motta varor eller annat enligt särskilda bestämmelser. Om det är påkallat för att hindra att otillåtna varor förs in i anstalt, får föreskrivas att den intagne inte utan särskilt medgivande får motta försändelse av annat slag än brev eller annan skriftlig handling (24 §). Särskilda regler finns om granskning av brev, besök och telefonsamtal (25–27 och 30 §§). Lagen innehåller också bestämmelser om kroppsvisitation och kroppsbesiktning för eftersökande av föremål som den intagne inte får inneha (52 a–c §§). För kontroll av huruvida en intagen är påverkad av narkotika får den intagne föreläggas att lämna urinprov (52 d §).

2.2 Permissionsutredningens förslag

Utredningen baserar sitt förslag bl. a. på en kartläggning av praxis hos kriminalvårdens organ i olika hänseenden samt på genomgång av vissa behandlingsjournaler. Utredningen har också genom besök och överläggningar på kriminalvårdsanstalterna sökt göra sig underrättad om förhållandena.

Utredningen anger att dess undersökningar har gett vid handen att de långtidsdömda i icke obetydlig omfattning missköter sig på olika sätt under straffverkställigheten. Misskötsamheten består i stor utsträckning av nya brott, i några fall av mycket allvarliga brott. Användning av och handel med narkotika på anstalterna förekommer också enligt utredningens uppfattning i oacceptabel omfattning. Rörande de närmare förhållandena framgår av utredningens redovisning bl. a. att sådana i undersökningsmaterialet ingående intagna som från början placerats på någon annan anstalt än sluten rixanstalt hade den bästa skötsamheten på själva anstalten. De misskötte emellertid sina utevistelser i nästan samma utsträckning som de som från början placerats på sluten rixanstalt men inte varit ”7:3-förklarade”. De intagna som klassificerats som ”7:3-or” skötte sina utevistelser – i den mån sådana hade beviljats dem – bättre än övriga grupper. De skötte sig obetydligt sämre på anstalt än andra intagna som från början av verk-

ställigheten placerats på sluten riksanstalt. Det förekom färre rymningsförsök och rymningar bland "7:3-orna" än bland övriga på sluten riksanstalt. De hade inte begått några nya brott under verkställigheten under tid då de varit "7:3-förklarade", vare sig i samband med rymning eller annars. Det bör ytterligare nämnas att utredningen genom sina kontakter med olika personalkategorier inom kriminalvården säger sig ha inhämtat att man tror att de långtidsdömda begår avsevärt fler brott än som avspeglas i antalet domar under verkställigheten och att alltså det s. k. mörktalet är högt i dessa fall.

För att man skall komma till rätta med de föreliggande problemen föreslår utredningen dels att en särslagstiftning skall införas för vissa särskilt brottsbenägna långtidsdömda, dels att kontrollverksamheten beträffande övriga intagna intensifieras och effektiviseras såvitt gäller deras kontakter med personer utanför anstalterna.

I det första hänseendet föreslås att det i brottsbalken (BrB) skall införas bestämmelser om s. k. särskild verkställighet. Tanken är att domstolen vid ådömande av fängelse i lägst fyra år skall förordna om särskild verkställighet av straffet, om den dömda har gjort sig skyldig till särskilt allvarlig brottslighet som har riktat sig mot eller medfört fara för liv eller hälsa och det med hänsyn till brottets art eller annars föreligger påtaglig risk för att han under verkställigheten kommer att fortsätta en sådan brottslig verksamhet. Beträffande den som inte har fyllt 21 år skall emellertid förordnande om särskild verkställighet inte få meddelas.

Som skäl för att lägga den primära beslutanderätten hos domstol åberopar utredningen bl. a. att det redan vid intagningen i anstalt bör vara avgjort om den intagne tillhör den krets som skall särbehandlas. För ett sådant beslut krävs upplysningar om den intagnes brottslighet, ligatillhörighet, personliga förhållanden m. m. Detta underlag lämnas bäst och fullständigast av åklagaren i målet och enklast i samband med rättegången. Detta är också en fördel ur rättssäkerhetssynpunkt, då den tilltalade får möjlighet att bemöta de framställda påståendena. Vidare kan beslutet överklagas i samma ordning som själva påföljden. En omprövning av beslutet skall kunna ske ett år innan två tredjedelar av straffet har verkställts och därefter så länge särbehandlingen inte har upphört var sjätte månad. Denna prövning skall göras av kriminalvårdsstyrelsen i plenum.

Vad beträffar innehållet i verkställigheten anför utredningen bl. a. att det för intagna som skall särbehandlas bör finnas regler beträffande utevistelser och andra kontakter med personer utanför anstalten som skiljer sig från vad som gäller för andra intagna. Den som undergår särskild verkställighet skall inte beviljas annan utevistelse än särskild permission och då endast om synnerliga skäl föreligger. Permissionen skall alltid vara bevakad. Besökare och telefonkontakter skall kontrolleras hos polismyndighet. Vidare skall kontroll ske av den intagne efter besök. Alla brev och skriftliga meddelanden liksom andra försändelser skall i princip granskas och alla telefonsamtal i princip avlyssnas av tjänsteman på anstalten.

Då det enligt utredningen är olämpligt att förvara intagna som skall vara underkastade särskilt stränga regler tillsammans med andra intagna, föreslår utredningen att särskilda anstalter avdelas för dem som undergår särskild verkställighet. Med hänsyn bl. a. till att en i det närmaste total avspärning mot yttvärlden erfarenhetsmässigt skapar problem i form av ökad våldsbenägenhet och till att även andra problem kan förväntas uppstå föreslår utredningen att de som undergår den aktuella verkställighetsformen skall tas in i särskilda rixsanstalter med hög säkerhet och stor personaltäthet. Utredningen rekommenderar i första hand att anstalterna Österåker och Norrköping tas i anspråk som särskilda rixsanstalter. Det regelsystem som utredningen föreslår innebär att den intagne inte skall få föras över till en annan slutna rixsanstalt förrän tidigast ett år innan två tredjedelar av straffet har verkställts.

Beträffande övriga dömda föreslår utredningen bl. a. att 7§ tredje stycket KvaL upphävs. Om särskilda rixsanstalter tillskapas, finns det inte längre behov av speciella regler beträffande den kategori som avses i det lagrummet. Med hänsyn till att flykttfara och risk för fortsatt brottslig verksamhet måste anses vara större bland en del av dem som dömts till fängelse i två år eller mera än bland intagna med lägre straff införs emellertid enligt förslaget en ny regel av innebörd att den som tillhör denna kategori får överföras till lokalanstalt först ett år före den dag då villkorlig frigivning tidigast kan ske.

Främst för att man skall komma till rätta med narkotikaproblemen skärps beträffande intagna i allmänhet reglerna angående granskning av brev och andra försändelser samt kontroll av besökande och telefonsamtal. Möjligheten att företa kroppsvisitation och kroppsbesiktning utökas. Bl. a. skall s. k. yttlig kroppsbesiktning kunna företas under samma utvidgade förutsättningar som föreslås gälla i fråga om kroppsvisitation. En intagen som har brukat narkotika eller annars tagit del i narkotikahandling på anstalten får inte beviljas permission så länge det finns påtaglig fara för att han fortsätter narkotikahandling på anstalten. Som ett ytterligare led i strävandena att begränsa tillgången till narkotika bör anstaltspersonalen få rätt att ta om hand pengar som den intagne har utan lov. Omhändertagna pengar skall tillfalla staten.

2.3 Remissutfallet i stort

Förslaget om en särskild verkställighetsform för vissa långtidsdömda med det av utredningen förutsatta innehållet har fått ett mycket blandat mottagande. Till dem som i princip tillstyrker förslaget hör Sveriges domareförbund, rikspolisstyrelsen, kammarrätten i Jönköping och flera företrädare för åklagarväsendet liksom LO och TCO-S. Flera instanser som t. ex. socialstyrelsen, statens invandrarverk och Sveriges advokatsamfund ställer sig tveksamma. Förslaget avstyrks av åtskilliga instanser, däribland

JO, RÅ, Göta hovrätt, BRÅ, kriminalvårdsnämnden, riksrevisionsverket, Svenska Röda korset och Rättspsykiatriska föreningen. Till dem som har avstyrkt förslaget hör också kriminalvårdsstyrelsen, som emellertid kan tänka sig regler om särskild verkställighet av mindre långtgående innebörd.

De instanser som har tillstyrkt förslaget har genomgående fäst stor vikt vid narkotikasituationen inom kriminalvården men har ofta även hänvisat till behovet av samhällsskydd för annan brottslig verksamhet från de intagnas sida. Nuvarande regelsystem har betecknats som otillräckligt för att man skall kunna komma till rätta med de problem som här gör sig gällande.

Vissa av de remissinstanser som har gett uttryck för tveksamhet eller motsatt sig förslaget har å andra sidan hävdat att underlag saknas för så drastiska ändringar som dem som utredningen har föreslagit. Det har uttalats att de möjligheter till differentiering av de intagna som finns enligt gällande ordning eller en vidareutveckling av dessa bör vara tillräckliga. Samtidigt har man pekat på att det framför allt är överbeläggningen i kriminalvårdens anstalter som orsakar de nuvarande problemen, och från flera håll har man befarat att ett genomförande av utredningsförslaget skulle vara ägnat att förvärra beläggningssituationen. Vidare framhåller många instanser att förslaget innebär ett alltför långtgående avsteg från de humanitära principer som under de senaste decennierna har präglat svensk kriminalvård, samtidigt som det inte skulle vara något effektivt medel för att uppnå de mål som utredningen har ställt upp. De kriterier för särskild verkställighet som utredningen har föreslagit – bl. a. fyraårsgränsen – anses inte adekvata.

Flertalet av de remissinstanser som har tillstyrkt tanken på en särskild verkställighetsform ansluter sig också till förslaget om domstolsprövning, medan de instanser som har motsatt sig ett system med särskild verkställighet i allmänhet har avstyrkt tanken på domstolsprövning även för det fall att särskild verkställighet skulle införas. Detta gäller dock inte genomgående. Rikspolisstyrelsen t. ex. anser att det bör ankomma på kriminalvårdsstyrelsen att bestämma om särskild verkställighet, och samma uppfattning har LO och TCO-S. Göta hovrätt och Svenska Röda korset kan å andra sidan tänka sig domstolsprövning, om man skulle genomföra förslaget om särskild verkställighet. Kriminalvårdsstyrelsen – som enligt vad som förut har sagts föreslår en särskild verkställighetsform av mindre ingripande innebörd än utredningen – anser att det bör ankomma på styrelsen att bestämma när denna skall vara tillämplig.

De instanser som ställer sig positiva till domstolsprövning har i stort sett tagit fasta på de av utredningen anförda argumenten, nämligen intresset av att det redan vid domstillfället slås fast att den dömde tillhör en kategori av brottslingar som bör bli särbehandlade samt rättssäkerhetsskäl. I sistnämnda hänseende åberopas domstolarnas sammansättning, värdet av att det material som ligger till grund för beslutet presenteras av åklagaren i en

rättegång och kan bemötas av försvararen samt att överklagande kan ske i samma ordning som beträffande domen i övrigt.

Mot tanken att lägga prövningen på domstolarna har bl. a. anförts att det är principiellt felaktigt att dessa skall besluta om innehållet i verkställigheten. Detta bör, menar man, göras av de organ som är ansvariga för behandlingen av de intagna. Praxis skulle annars komma att bli mycket oenhetlig. Det är också svårt att redan vid domstillfället göra bindande förutsägelser för en lång tid framåt om den dömdes farlighet. Slutligen skulle det uppstå stora praktiska svårigheter vid kriminalvårdens planering genom att kriminalvårdsstyrelsen inte skulle kunna beräkna platsåtgången och utnyttja tillgängliga platser på ett rationellt sätt.

Såvitt gäller de förslag som rör övriga intagna har tanken på en särskild spärr mot överflyttning till lokalanstalt av dem som dömts till fängelse i två år eller mer blivit starkt kritiserad. I de delar som gäller permissioner, kontroll av besökande och andra kontrollåtgärder har emellertid förslaget i sak fått ett positivt mottagande. Flertalet remissinstanser är ense med utredningen om att det här bör ske en uppstramning med hänsyn främst till intresset att komma till rätta med narkotikaproblemen i anstalterna. Kritik har emellertid riktats mot förslaget även i denna del såvitt gäller lagtekniska frågor och andra detaljspörsmål.

2.4 Överväganden

2.4.1 Särbehandling för vissa långtidsdömda

Stora ansträngningar har gjorts i försöken att komma till rätta med narkotikaproblemen i kriminalvårdens anstalter. Ett riktmärke för dessa strävanden har varit att intagna utan narkotikaproblem inte skall behöva komma i kontakt med narkotika, att missbrukare skall avskäras från tillförsel av droger och att intagna skall förhindras från att bedriva narkotikahandel inom anstalterna och ute i samhället, allt i enlighet med vad riksdagen har uttalat (JuU 1980/81: 35, rskr 1980/81: 378). I själva verket får detta betecknas som de minimikrav som medborgarna i aktuellt hänseende har rätt att ställa på kriminalvården.

Ansträngningarna har utan tvivel gett resultat, men det torde stå klart att förhållandena är långt ifrån godtagbara. Det är av naturliga skäl ganska svårt att få någon exakt bild av narkotikasituationen inom kriminalvården. Uppenbart är emellertid att antalet personer som är dömda för narkotikabrott har ökat kraftigt. Speciellt gäller det intagna med långa straff som gjort sig skyldiga till mycket kvalificerad brottslighet. I ett fåtal mycket uppmärksammade fall har det kunnat fastslås att dessa personer har lyckats fortsätta sin verksamhet under anstaltsvistelsen. Det har då vanligen inte handlat om införsel på anstalterna utom om handel ute i samhället.

Den illegala narkotikahandlingen på anstalterna torde till övervägande del bedrivas av personer som själva är aktiva missbrukare och som under

anstaltstiden är beredda att ta betydande risker för att kunna skaffa preparaten. Andelen narkotikamissbrukare bland dem som tas in i kriminalvårdsanstalterna är hög. Vid flera rixanstalter och lokalanstalter i tätortsområdena förekommer i betydande utsträckning smuggling och smugglingsförsök i samband med permissioner och besök och frigång. De flesta anstalter som ligger på mindre orter eller på landsbygden har av allt att döma en mer oregelbunden införsel av narkotika, och åtskilliga av dem är så gott som helt narkotikafria.

Ett annat problem som från tid till annan har väckt stor uppmärksamhet är att det i en del fall har förekommit att personer som har varit intagna i kriminalvårdsanstalter för mycket grov och farlig kriminalitet – exempelvis väpnade rån – har lyckats upprepa brottslig verksamhet av aktuellt slag i samband med permission eller efter rymning från anstaltsvistelsen. Man måste enligt min mening hysa förståelse för att detta väcker stor upprördhet både bland de närmast drabbade – t. ex. personalen vid post- eller bankkontor – och bland allmänheten. Ofta görs det också med hänvisning till inträffad sådan brottslighet gällande att kravet på samhällsskydd har varit eftersatt, även om kanske de flesta vid närmare eftertanke är beredda att medge att man aldrig helt kan gardera sig mot händelser av detta slag.

Det var mot den nu i korthet skisserade bakgrunden som permissionsutredningen tillkallades. Utredningen skulle bl. a. kartlägga praxis i fråga om långtidsdömdas permissioner och övriga kontakter med yttervärlden under anstaltsvistelsen. Det angavs också att utredningen skulle undersöka om det vid den praktiska tillämpningen hade uppstått olägenheter som skulle kunna avhjälpas lagstiftningsvägen eller genom ändringar i kriminalvårdsstyrelsens föreskrifter.

Det förslag som permissionsutredningen har lagt fram vad gäller särbehandling av vissa långtidsdömda får betecknas som utomordentligt långtgående. Samtidigt är de förut berörd problemen utan tvivel sådana att ingripande åtgärder är motiverade. Jag har därför förståelse för att flera remissinstanser utan reservationer har tillstyrkt utredningens förslag.

Som emellertid har påpekats från flera håll vid remissbehandlingen förtjänar till en början de humanitära aspekterna att noga beaktas när man närmare överväger förslaget i denna del. Den grupp av intagna som skulle väljas ut för den nya verkställighetsformen skulle enligt förslaget bli underkastad en i det närmaste fullständig avspärrning från yttervärlden för mycket lång tid och utan möjlighet att kunna påverka sin situation. Utredningen har själv påpekat att förslaget delvis innebär en återgång till former för omhändertagande som inte har tillämpats i Sverige under de senaste fyrtio åren och som inte heller förekommer i andra nordiska länder. Detta inger naturligtvis betänkligheter.

Mot dessa kan å andra sidan åberopas att hänsyn från humanitär synpunkt måste tas även till dem som faller offer för narkotikahandling och

annan brottslighet av här aktuellt slag. Vid den avvägning som måste göras blir det då en väsentlig fråga, om en lösning enligt förslagets linjer kan antas vara ett effektivt medel att komma till rätta med de föreliggande problemen. Endast under den förutsättningen synes de nackdelar från humanitär och behandlingsmässig synpunkt som otvivelaktigt är förenade med förslaget kunna godtas.

Frågan om förslagets effektivitet är vanskelig att bedöma. Med den reservation som är betingad av svårigheterna att över huvud taget göra förutsägelser på detta fält anser jag det för min del troligt att en del av den brottslighet som här står i förgrunden skulle i varje fall temporärt förhindras, om en grupp bland de långtidsdömda i enlighet med förslaget under lång tid underkastas en så ingripande isolering som utredningen har föreslagit. Jag tänker då närmast på sådan kriminalitet som exempelvis rån och andra allvarliga vålds- och förmögenhetsbrott. De som underkastas verkställighet i isolering skulle också sannolikt kunna avskäras från tillgång till narkotika. När det gäller konsekvenserna för narkotikahandlingen i övrigt inom kriminalvårdsanstalterna, finns det nog anledning till större tvekan. Klart är ju att man genom mycket drastiska åtgärder mot en förhållandevis liten grupp intagna når tillfredsställande resultat på detta område i stort bara under förutsättning att man kan räkna med att gruppen till rätt betydande del omfattar intagna som annars skulle ha tagit aktiv del i narkotikahandlingen. Som har påpekats vid remissbehandlingen finns det här utrymme för tvivel. Man synes ha svårt att komma från den invändningen att urvalet av dem som skulle underkastas den aktuella särbehandlingen till en del skulle vila på mycket osäkra grunder. Den fyraårsgräns som utredningen har tänkt sig synes exempelvis knappast underbyggd; det finns varken i det av utredningen redovisade materialet eller i andra undersökningar något belägg för att narkotikahandlingen främst skulle vara att tillskriva just en viss grupp bland intagna med en strafftid på fyra år eller mer. Skall en sådan gräns sättas, bör den rimligen ligga vid två års fängelse som motsvarar bl. a. det nuvarande minimistraffet för grovt narkotikabrott liksom den strafftid som bildar utgångspunkt för tillämpningen av de förut omnämnda bestämmelserna i 7 § tredje stycket KvaL.

Till detta kommer att det enligt vad som är allmänt omvittnat framför allt är den höga beläggningen vid kriminalvårdsanstalterna som ger upphov till de nuvarande problemen. Man kan inte bortse från risken att beläggnings-situationen ytterligare försämras genom en lösning enligt utredningsförslagets linjer. Som kriminalvårdsstyrelsen har påpekat vid remissbehandlingen skulle ju systemet innebära att ett visst antal anstaltsplatser måste reserveras för en särskild kategori intagna, vars omfattning inte på förhand går att beräkna.

En omständighet av helt annat slag förtjänar också att vägas in när man bedömer förslagets effektivitet. Som har påpekats av utredningen och som vid remissbehandlingen har understrukits av bl. a. BRÅ och Rättspsykia-

triska föreningen visar bl. a. erfarenheterna från främmande länder att mycket långa isoleringstider ofta ger upphov till våld och andra övergrepp. I den mån så blir förhållandet skulle ju förslagets syfte motverkas.

Vad jag har anfört nu medför att jag känner en betydande iverksamhet inför tanken på att genomföra utredningens förslag fullt ut. Man måste dessutom beakta att den föreslagna ordningen med ett av domstol bestämt kvalificerat fängelsestraff i för ändamålet särskilt inrättade anstalter i sak närmast får anses innebära att en ny påföljdsform tillskapas. Skillnaden mellan ordinärt fängelse och fängelse med särskild verkställighet skulle bli minst lika ingripande på själva verkställighetsplanet som tidigare mellan fängelse och straffarbete eller mellan fängelse och internering i den form som sistnämnda påföljd ursprungligen var tänkt. För en sådan från kriminalpolitisk synpunkt betydelsefull förändring måste starka skäl fordras. Förslaget kan från denna synpunkt inte anses tillräckligt underbyggt.

Mina överväganden har därför lett mig till slutsatsen att det inte f. n. finns underlag för att införa en från både principiella och praktiska synpunkter så ingripande särskild verkställighetsform som permissionsutredningen har föreslagit. Kvar står emellertid att främst narkotikasituationen men även intresset att motverka annan allvarlig brottslighet från en del långtidsdömdas sida otvivelaktigt påkallar att särskilda åtgärder nu vidtas på lagstiftningssidan. Som jag ser det är det ofrånkomligt att man inför en ordning som ger utrymme för särbehandling av vissa intagna i större utsträckning än vad som f. n. anses möjligt. Annars riskerar 1973 års kriminalvårdsreform att förlora sin trovärdighet och breda förankring.

När det gäller att finna en form för regler om en sådan särbehandling delar jag den uppfattning som har kommit till uttryck från flera håll under remissbehandlingen att man lämpligen bör utgå från den nuvarande regeln i 7 § tredje stycket KvaL. Därmed kommer i stället för den av utredningen föreslagna fyraårsgränsen en strafftid på två år att bilda utgångspunkt för bedömningen. Även om givetvis ett visst lägsta straff är ett mycket osäkert kriterium på den dömdes farlighet och återfallsbenägenhet, är denna gräns av förut angivna skäl betydligt mer realistisk än den som utredningen har föreslagit. Det finns i sammanhanget anledning att fästa uppmärksamheten på att, enligt vad utredningen visar, inte någon av de i utredningens undersökning ingående "7:3-or" som varit placerad på sluten riksanstalt begått brott i samband med vistelse utom anstalt. Även om statistiken här naturligtvis måste bedömas med försiktighet, talar detta för att regeln ingalunda har varit ineffektiv i den praktiska tillämpningen.

Utredningens kartläggning och remissinstansernas synpunkter visar emellertid att regeln i flera hänseenden bör ändras och stramas upp för att man skall tillgodose de krav som nu måste ställas.

För att en intagen skall kunna hänföras under 7 § tredje stycket KvaL krävs f. n. att det "med hänsyn till att han saknar fast anknytning till riket eller till arten av hans brottslighet kan befaras att han är särskilt benägen

att avvika och fortsätta en brottslig verksamhet av särskilt allvarlig karaktär". Flyktfara måste sålunda alltid föreligga. I enlighet med vad som har påpekats från flera håll blir detta inte adekvat för exempelvis fall då det kan befaras att den intagne är benägen att ägna sig åt illegal narkotikahandling under anstaltsvistelsen men det saknas belägg för att han avser att försöka avvika. Detta är inte något opraktiskt fall. *Kravet på flyktfara* bör alltså *tas bort* ur paragrafen.

Vidare bör enligt min mening inte längre krävas att fråga skall vara om "särskilt allvarlig brottslighet" för att en intagen skall hänföras under 7 § tredje stycket. Det bör räcka att man kan befara att den intagne under verkställigheten skall ägna sig åt "allvarlig brottslighet". Jag återkommer till denna fråga i specialmotiveringen.

Permissionsutredningen har lagt vikt vid intresset att både den dömde själv och anstaltspersonalen redan vid intagningen får klart för sig om den dömde tillhör den kategori som skall särbehandlas. Så är inte fallet f. n.: först när ett beslut skall fattas där kategoritillhörigheten är av betydelse aktualiseras frågan, och bedömningen kan ändras efter hand som anstaltsvården fortskrider. Detta är enligt min mening knappast en nackdel. Som har påpekats vid remissbehandlingen måste man beakta att människor kan förändras under tidens gång och under olika former av påverkan.

Att man vid den bedömning som här skall göras även i fortsättningen särskilt beaktar fall då straffet avser *grov narkotikabrottslighet* (inkl. grov varusmuggling avseende narkotika) är enligt min mening angeläget. Jag vill i sammanhanget erinra om att riksdagen har uttalat att det är ett starkt önskemål att de som har gjort sig skyldiga till narkotikabrott effektivt avskiljs från andra kategorier intagna (JuU 1980/81: 35, rskr 1980/81: 378). Detta betyder inte att jag är beredd att gå så långt som att säga att redan den omständigheten att någon har dömts för grov narkotikabrottslighet utan vidare innebär att han är att hänföra till den kategori som avses i 7 § tredje stycket KvaL. En bedömning i det särskilda fallet måste alltid göras – jag vill här hänvisa till den individualiserade prövning av återfallsbenägenheten i fråga om detta klientel som numera skall ske i ärenden om villkorlig frigivning (jfr prop. 1980/81: 76 s. 60). Men en presumtion bör enligt min mening gälla för att intagna som dömts för grov narkotikabrottslighet är att hänföra till den speciella kategorin, detta med hänsyn både till att återfallsrisken erfarenhetsmässigt är särskilt uttalad och till det starka önskemålet att motverka all narkotikahandling på anstalterna. Jag förordar därför att en uttrycklig regel införs om att man vid bedömningen av om någon tillhör den kategori som avses i 7 § tredje stycket KvaL särskilt skall beakta om straffet avser grovt narkotikabrott eller grov varusmuggling avseende narkotika.

För att ytterligare strama upp regleringen förordar jag att det i lagen anges inte bara att den nu aktuella kateogrin av intagna skall vara placerade på slutan anstalt utan även att placering skall ske på *sluten riksanstalt*.

om inte synnerliga skäl, t. ex. den dömdes ungdom, föranleder annat eller fråga är om att förbereda frigivning.

Det bör också enligt min mening uttryckligen anges som ett riktmärke för bedömningen av placeringsfrågorna att i de här avsedda fallen företrädesvis sådana anstalter skall väljas som är *särskilt lämpade att tillgodose kraven på hög säkerhet*. Härmed avser jag inte att de aktuella anstalterna – det gäller här närmast Hall, Kumla, Norrköping, Norrtälje och Tidaholm – skall anses tillhöra någon särskild anstaltskategori utan endast att säkerhetskraven skall ägnas speciell uppmärksamhet vid placeringen. Det är ju med dagens beläggningssituation ofrånkomligt att även andra intagna med långa straff än de som hänförs under 7 § tredje stycket KvaL, i en inte obetydlig utsträckning måste komma att placeras på samma anstalter.

Ett önskemål från både säkerhets- och behandlingssynpunkt skulle vara att *mindre bostadsavdelningar* kunde inrättas vid de slutna rixanstalter som här blir aktuella (jfr prop. 1979/80: 100 s. 80). Den nuvarande beläggningssituationen medger inte att detta önskemål tillgodoses fullt ut, men det är min avsikt att i detta sammanhang ta upp frågan om mindre bostadsavdelningar vid någon eller några av de här aktuella kriminalvårdsanstalterna. Detta medför ett behov av flera kriminalvårdsplatser. Jag vill i sammanhanget erinra om att jag tidigare denna dag har anmält en lagrådsremiss med förslag rörande vissa straffverkställighetsfrågor som är ägnat att leda till vissa besparingar. Jag avser att återkomma till frågan om mindre avdelningar i samband med att jag efter lagrådets yttrande anmäler frågan om proposition till riksdagen.

Vad gäller anstalten Österåker som permissionsutredningen föreslog som särskild rixanstalt vill jag erinra om att det där sedan ett par år pågår en försöksverksamhet med en särskild behandlingskedja för narkotikaskadda intagna som önskar komma ifrån sitt missbruk. Verksamheten utvärderas f. n., och det finns därför inte anledning att nu avbryta detta projekt. I och för sig får emellertid även denna anstalt anses vara ägnad att tillgodose de säkerhetskrav som förut har nämnts.

Begränsningar i möjligheterna till *vistelse utom anstalt* bör uppenbarligen också gälla för den kategori intagna som hänförs under 7 § tredje stycket KvaL. I huvudsak kan därvid följas det förslag till regler som permissionsutredningen har lagt fram med sikte på särskild verkställighet. F. n. gäller att en intagen som avses i 7 § tredje stycket och som på skäl som där anges är placerad i slutna anstalt inte beviljas s. k. regelbunden korttidspermission och beviljas annan korttidspermission endast vid synnerliga skäl (32 § KvaL). Denna ordning bör bestå. Det bör vidare föreskrivas att, om korttidspermission beviljas, en intagen som avses nu skall vara ställd under *bevakning*. En sådan bestämmelse kan dock inte göras helt ovillkorlig, bl. a. med hänsyn till att en överföring till öppen anstalt lämpligen bör förberedas genom en övergång från bevakade permissioner till permissioner då den intagne inte bevakas men åtföljs av en kriminalvårds-

tjänsteman, övervakare eller annan person med uppgift att lämna honom stöd och hjälp, s. k. beledsagade permissioner. Undantag bör göras för dessa fall liksom för andra situationer då det föreligger synnerliga skäl.

Annan vistelse utanför anstalt än korttidspermission bör enligt min mening över huvud taget inte beviljas en intagen som avses i 7 § tredje stycket KvaL under tid då han är intagen i sluten rixanstalt. Så torde f. ö. knappast heller ske f. n. Uttryckliga regler bör tas in i lagen om att frigång (11 §), vistelse utom anstalt för föreningsverksamhet e. d. (14 §) och s. k. 34 §-placering inte får beviljas i dessa fall.

Till vissa ytterligare justeringar som bör vidtas när det gäller reglerna i 7 § tredje stycket KvaL får jag återkomma i specialmotiveringen.

I sammanhanget bör här också något beröras *specialavdelningarna*, dvs. de avdelningar som är inrättade med särskild övervakning och begränsad gemensamhet mellan de intagna. Sådana avdelningar (de s. k. bunkrarna) finns f. n. vid kriminalvårdsanstalterna Kumla, Hall och Norrköping (tillhopa 24 platser). För specialavdelningarna tillämpas mycket stränga ordningsregler (se närmare prop. 1980/81:1 s. 31), och en placering där är i praktiken jämförbar med isolering. Även om permissionsutredningen inte i alla detaljer har beskrivit hur verkställigheten vid en särskild rixanstalt avsågs bli utformad, torde det finnas anledning utgå från att den ordning som tillämpas vid specialavdelningarna snarast är strängare än den utredningen tänkt sig för de särskilda rixanstalternas del.

Jag har tidigare (avsnitt 2.1) redogjort för de kriterier som gäller för placering på specialavdelning. Till en del tar dessa sikte på omständigheter av samma slag som enligt vad jag förut har förordat skall ligga till grund för att hänföra en intagen under 7 § tredje stycket KvaL. Jag syftar närmast på regeln i 20 a § KvaL om att en intagen får placeras på en specialavdelning, om det finns särskild anledning anta att det är påkallat för att hindra honom från brottslig verksamhet av allvarligt slag under vistelsen i anstalt. Klart är dock att det för en så ingripande åtgärd som placering på en specialavdelning måste fordras alldeles speciella skäl av betydligt mera påtaglig styrka än som gäller för klassificering av en intagen enligt 7 § tredje stycket KvaL. Dessutom bör understrykas att placering på en specialavdelning fortlöpande skall omprövas med täta intervaller. Jag finner inte anledning att i detta sammanhang föreslå några ändrade regler eller i övrigt några ändringar såvitt gäller verksamheten vid specialavdelningarna. Till vissa frågor får jag dock anledning återkomma i specialmotiveringen.

Redan av vad jag har anfört torde framgå att jag inte är beredd att ställa mig bakom tanken på att beslut om särbehandling skall meddelas av *den domstol som dömer i brottmålet*. Detta gäller både särbehandling enligt 7 § tredje stycket KvaL och placering i specialavdelning. De skäl mot en sådan ordning som har åberopats vid remissbehandlingen är enligt min mening övertygande och får ytterligare styrka med en ordning av det slag som jag här skisserat. Jag vill emellertid erinra om att talan mot kriminal-

vårdsstyrelsens beslut i enskilda fall enligt lagen om kriminalvård i anstalt alltid kan föras i kammarrätt.

Sammanfattningsvis innebär mitt förslag följande. Någon särskild verkställighetsform enligt utredningsförslaget införs inte f. n. En mindre långtgående särbehandling skall emellertid kunna äga rum med stöd av 7 § tredje stycket KvaL, vilket innebär att en strafftid på två år i stället för den av utredningen föreslagna fyraårsgränsen kommer att bilda utgångspunkt för bedömningen och att särbehandlingen alltså blir tillämplig beträffande avsevärt flera intagna än som omfattats av utredningens förslag. Det aktuella lagrummet och därtill anknytande regler stramas upp i flera avseenden. Kravet på flyktfara tas bort liksom kravet på att risk skall föreligga för "särskilt" allvarlig brottslighet. En särskild presumtion läggs fast för dem som har dömts för grov narkotikakriminalitet. Under särbehandlingstiden skall de intagna i princip vara placerade på slutan anstalt och företrädesvis då en av de anstalter som är särskilt ägnade att tillgodose kraven på hög säkerhet. Mindre bostadsavdelningar införs vid några av dessa. Alla former av vistelse utanför anstalt för den berörda kategorin förbjuds utom särskilda korttidspermissioner, som dock förutsätter synnerliga skäl. Beviljas den intagne korttidspermission, skall han i princip vara ställd under bevakning.

2.4.2 Åtgärder beträffande övriga dömda

Permissionsutredningens förslag att *överföring till lokalanstalt* av en intagen med en strafftid på två år eller mer inte skulle få ske förrän halva strafftiden har avtjänats har som nämnts föranlett kritik vid remissbehandlingen. Även jag ställer mig avvisande till förslaget, som uppenbarligen skulle minska möjligheterna till differentiering inom kriminalvården och därmed riskera att få direkt negativa verkningar. Det saknas också enligt min mening tillräckligt underlag för att hävda att de lokalanstaltsplaceringar som i praktiken har förekommit i här avsedda fall har varit felaktiga eller annars olämpliga i någon nämnvärd utsträckning.

Utredningens övriga förslag har däremot i sak fått ett genomgående positivt mottagande. Dessa går ut på en skärpning av reglerna om granskning av *brev, skriftliga meddelanden* och *andra försändelser*. Vidare föreslås nya regler om *kontroll* av personer som vill besöka anstalterna eller som intagna vill samtala med i telefon. *Ytlig kroppsbesiktning* – ett begrepp som nyligen har införts i varusmuggningslagstiftningen och som i stort sett innebär en ytlig granskning av kroppen – tillåts av intagna och besökare under samma förutsättningar som kroppsvisitation. Möjligheten och i vissa avseenden också skyldigheten att företa *kroppsvisitation* och *fullständig kroppsbesiktning* utökas. De intagnas *permissioner* görs avhängiga av att de ej nyttjar eller handlar med narkotika på anstalten. *Pengar* som påträffas hos eller kommer till en intagen i strid mot gällande

bestämmelser om vissa intagnas rätt att inneha pengar skall kunna omhändertas.

Jag är medveten om att det här till en del rör sig om ganska långtgående utökningar av kontrollen som sammantagna kan innebära påfrestningar inte bara för de intagna utan även bl. a. för deras anhöriga. Inte desto mindre är jag – främst med tanke på de nuvarande narkotikaproblemen inom kriminalvården – liksom remissinstanserna beredd att i allt väsentligt tillstyrka förslagen, som enligt min mening bör vara ägnade att i inte obetydlig utsträckning öka möjligheterna att komma till rätta med problemen. Vissa detaljfrågor avser jag att ta upp i specialmotiveringen, där också en del spörsmål rörande urinprovskontroll behandlas.

Jag vill emellertid avslutningsvis understryka att det vid sidan av de åtgärder som jag här har föreslagit framför allt är genom differentiering vid anstaltsplaceringarna som man kan komma till rätta med kriminalvårdens nuvarande problem. Riksdagen har också åtskilliga gånger betonat detta. I det föregående har jag berört frågor som rör differentiering av hänsyn till narkotikabrottslighet, narkotikaberoende och brottsbenägenhet. Men differentiering skall ske även med beaktande av en rad andra faktorer såsom närhet till hemorten, kön, ålder, rymningsbenägenhet och behov av sjukvård eller tillgång till visst slag av arbete eller utbildning. Så länge inte narkotikasituationen har bemästrats på alla anstalter är det vidare givetvis av särskild vikt att intagna som så önskar kan garanteras att undgå påverkan till narkotikamissbruk. Jag vill här också erinra om de särskilda s. k. narkotikafria avdelningar som f. n. finns inrättade vid riksanstalterna Österåker, Hall, Hinseberg och Malmö. Differentieringsproblematiken har jag närmare berört i årets budgetproposition (prop. 1981/82: 100 bil. 5 s. 33 och 76–77). Som har sagts där och ytterligare har understrukits vid remissbehandlingen av permissionsutredningens betänkande skapar den höga beläggningsen vid anstalterna stora problem när det gäller att tillgodose anspråken på differentiering.

Bland åtgärder som har beslutats eller som planeras för att förbättra situationen vill jag hänvisa till den intensifiering av lokalanstaltsbyggandet som har förutsatts i budgetpropositionen (prop. 1981/82: 100 bil. 5 s. 87). Såvitt gäller ändringar i regelsystemet har jag redan nämnt prop. 1981/82: 100 och vill ytterligare hänvisa till frivårdskommitténs betänkande (SOU 1981: 90) Frivårdspåföljder och fängelsestraffkommitténs betänkande (SOU 1981: 92) Villkorlig frigivning, vilka f. n. remissbehandlas. Ett genomförande av de förslagen kan leda till en minskning i beläggningsen, bl. a. till följd av att frivården effektiviseras.

Slutligen vill jag nämna att det inför det fortsatta arbetet med bekämpningen av narkotikaproblemen inom kriminalvården enligt min mening är nödvändigt att vi får ytterligare kunskap om narkotikasituationen och om det praktiska utfallet av de åtgärder som fortlöpande vidtas för att bemästra problemen. Det är min avsikt att ta upp dessa frågor i anslutning till en kommande proposition om åtgärder mot alkohol- och narkotikamissbruk över hela fältet.

3 Alkoholutandningsprov på kriminalvårdsanstalter

När man skall fastställa graden av en persons alkoholpåverkan kan, förutom blodanalys, analys av utandningsluften användas som bevismedel. Denna analysmetod bygger på att det normalt råder en viss relation mellan alkoholhalten i blodet och i den utandningsluft som kommer från lungorna (den s. k. alveolarluften).

Utandningsprov har sedan gammalt använts av polisen i dess brottsbekämpande verksamhet, i synnerhet på trafiknykterhetsområdet. Denna verksamhet regleras numera genom lagen (1976: 1090) om alkoholutandningsprov. Enligt denna lag får alkoholutandningsprov företas på den som skäligen kan misstänkas för trafiknykterhetsbrott eller annat brott på vilket fängelse kan följa, om provet kan ha betydelse för utredning om brottet. Vidare får provtagning rutinmässigt företas på motorförare i vissa närmare angivna situationer.

Lagen om alkoholutandningsprov kan inte användas inom kriminalvården. Inte heller de bestämmelser om kroppsbesiktning som finns i lagen om kriminalvård i anstalt anses grunda någon befogenhet att företa sådana prov.

Kriminalvårdsstyrelsen har i sin inledningsvis nämnda skrivelse hemställt om en sådan lagändring att det blir möjligt att förelägga intagna på kriminalvårdsanstalter att lämna alkoholutandningsprov. Som skäl för sin framställning anför kriminalvårdsstyrelsen att det i anstalterna kan vara av värde i flera sammanhang att använda utandningsprov. Med hjälp av sådana prov kan man enligt styrelsen t. ex. kontrollera hur en intagen sköter en permission som har beviljats honom under villkor av alkoholavvänjande behandling. En kontroll av det angivna slaget i sådana sammanhang kan ha avgörande betydelse för den fortsatta behandlingsplaneringen. Styrelsen påpekar vidare att det särskilt vid öppna anstalter är svårt att hindra de intagna från att föra in sprit. Detta leder ofta till "supfester" i förläggningarna med betydande svårigheter för personalen ur ordnings- och säkerhetssynpunkt. Oftast inträffar sådana ordningsstörningar nattetid varför den personal som är i tjänst så gott som undantagslöst måste tillkalla förstärkning. Vid ingripandet är det givetvis lätt att urskilja en intagen som är klart berusad. Styrelsen påpekar emellertid att det också är viktigt att kunna avgöra vilka intagna som, utan att då vara synbart påverkade, faktiskt druckit sprit.

Efter remiss har yttranden över kriminalvårdsstyrelsens skrivelse avgetts av rikspolisstyrelsen, socialstyrelsen, Tjänstemännens centralorganisation, statstjänstemannasektionen, Centralorganisationen SACO/SR och Föreningen styresmän och assistenter m. fl. vid kriminalvårdsanstalterna (SAK). SACO/SR har avlämnat yttrande från Sveriges läkareförbund.

Samtliga remissinstanser har tillstyrkt eller förklarat sig ej ha någon erinran mot en lagändring av det slag kriminalvårdsstyrelsen förordat. I

synnerhet SAK och Läkareförbundet understryker att det här är fråga om en angelägen lagändring.

Jag kan för min del ansluta mig till kriminalvårdsstyrelsen och remissinstansernas uppfattning och förordar därför att det i lagen om kriminalvård i anstalt förs in en bestämmelse om skyldighet för en intagen att efter föreläggande lämna alkoholutandningsprov för kontroll av huruvida han är påverkad av alkohol. Undantag får naturligtvis göras för fall då den intagne av medicinska eller liknande skäl inte kan lämna ett prov av aktuellt slag. Som jag förut har varit inne på finns det ju i lagen redan en uttrycklig bestämmelse som ger möjlighet att förelägga en intagen att lämna urinprov för kontroll av huruvida han är påverkad av narkotika. Till den närmare utformningen av de berörda bestämmelserna får jag återkomma i specialmotiveringen.

4 Socialstyrelsens skrivelse

I det föregående har jag föreslagit att bestämmelser om ytlig kroppsbesiktning förs in i lagen om kriminalvård i anstalt. Detta ställningstagande aktualiserar frågan om motsvarande ändringar i lagen (1976: 371) om behandlingen av häktade och anhållna m. fl. (häkteslagen) vars bestämmelser om kroppsvisitation och kroppsbesiktning i stort sett är uppbyggda på samma sätt som i lagen om kriminalvård i anstalt. Sådana ändringar har också föreslagits av socialstyrelsen i dess inledningsvis nämnda skrivelse, närmast med sikte på häktade som vistas på rättspsykiatrisk klinik. I den delen berör nämligen häkteslagen socialstyrelsens verksamhetsområde.

Beträffande häktena och de rättspsykiatriska klinikerna har visserligen inte samma problem på narkotikaområdet gjort sig gällande som när det gäller kriminalvårdsanstalterna, men övervägande skäl talar naturligtvis för att de berörda bestämmelserna får en enhetlig utformning. Även de övriga skärpningar som jag föreslår vad gäller kroppsvisitation och kroppsbesiktning bör återspeglas i häkteslagen.

Socialstyrelsen har också föreslagit att regler om ytlig kroppsbesiktning förs in i lagen (1980: 621) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) och i lagen (1981: 1243) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM). Efter samråd med chefen för socialdepartementet förordar jag att även de frågorna tas upp till bedömning i detta sammanhang.

Jag återkommer till de här behandlade frågorna i specialmotiveringen.

5 Straffhöjning för övergrepp i rättssak

5.1 Gällande ordning m. m.

Som jag angav inledningsvis är det min avsikt att i detta sammanhang ta upp frågan om straffhöjning för brottet övergrepp i rättssak.

Det aktuella brottet är straffbelagt i 17 kap. 10 § BrB. För brottet döms den som med våld eller hot om våld angriper någon för att han har gjort en anmälan till en myndighet, fört talan, avlagt vittnesmål eller annars har avgett en utsaga vid förhör eller för att han ämnar vidta en sådan åtgärd. Detsamma gäller den som med någon annan gärning som medför lidande, skada eller olägenhet eller hot om en sådan gärning angriper någon för att han har avlagt vittnesmål eller annars avgett utsaga vid förhör hos en myndighet eller för att hindra honom från att avge en sådan utsaga.

Straffet för övergrepp i rättssak är böter eller fängelse i högst två år.

Med förhørsutsaga i den aktuella straffbestämmelsens mening avses – förutom vittnesmål – utsaga av part vare sig den avges under sanningsförsäkran eller vid något annat förhör. Vidare avses förhör som någon avger i en annan egenskap än som vittne hos en offentlig myndighet för att åstadkomma utredning. S. k. förhörspersoner åtnjuter alltså skydd mot varje gärning som medför lidande, skada eller olägenhet eller hot om detta.

Det mera inskränkta skyddet, som alltså förutsätter att övergreppet innefattar våld eller hot om våld tillkommer förutom förhörspersoner andra som hos domstol eller annan myndighet för sin eller annans talan, dvs. parter som inte är förhörspersoner samt ombud. Även de som anhängiggör en sak genom anmälan till domstol, polis eller annan myndighet, s. k. anmälare, åtnjuter detta inskränkta skydd. Skyddet omfattar också blivande parter, ombud och anmälare.

För straffbarhet fordras att övergreppet sker med vad som brukar kallas direkt uppsåt att hindra från den åtgärd som det är fråga om eller att hämnas åtgärden.

Bestämmelser om vittnen finns i 36 kap. rättegångsbalken (RE). Enligt 1 § får var och en som inte är part i målet eller målsägande i brottmål höras som vittne. Detta innebär också en skyldighet att efter kallelse avlägga vittnesmål vid domstol. Vissa undantag från vittnesplikten finns dock, exempelvis för den som är nära släkt med en part (3 §) samt – med vissa begränsningar – för vissa yrkesgrupper, t. ex. advokat, läkare, tandläkare, som på grund av sin ställning i förtroende fått vetskap om det saken gäller (5 §). Ett vittne får vägra att yttra sig om omständighet som skulle röja att vittnet eller någon honom närstående har förövat brottslig eller vanärande handling (6 §). Rätten att vägra vittna innebär emellertid inte en rätt att medvetet lämna oriktiga uppgifter eller förneka eller förtiga kännedom om den omständigheten om vilket vittnet hörs. Vägran att avge vittnesmål kan medföra böter eller häkte. Den som under vittnesed lämnar osann uppgift eller förtiger sanningen kan dömas för mened (15 kap. 1 § BrB).

Det förtjänar här ytterligare att anmärkas att det i vissa fall föreligger en allmän skyldighet att anmäla eller annars avslöja brott som är "å färde" (23 kap. 6 § BrB), i vilka fall denna skyldighet föreligger anges i anslutning till de särskilda brotten. Detta har skett beträffande t. ex. mord, dråp och grov misshandel (3 kap. 10 § BrB).

Enligt 36 kap. 18 § RB får rätten, om det förekommer anledning att vittne i partens närvaro av rädsla eller av annan orsak inte fritt utsäger sanningen eller om parten hindrar vittnet i hans berättelse genom att falla honom i talet eller på annat sätt, förordna att parten inte skall vara närvarande under förhöret. Emellertid skall i så fall vittnets berättelse efter vittnesmålet läsas upp för parten, som då även får ställa frågor till vittnet. Detsamma gäller vid förhör med part under sanningsförsäkran (37 kap. 5 § RB), vid förhör med sakkunnig (40 kap. 11 § RB) och vid förhör med part i brottmål (46 kap. 7 § RB). Det bör här också anmärkas att en förhandling vid domstol som regel är offentlig (2 kap. 11 § andra stycket regeringsformen och 5 kap. 1 § RB).

5.2 Tidigare ärende i riksdagen

I en motion till 1979/80 års riksmöte (1979/80:1111) hemställdes att riksdagen skulle begära att regeringen utarbetade ett förslag till en sådan ändring i rättegångsbalken att det blev möjligt att förhöra vittne utan närvaro av åhörare. Som skäl för sin hemställan anförde motionären att det var otillfredsställande att den tilltalades bekanta vid rättegången kunde få uppgift om vittnets bostad och andra personliga uppgifter, då det underlättade för den tilltalades kamrater att hämnas på vittnet. Detta kunde i sin tur medföra att vittnet hindrades från att tala fritt.

Justitiekottet inhämtade yttrande över motionen från justitiekanslern, riksåklagaren, hovrätten för nedre Norrland, Göteborgs tingsrätt, Sveriges advokatsamfund, Sveriges domareförbund, Föreningen Sveriges statsåklagare, Föreningen Sveriges åklagare och Nämndemännens riksförbund. Flertalet remissinstanser bekräftade att problem föreligger av den art som motionären hade påtalat och tillstyrkte bifall till motionen eller uttalade sig i tillstyrkande riktning.

I sitt av riksdagen godkända betänkande över motionen uttalade justitiekottet (JuU 1980/81:5) att en lagändring av det slag motionären förordade svårligen syntes kunna genomföras utan att den viktiga principen om domstolsförhandlingarnas offentlighet trädde för när. Utöver vad som redan gäller borde förhandlingsoffentligheten inte inskränkas, om inte starka motstående intressen krävde det. Utskottet förordade en undersökning för att utröna om så är fallet. Utskottet anförde vidare att, om undersökningen skulle visa att de påtalade olägenheterna på ett avgörande sätt var till men för rättsskipningen, det givetvis också fick undersökas vilka olika praktiska lösningar som kunde väljas för att åstadkomma en

önskvärd ordning. Det borde ankomma på regeringen att avgöra om den av utskottet förordade undersökningen borde anförtros åt rättegångsutredningen (Ju 1977:06) eller utföras i annan ordning.

Enligt vad jag har inhämtat kommer den nu aktuella frågan att behandlas av rättegångsutredningen, som inom kort beräknas lägga fram ett delbetänkande om processen i tingsrätt.

5.3 Överväganden

Under senare tid har det i samband med ett flertal brottmålsrättegångar – ofta rörande narkotikabrott – funnits skäl till antagande att vittnen och tilltalade av rädsla för medtilltalade eller åhörare inte har vågat tala fritt. Detta har visat sig på det sättet att den eller de hörda – ofta har det varit flera i förening – antingen har vägrat yttra sig eller också ändrat sina vid förundersökningen lämnade uppgifter på ett sådant sätt att det har funnits skäl att misstänka att utsagan inför rätten varit osann. I en del fall har det – på grund av de hördas egna uppgifter eller av andra skäl – framstätt som sannolikt att orsaken har varit fruktan för repressalier, och i andra fall har detta på goda grunder kunnat misstänkas. Det har också förekommit att vittnen har vägrat att inställa sig till rättegångar i brottmål under liknande omständigheter. Även i fall då vittnesmål faktiskt avläggs, förhåller det sig enligt uppgifter från många håll ofta så att vittnet före och efter rättegången ger uttryck för stark oro för de konsekvenser som vittnesmålet kan dra med sig.

Enligt vad som har omvittnats från polishåll förefaller det också ha blivit allt vanligare att personer som har vetskap om planerad eller begången organiserad kriminalitet av allvarligt slag avstår från att göra anmälan eller annars ge sig till känna för polisen. På motsvarande sätt gäller att den som hörs under en förundersökning som syftar till att få misstankarna bekräftade mot en eller flera andra personer för brott av nu aktuellt slag ofta söker undvika all inblandning eller lämnar felaktiga uppgifter.

Den angivna utvecklingen skall ses mot bakgrund av att det enligt vad som belyses av remissyttrandena till justitieutskottet med anledning av den förut nämnda motionen över huvud taget har blivit ett allt hårdare klimat i samband med vissa typer av brottmålsprocesser, särskilt rörande narkotikabrott men också beträffande annan organiserad brottslighet. Tyvärr måste man också konstatera att den fruktan för efterräkningar som sannolikt många gånger ligger till grund för obenägenheten att lämna korrekta uppgifter inte sällan är befogad. Det är välkänt att det när fråga är om organiserad brottslighet kan vara förenat med risker att lämna uppgifter som fäster misstankarna på någon av de ledande i sammanhanget. I synnerhet gäller detta vid narkotikabrottslighet där ofta stora ekonomiska värden står på spel för de inblandade och långa fängelsestraff hotar dem. Det har förekommit att personer som kan misstänkas för att vilja lämna

eller ha lämnat uppgifter av nyss berört slag har hotats till liv eller hälsa, ett hot som också kan avse vederbörandes familj. Ibland tillgrips också misshandel eller liknande övergrepp. Hot om repressalier eller andra trakasserier i kriminalvårdsanstalterna mot medtilltalade eller tidigare dömda lär också förekomma.

Den nu i korthet beskrivna utvecklingen är oroande, och det är givetvis angeläget att sådana former av övergrepp som det nu är fråga om förhindras så effektivt som möjligt, detta inte bara av hänsyn till enskilda personer utan också för att rättskipningen skall fungera tillfredsställande. Det sist sagda är särskilt angeläget eftersom rättssystemet bl. a. bygger på vittnesplikt och i vissa fall skyldighet att avslöja brott samtidigt som vägran, underlåtenhet eller bristande sanningsenlighet kan medföra stränga straff.

Frågan vilka åtgärder som kan vidtas på det processrättsliga området kommer inom kort att belysas av rättegångsutredningen i enlighet med riksdagens önskemål. I detta sammanhang finns emellertid anledning att fästa uppmärksamheten på straffskalan i bestämmelsen mot övergrepp i rättsak, som är det straffbud som i första hand blir tillämpligt mot övergrepp av det slag som här har diskuterats. Även i betraktande av att givetvis andra straffbestämmelser blir tillämpliga vid mycket allvarliga övergrepp får straffskalan för det aktuella brottet, som f. n. omfattar böter eller fängelse i högst två år, betecknas som anmärkningsvärt mild; maximistraffet är inte strängare än för exempelvis misshandel enligt 3 kap. 5 § BrB eller för olaga hot enligt 4 kap. 5 §. Detta torde också innebära att, om övergrepp i rättsak har förövats genom misshandel eller olaga hot, straff skall ådömas endast enligt 17 kap. 10 § (jfr Beckman m. fl., Kommentar til BrB del I, 4 u, s. 193).

Erfarenhetsmässigt är en höjning av en straffskala mycket sällan ett vare sig effektivt eller lämpligt medel att komma till rätta med ett kriminalpolitiskt problem. I fråga om brottet övergrepp i rättsak torde det emellertid stå klart att man vid tillkomsten av bestämmelsen knappast kunde förutse den utveckling som jag nyss har beskrivit. Den bristande proportion som föreligger mellan straffskalan och de skadeverkningar som brott av aktuellt slag i vissa fall ger upphov till ter sig så anmärkningsvärd att jag anser mig ha skäl att föreslå en höjning av maximistraffet till fängelse i fyra år. Med hänsyn till att de problem som föreligger på området har fått en ingående belysning i det tidigare nämnda riksdagsärendet och den remissbehandling som anordnades av justitieutskottet har jag funnit mig kunna anmäla frågan utan att själv ha föranstaltat om någon remissbehandling. Jag har emellertid vid ärendets beredning samrått med RÅ och rikspolisstyrelsen.

Liksom tidigare kommer vid ett genomförande av den nu förordade höjningen att gälla att, om någon gör sig skyldig till övergrepp i rättsak genom misshandel eller olaga hot, straffet skall bestämmas endast enligt 17 kap. 10 §. I den mån övergreppet innefattar grov misshandel, för vilket brott maximistraffet är tio år (3 kap. 6 § BrB), torde däremot enligt vanliga

principer gärningsmannen vara att döma för grov misshandel i konkurrens med övergrepp i rättssak.

Självfallet kan fall av övergrepp i rättssak förekomma som inte är av den allvarliga art som jag förut har diskuterat. Minimistraflet bör därför behållas oförändrat.

Höjningen av maximistraflet bör komma till uttryck genom en särskild straffskala för grova fall av övergrepp i rättssak. Straffet för grovt brott bör vara fängelse i högst 4 år. Denna straffskala bör reserveras för fall då gärningsmannen har visat särskild hänsynslöshet och betydande men för det allmänna eller någon enskild har uppkommit eller riskerat att uppkomma till följd av gärningen.

Slutligen vill jag understryka att jag är väl medveten om att den lagändring som jag sålunda förordar endast utgör ett steg på vägen mot en lösning av de problem som jag har beskrivit i det föregående. Dessa är av den karaktären att någon fullt effektiv och samtidigt från rättssäkerhetssynpunkt helt godtagbar lösning knappast är möjlig lagstiftningsvägen.

6 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt.
2. lag om ändring i lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m. fl.,
3. lag om ändring i lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga,
4. lag om ändring i lagen (1981:1243) om vård av missbrukare i vissa fall,
5. lag om ändring i brottsbalken.

De under 3 och 4 nämnda förslagen har upprättats i samråd med chefen för socialdepartementet.

Förslagen bör fogas till regeringsprotokollet i detta ärende som *bilaga 3*.¹

7 Specialmotivering

7.1 Förslaget till lag om ändring i lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt.

6 §

I denna paragraf, som behandlar fördelningen av de dömda mellan lokalanstalter och riksanstalter har i ett nytt fjärde stycke angetts att sådan

¹ Bilagan har uteslutits här. Frånsett ett i regeringsprotokollet 1982-03-04 anmärkt tillägg till den till 3. angivna lagen är förslagen likalydande med dem som är fogade till propositionen.

placering i sluten anstalt som avses i 7 § tredje stycket i princip alltid skall ske i rixsanstalt. Tidigare har även placering i slutna lokalanstalter kunnat komma i fråga. Undantag från den nya regeln görs endast för fall där synnerliga skäl föreligger, såsom då frigivningen skall förberedas men placering på öppen anstalt enligt 7 § fjärde stycket inte bedöms kunna komma i fråga av säkerhetsskäl.

Vidare har i det nya fjärde stycket särskilt angetts att placeringen i här avsedda fall företrädesvis skall ske i sådana rixsanstalter eller avdelningar som är särskilt lämpade att tillgodose kraven på hög säkerhet. Därvid får samtliga omständigheter som är ägnade att inverka på säkerheten beaktas, däribland främst personaltäthet, byggnadsstruktur och tillgången på säkerhetsanordningar. Några särskilda anstalter har inte utpekats i lagtexten, och det är inte heller avsikten att så skall ske i en regeringsförfattning. De omständigheter som är av betydelse för bedömningen kan variera från tid till annan. Till de anstalter som f. n. främst kommer i åtanke hör Hall, Kumla, Norrköping, Norrtälje och Tidaholm.

Den nya regleringen innebär att ökad uppmärksamhet redan vid den första anstaltsplaceringen bör ägnas frågan huruvida en intagen tillhör den kategori som skall särbehandlas enligt 7 § tredje stycket. Det kan vara lämpligt att låta detta framgå av själva beslutet i vissa fall, men något formellt krav på att så skall ske har inte ställts upp. Någon bindande rättsverkan får inte ett sådant ställningstagande på detta stadium.

7 §

Ändringsförslaget innebär i olika hänseenden en skärpning av tredje stycket som behandlar fall då placering i sluten anstalt är huvudregeln. Som har angetts under 6 § skall placeringen i de situationer som avses här i princip äga rum i rixsanstalter och därvid företrädesvis i sådana rixsanstalter som är särskilt lämpade att tillgodose kraven på säkerhet.

Till en början har risk för brottslig verksamhet under verkställighetstiden gjorts till en grund för placering i sluten anstalt även för fall när flyktfara inte kan påvisas. Stycket kommer alltså att till skillnad från f. n. omfatta även fall när det på goda grunder kan misstänkas att den intagne kommer att fortsätta brottslig verksamhet under själva anstaltsvistelsen. Självfallet gäller stycket emellertid även i fortsättningen också de fall då det kan misstänkas att den intagne begår brott efter avvikande. För att detta skall markeras har avsiktligt uttrycket "innan verkställigheten har avslutats" valts i stället för "under verkställighetstiden": denna avbryts, om den intagne avviker. Stycket kommer därmed – vilket också är avsikten – att täcka även den situationen att det är brottslig verksamhet under permission som kan befaras. Det ligger emellertid i sakens natur att kraven på misstänkarnas styrka måste ställas högre än annars om det endast är brottslighet under permission som kan befaras, eftersom det här snarast blir en fråga om prövning av den generella återfallsrisken. Denna är ju hög

beträffande en betydligt större grupp av intagna än den som kan komma i fråga för särbehandling.

I fråga om den brottslighet som här avses anges i förslaget att den skall vara av allvarlig karaktär och inte som nu att den skall vara av "särskilt" allvarlig karaktär, ett uttryck som i praktiken har visat sig vara svårtolkat. De uttalanden som i tidigare förarbeten har gjorts i anslutning till den gällande lydelsen för närmast tanken till att fråga skall vara om organiserad eller systematisk kriminell verksamhet av särskilt samhällsfarlig art. Att det också i fortsättningen framför allt är risk för sådan brottslighet som skall beaktas ligger i sakens natur, men genom den föreslagna ändringen kommer det att stå klart att exempelvis en misstanke om att en intagen är benägen att ägna sig åt överlåtelse av narkotika under anstaltsiden utgör grund för placering i slutan stalt även om det saknas belägg för att den befarade brottsligheten skulle bli organiserad eller systematisk.

Vidare har förslagits att orden "med hänsyn till att han saknar fast anknytning till riket" får utgå ur lagtexten. Här är det naturligtvis fråga om en omständighet som även i fortsättningen bör komma i beaktande, men det synes med den skärpta tillämpning som förutsätts något missvisande att ge just det förhållandet att den intagne har anknytning till främmande land en så framskjuten plats som nu. De invändningar som i tidigare sammanhang har riktats mot tanken på att låta de aktuella orden utgå (se prop. 1978/79: 62 s. 85) synes inte längre kunna aktualiseras, om man som förslagits avstår från att uttryckligen nämna flykttfara som ett rekvisit i lagtexten.

Med hänsyn till att särskild risk för fortsatt brottslighet erfarenhetsmässigt ofta föreligger beträffande personer som har gjort sig skyldiga till allvarlig narkotikabrottslighet och till att det i speciellt hög grad är angeläget att motverka denna sorts kriminalitet har i en ny andra mening föreskrivits att det vid prövningen av om någon tillhör den kategori som avses i 7 § tredje stycket särskilt skall beaktas om straffet avser grovt narkotikabrott eller grov varusmuggling avseende narkotika. Det bör påpekas att en förutsättning för att någon som dömts för grovt narkotikabrott eller grov varusmuggling avseende narkotika skall omfattas av tredje stycket är att han har dömts till fängelse i lägst två år, vilket ju också är minimistraffet för de aktuella brotten. Har han dömts exempelvis till skyddstillsyn i kombination med fängelse, omfattas han inte av tredje stycket, men givetvis kan en placering i slutan stalt med stöd av andra stycket ibland tänkas bli aktuell.

Det bör understrykas att den presumtion som här har slagits fast gäller endast för den bedömning som skall göras vid tillämpningen av lagen om kriminalvård i anstalt. Den avses inte i och för sig få någon återverkan på den individualiserade prövning av återfallsrisken som skall göras när ställning tas till frågan om villkorlig frigivning (jfr 26 kap. 7 § andra meningen BrB i dess lydelse efter den 1 juli 1981). Denna prövning sker under

domstolsliknande former hos kriminalvårdsnämnden. Det är uttryckligen förutsatt att det därvid skall prövas om någon *konkret* återfallsrisk föreligger och att halvtidsfrigivning oftare än förut skall kunna tillämpas bl. a. för unga lagöverträdare med dokumenterat god prognos som gjort sig skyldiga till grov narkotikabrottslighet.

Liksom förut avses en 7:3-klassificering kunna hävas vid en konstaterad sinnesförändring hos den dömda.

Med anledning av uttalanden av RÅ och rikspolisstyrelsen vid remissbehandlingen vill jag framhålla att min avsikt är att – om riksdagen godtar föreliggande förslag – föreslå regeringen att det i polisregisterkungörelsen (1969: 38) tas in bestämmelser om befogenhet för kriminalvårdsstyrelsen att erhålla sådana uppgifter ur polisregister som kan behövas för bedömningen av om en viss intagen skall hänföras under förevarande stycke. I övrigt får denna prövning göras med ledning av domen, behandlingsjournalen, personundersökning och eventuellt läkarintyg samt uppgifter från anstaltsledningen. Särskilt bör naturligtvis beaktas om fråga är om återfall i grov brottslighet.

Det bör slutligen påpekas att frågan om en intagen skall anses hänförlig till den kategori som avses i tredje stycket får betydelsefulla rättsverkningar även med hänsyn till de hänvisningar till stycket som görs i – förutom 6 § som redan behandlats – 11, 14, 32 och 34 §§. Det gäller här främst begränsningar i möjligheten till vistelse utanför anstalt i olika former.

Till det nya *fyärde stycket* har av redaktionella skäl utan ändring i sak förts den nuvarande andra meningen i tredje stycket. Det bör framhållas att de skäl som i fortsättningen liksom hittills får åberopas för placering av en "7:3-a" i öppen anstalt – ändamålsenlig förberedelse av förestående frigivning eller annat synnerligt skäl – helt naturligt får ett något vidare tillämpningsområde i och med att nya kategorier förs in under 7 § tredje stycket. Vad särskilt angår frigivningsförberedelser är att märka att dessa – i den utsträckning det kan ske utan att kravet på samhällsskydd eftersetts – skall vidtas redan från början, se 4 § andra meningen. Det kan därför vara förenligt med lagen att en intagen som tillhör den här avsedda kategorin placeras på öppen anstalt redan från början av verkställigheten. Fråga kan exempelvis vara om en ung lagöverträdare som ådömts minimi-straffet fängelse två år för grovt narkotikabrott och som har en relativt lång avräkningsbar häktningstid.

11 §

Andra stycket har kompletterats med ett förbud att medge s. k. frigång när det gäller intagna som avses i 7 § tredje stycket och som är placerade på slutna rixanstalt.

14 §

I det nya tredje stycket uppställs ett förbud mot att medge vistelse utom anstalt för föreningsverksamhet eller liknande ändamål beträffande intagna som avses i 7 § tredje stycket och är placerade i slutna rixsanstalter.

26 §

De ändringar som föreslås innebär en skärpning av bestämmelserna om brevgranskning och utgör ett led i den intensifiering av kontrollen av de intagnas kontakter med personer utanför anstalterna som framstår som nödvändig med hänsyn till narkotikasituationen. Ändringarna, som sakligt sett i allt väsentligt överensstämmer med utredningsförslaget, innebär förutom redaktionella förtydliganden följande avvikelser i förhållande till nuvarande reglering.

1) Bestämmelserna om granskning av brev utvidgas till att gälla även andra försändelser. Även andra försändelser än brev kan självfallet innehålla otillåtna föremål, t. ex. narkotika eller pengar, liksom meddelanden om planerad brottslig verksamhet e. d.

2) Alla brev eller andra försändelser till intagna på slutna rixsanstalter skall granskas för undersökning av om de innehåller otillåtna föremål. En granskning i detta syfte medger inte läsning av brev (jfr 27 § första stycket). I många fall kan granskningen inskränka sig till genomlysning av oöppnade försändelser.

3) Beträffande intagna på specialavdelningar har uttryckligen angetts att granskningen även skall ha till syfte att eftersöka otillåtna meddelanden av olika slag, såsom exempelvis angående planerad brottslig verksamhet eller rymning. Vid en granskning för detta ändamål avses brev och andra försändelser kunna läsas. Granskning av detta slag sker redan f. n. med stöd av de ordningsregler som har utfärdats för de olika specialavdelningarna. Liksom nu skall granskning som syftar till eftersökande av såväl otillåtna föremål som meddelanden kunna ske stickprovsvis i fråga om intagna i allmänhet samt därutöver vid slutna anstalter, om det är nödvändigt med hänsyn till den intagnes särskilda förhållanden, i båda fallen under förutsättning att granskningen är påkallad av säkerhetsskäl. Bestämmelserna om granskning gäller lika litet som tidigare sådana brev som avses i 25 §.

27 §

Ändringarna utgör en konsekvens av att bestämmelserna om brevgranskning i 26 § har utvidgats till att gälla granskning även av andra försändelser.

28 §

I första stycket har inte gjorts någon ändring. Trots att det i det föregående har föreslagits att flertalet av de bestämmelser som gäller i fråga om

brev skall gälla även andra försändelser, kan regeln om annat skriftligt meddelande fortfarande få betydelse, t. ex. för ett meddelande som överlämnats till den intagne vid besök.

För att samma möjligheter till granskning av försändelser skall finnas beträffande intagna på psykiatriska avdelningar som när det gäller intagna i allmänhet har *andra stycket* ändrats. En hänvisning till 15 § lagen (1966: 293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall har emellertid behållits, bl. a. eftersom detta lagrum ger vissa speciella möjligheter att hålla kvar försändelser. Vidare har andra meningarna i stycket ändrats med sikte på brev till postverket (jfr 25 § *andra stycket*).

29 §

Ändringarna i paragrafen syftar till att kontrollen skall skärpas när det gäller besök. Bakgrunden är att det under permissionsutredningens arbete och i andra sammanhang har framkommit att en stor del av de otillåtna varor – främst narkotika – som kommer in till anstalterna överlämnas i samband med besök. Besöken synes även i vissa fall kunna utnyttjas för planläggningen av eller medverkan i brottslig verksamhet. Klart är därför att en förhållandevis sträng kontroll såväl av de personer som tillåts besöka anstalterna som av vad besökare medför måste upprätthållas.

Första stycket har bibehållits oförändrat. Utredningen har föreslagit en viss justering som motiveras med att det bör stå klart att man skall kunna hindra besökare som den intagne avser att utnyttja för planeringen av eller medverkan i brottslig verksamhet. Då det emellertid enligt min mening klart framgår av styckets nuvarande avfattning att sådana besök inte får ske, har jag inte ansett någon ändring behövlig.

I ett nytt *andra stycke*, som bygger på utredningsförslaget, föreskrivs att det till underlag för bedömningen av om besök till en intagen i sluten riksanstalt bör medges i det särskilda fallet i förväg skall undersökas om den besökande har dömts för eller är misstänkt för brottslig verksamhet. I den mån det behövs och lämpligen kan ske skall också inhämtas upplysningar om den besökandes personliga förhållanden, t. ex. om narkotikamissbruk. De angivna reglerna gäller dock inte, när kontrollen är uppenbart obehövlig på grund av att den besökande är känd eller av annat skäl. I *tredje stycket*, som också är nytt, föreskrivs att en sådan kontroll får göras även i fråga om besök till andra intagna, när det är påkallat av säkerhetsskäl.

Främst är det naturligtvis angeläget att man på anstalten får kännedom om den besökande är inblandad i narkotikahandling eller annan liknande brottslig verksamhet. Av intresse är då om den besökande undergår fängelsestraff eller är föremål för annat samhällsingripande. Uppgifter av det här slaget finns i det centrala kriminalvårdsregistret, hos frivården samt hos polisen. Det är också främst dessa källor – jämte den dömdes akt när denna innehåller upplysningar – som i praktiken bör utnyttjas. Från poli-

sen kan, när det behövs, uppgifter inhämtas genom telefonsamtal med polismyndigheten på orten eller med rikspolisstyrelsen.

Vad angår de sekretessfrågor som kommer upp i sammanhanget bör anmärkas att sekretesslagen (1980: 100) inte lägger hinder i vägen då det gäller att få upplysningar om besökare ur det centrala kriminalvårdsregistret. Av 29 § kungörelsen (1970: 517) om rättsväsendets informationssystem – där det centrala kriminalvårdsregistret ingår – framgår nämligen att upplysningar om innehållet i detta register skall lämnas till myndigheterna inom kriminalvården. En sådan uppgiftsskyldighet bryter sekretessen (14 kap. 1 § sekretesslagen). Även frivården kan utan hinder av att fråga är om uppgifter som enligt 7 kap. 21 § sekretesslagen har bedömts vara sekretessbelagda lämna upplysningar till anstalterna om klienter som begärt att få besöka intagna. Hos frivården bör nämligen generalklausulen i 14 kap. 3 § sekretesslagen kunna tillämpas, eftersom det rör sig om ett uppgiftslämnande mellan myndigheter med mycket närbesläktade funktioner (se prop. 1979/80: del A s. 326).

Uppgifter i polisregister är sekretessbelagda enligt 7 kap. 17 § sekretesslagen. För dessa register gäller att uppgifter ur dem får utlämnas enligt vad som är föreskrivet i lagen om sådant register och i förordning som har stöd i sådan lag. Om riksdagen godtar föreliggande förslag, är det min avsikt att föreslå regeringen att med stöd av 3 § lagen (1965: 94) om polisregister m. m. kriminalvårdsmyndigheterna ges tillstånd att erhålla sådana upplysningar.

Det bör här ytterligare anmärkas att den intagne normalt enligt 15 § förvaltningslagen (1971: 290) skall underrättas om vad som här tillförts ärendet. Undantag gäller dock bl. a. för det fallet att det är uppenbart obehövt, vilket i regel får anses vara förhållandet om besöket medges. Uppkommer fråga om att vägra besöket, bör den intagne däremot normalt underrättas om vad som har tillförts ärendet. Vidare har han enligt 14 § förvaltningslagen i princip rätt att ta del av materialet på begäran. Enligt 14 kap. 5 § sekretesslagen gäller detta dock inte i den mån det av hänsyn till allmänt eller enskilt intresse är av synnerlig vikt att sekretessbelagd uppgift i materialet inte röjs. Men i sistnämnda fall skall myndigheten på annat sätt lämna parten upplysning om vad materialet innehåller i den mån det behövs för att han skall kunna ta tillvara sin rätt och det kan ske utan allvarlig skada för det intresse som sekretessen skall skydda. Om det vid kontrollen har inhämtats att den tilltänkte besökaren är misstänkt för ett allvarligt brott torde i vissa fall den nu berörda undantagsregeln vara tillämplig. I sådana fall finns möjlighet att förfara så att besöket medges men äger rum under bevakning.

Hur ingående kontrollen behöver vara varierar naturligtvis från fall till fall. Då det gäller t. ex. nära anförvanter kan ofta de upplysningar om dessa som finns i den intagnes akt vara tillfyllest. Akten kan också i vissa fall innehålla värdefulla upplysningar om andra personer som vill besöka den

intagne. Det kan t. ex. framgå att den besökande är missbrukare eller tidigare har varit målkamrat till den intagne.

För att en person skall anses känd för anstalten krävs inte att anstalten har en ingående kännedom om besökarens person. Självfallet äger sålunda en tjänsteman inom kriminalvårdsverket alltid tillträde till anstalterna. Då det gäller andra personer som skall besöka en intagen i tjänsten, exempelvis personal vid arbetsförmedling, socialvårdstjänsteman eller präst, måste det vara tillfyllest att anstalten vet att han är den tjänsteman han utger sig för att vara. Detsamma bör gälla för övervakare och besökare från ideella organisationer. Detta hindrar inte att även dessa personer undantagsvis kan kontrolleras, om anledning till en kontroll föreligger.

De personer som har godkänts som besökare bör förtecknas så att beslutet är tillgängligt för all berörd personal vid anstalten. Detta kan t. ex. göras på de besökskort som finns redan i dag. Någon ny kontroll behöver sedan inte ske, om inte nya omständigheter har blivit kända för anstalten.

Den föreslagna ordningen medför att intagna i god tid före ett besök måste göra en framställan härom till styresmannen. Den intagne bör i samband härmed underrättas om att de personer han uppger sig vilja ha besök av kommer att kontrolleras. Även den tilltänkte besökaren bör lämpligen underrättas i den utsträckning det kan ske utan olägenhet.

Då det gäller att – med ledning av de upplysningar som erhållits vid kontrollen av den besökande – avgöra om besöket kan medföra fara från säkerhetssynpunkt, motverka den intagnes anpassning i samhället eller eljest vara till skada för honom eller annan bör framhållas att personer som undergår fängelsestraff eller är föremål för kriminalvård i frihet inte bör tillåtas besöka anstalterna annat än när fråga är om nära anhörig e. d. Inte heller bör tillåtelse härtill lämnas personer som är misstänkta för brott eller missbrukar narkotika, i den mån sådana omständigheter kan utrönas. Personer som tidigare har varit straffade men till fullo verkställt straffet och som inte är misstänkta för nya brott eller för missbruk bör däremot i princip tillåtas besöka intagna. Undantag måste naturligtvis gälla, om t. ex. den besökande vid ett flertal tidigare tillfällen har utfört brott tillsammans med den intagne och besöket därför kan tänkas komma att utnyttjas för planering av nya brott.

En särskild fråga i detta sammanhang är om nära anhörig bör ha oinskränkt rätt att besöka intagen. Starka humanitära skäl talar emot att vägra en maka eller make, fästman eller fästmö eller sammanboende besök. Detsamma gäller föräldrar. Det torde nämligen regelmässigt leda till skadliga verkningar för den intagne om han avskärmas från personlig kontakt med sina nära anhöriga under längre tid. I likhet med permissionsutredningen anser jag att de humanitära hänsynen väger så tungt att nyssnämnda anhöriga regelmässig bör tillåtas att besöka intagna även om sådana omständigheter föreligger som i annat fall skulle ha medfört att besöket vägrats. Detta hindrar naturligtvis inte att besöksförbud kan med-

delas för längre eller kortare tid för sådan närstående som har försökt insmuggla narkotika på anstalten. Kontrollen i samband med närståendes besök bör också intensifieras. Den intagne skall, om det finns anledning tro att han mottagit något otillåtet, kroppsbesiktigas efter ett sådant besök. Kroppsbesiktning bör också förekomma stickprovsvis i samband med dessa besök. Bevakade besök bör också användas när det anses oundgängligen nödvändigt.

Det torde få förutsättas att den nya bestämmelsen i andra stycket ger kriminalvårdsstyrelsen anledning att överväga att i samråd med rikspolisstyrelsen meddela verkställighetsföreskrifter liksom att undersöka i vad mån stöd för kontrollen i övrigt kan lämnas från centralt håll.

Permissionsutredningen har föreslagit en särskild regel om att kontroll beträffande besökande till intagna på specialavdelningar alltid skall ske med biträde av polismyndighet. Jag delar uppfattningen att så regelmässigt bör ske men finner det inte nödvändigt att en särskild bestämmelse meddelas om detta.

Femte stycket (nuvarande fjärde) har kompletterats med en regel om att inte bara kroppsvisitation och undersökning av väska e. d. utan också ytlig kroppsbesiktning kan föreskrivas som villkor för besök.

Ytlig kroppsbesiktning har införts som rättsligt begrepp genom ändringar år 1981 i lagen (1960: 418) om straff för varusmuggling m. m. (se närmare prop. 1981/82: 2). En sådan besiktning anses innebära en yttre granskning av kroppen. Undersökningen kan gå till så att den besökande ombeds att ta av sig kläderna och stå upp, varefter den tjänsteman som utför visitationen granskar de delar av kroppen som är synliga samt fotsulorna. Även huvudhåret och armhålorna får granskas. I övrigt är det emellertid inte tillåtet att be den som skall undersökas att inta särskilda ställningar för att de för ögat dolda delarna av kroppen skall kunna iakttas liksom inte heller att undersöka munhåla eller annan hålighet eller beröra vederbörandes nakna kropp för att undersöka delar av denna. I så fall blir fråga om en ordinär kroppsbesiktning.

En ytlig kroppsbesiktning av nu angivet slag kan inte anses överskrida gränsen för vad som är godtagbart från integritetssynpunkt, men det bör understrykas att den kommer att innebära en allvarlig påfrestning för den som exempelvis skall besöka en anhörig. Undersökningar av nu angivet slag bör därför inte få utvecklas till rutinåtgärder, utan i det särskilda fallet måste alltid en bedömning göras av om undersökningen är befogad. I de fall då så bedöms vara förhållandet gäller enligt 52 c § första stycket att besiktningen inte får göras mer ingående än ändamålet med åtgärden kräver. Det bör sålunda alltid i förekommande fall prövas om den ytliga kroppsbesiktningen kan begränsas till att avse vissa moment, t. ex. undersökning av huvudhår (peruk), en kontrollåtgärd beträffande vilken otvivelaktigt ett särskilt praktiskt behov har gjort sig gällande.

Bestämmelser om vem som får verkställa eller bevittna ytlig kroppsbesiktning av en kvinna finns i 52 c § andra stycket.

Jag vill i detta sammanhang erinra om att justitieutskottet i sitt av riksdagen godkända betänkande JuU 1981/82: 13 (s. 30) påpekat att i de grundläggande bestämmelserna i ämnet i 28 kap. rättegångsbalken endast begreppen kroppsvisitation och kroppsbesiktning förekommer. Utskottet har framhållit att det är angeläget att regleringen av dessa institut görs så enhetlig som möjligt och att man bör sträva efter att få till stånd en definition av begreppen som har allmän giltighet. Frågan om en sådan mera generell reglering torde som utskottet också har uttalat, få tas upp när resultatet föreligger av det arbete som bedrivs av tvångsmedelskommittén (Ju 1978:06).

30 §

Första stycket har kompletterats med en regel som ger uttryckligt stöd för att vid behov samma typ av kontroll företas beträffande en person som en intagen vill samtala med i telefon som när fråga är om besökande. Att kontrollen inte har föreslagits bli obligatorisk är motiverat av att omedelbar införsel av exempelvis narkotika inte kan vara aktuellt i de fall som avses här liksom av att tiden för en kontroll i allmänhet är mera knapp än vid besök.

Jag har inte ansett tillräckliga skäl föreligga att i lag meddela särskilda regler om telefonsamtal med intagna på specialavdelningar.

32 §

I *första stycket*, som behandlar de s. k. regelbundna korttidspermissionerna, har gjorts ett tillägg som innebär att det vid bedömningen av om permission skall medges särskilt skall beaktas om den intagne har nyttjat eller förfarit olagligt med narkotika inom anstalten eller utan giltigt skäl vägrat att lämna urinprov.

Regelmässigt bör ej få förekomma att regelbunden korttidspermission beviljas en intagen som övertygats om att ha nyttjat eller förfarit olagligt med narkotika på anstalten, innan viss kvalifikationstid har förflutit. Ett viktigt hjälpmedel när det gäller att konstatera nyttjande av narkotika utgör möjligheten att förelägga den intagne att lämna urinprov, som alltså i fortsättningen i lämplig utsträckning bör kunna användas även som ett medel vid den prövning som avses nu. Det bör dock uppmärksammas att urinproven inte anses vara helt tillförlitliga. Bl. a. gäller att provet kan ge positivt utslag även på grund av vissa typer av sömnmedel eller lugnande medel som den intagne har fått genom legal förskrivning. En samlad värdering av den utredning som föreligger måste därför göras, om den intagne trots positivt utslag på provet nekar till att ha använt narkotika.

F. n. anmäls enligt praxis innehav av narkotika på en kriminalvårdsanstalt till åtal. Undantag görs dock för fall då fråga är om cannabisharts samt

innehavet inte gäller mer än 0,2 gram, då i stället disciplinär bestraffning ifrågakommer. Med anledning av ett uttalande av RÅ vid remissbehandlingen vill jag framhålla att uppskov med regelbunden korttidspermission bör bli en konsekvens av narkotikainnehav oberoende av om åtal sker eller disciplinär bestraffning ådöms, även om det – som RÅ påpekat – kan sägas bli fråga om en dubbelbestraffning.

För att urinproven skall bli ett effektivt medel i dessa sammanhang måste även en vägran att lämna prov tillmätas betydelse, trots att en sådan vägran givetvis inte kan tillmätas värde som full bevisning om missbruk. Är fråga om en enstaka vägran och saknas annan anledning till antagande att den intagne har nyttjat narkotika kan det dock te sig som en alltför drastisk påföljd att förvägra den intagne korttidspermission under lika lång kvalifikationstid som skulle ha tillämpats vid styrkt missbruk eller annan hantering av narkotika. Jag vill i sammanhanget anmärka att en vägran av aktuellt slag i fortsättningen även avses kunna leda till disciplinär bestraffning (se under 52 d §).

F. n. regleras frågan om de kvalifikationstider av olika slag som gäller för korttidspermission genom föreskrifter av kriminalvårdsstyrelsen (KVVFS 1979: 1). Det synes inte motiverat att i lag ta in bestämmelser angående längden av de kvalifikationstider som är aktuella nu.

Naturligtvis kan det, som JO har påpekat under remissbehandlingen, göras gällande att den reglering som jag här har föreslagit lika mycket syftar till att permissionsinstitutet skall användas för att motverka narkotikahandlingen som till att förhindra permissionsmissbruk. Jag ser emellertid för egen del inte något fel i detta.

Till ett nytt *andra stycke* har av redaktionella skäl flyttats det nuvarande sakinnehållet i första stycket andra meningen.

Tredje stycket motsvarar nuvarande andra stycket. Stycket har i förtydligande syfte justerats för att den redan i dag tillämpade principen att regelbunden korttidspermission inte får beviljas intagna som avses i 7 § tredje stycket skall ytterligare markeras. Vidare har regelns tillämpningsområde begränsats till att avse fall då den intagne är placerad i slutna riksanstalt. Som framgår av 6 § fordras synnerliga skäl för att en sådan intagen som avses här skall kunna placeras i lokalanstalt.

Fjärde stycket har kompletterats med en regel av innebörd att intagna tillhörande den kategori som avses i 7 § tredje stycket i princip skall vara ställda under bevakning vid korttidspermission. Sådan permission får enligt andra stycket i förevarande paragraf beviljas dem endast om det finns synnerliga skäl. Regeln om bevakning har dock inte kunnat göras helt undantagslös. Då frigivningstiden närmar sig förs ofta de intagna som det här gäller över till öppna anstalter, och en ändamålsenlig förberedelse inför en sådan omplacering kan då vara att exempelvis permissionen blir beledsagd i stället för bevakad. Även i övrigt kan någon gång synnerliga skäl föreligga mot att permissionen görs bevakad.

34 §

Paragrafen har kompletterats med ett andra stycke som förbjuder s. k. 34 §-placering av en intagen som tillhör den kategori som avses i 7 § tredje stycket och som är placerad på sluten rixanstalt. Det bör anmärkas att prövningen av frågor om 34 §-placering för de intagna som här avses ankommer på kriminalvårdsnämnden, som därvid i princip har att göra en självständig bedömning av frågan om en intagen skall anses tillhöra den kategori som avses i 7 § tredje stycket.

42 §

Denna paragraf skiljer sig från motsvarande bestämmelser i lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m. fl. I 15 § sistnämnda lag föreskrivs att häktad får beläggas med fängsel under transport eller annars under vistelse utom förvaringslokalen, om det är nödvändigt av säkerhetsskäl. I 42 § KvaL föreskrivs att intagen under samma förutsättning får beläggas med fängsel vid transport. Fråga har bl. a. i ett av justitieombudsmannen prövat ärende uppstått, om den tid en intagen uppehöll sig i ett väntrum på ett sjukhus kunde anses omfattas av uttrycket "vid transport". För att i framtiden dylika tolkningsproblem skall undvikas föreslår jag – som i likhet med permissionsutredningen anser att en intagen även i sådana situationer av säkerhetsskäl bör kunna beläggas med fängsel – att det uttryckligen anges att den intagne inte bara vid transport utan också annars under vistelse utom anstalten får beläggas med fängsel, om det är nödvändigt av säkerhetsskäl.

52 a §

Ändringarna innebär att bestämmelserna om kroppsvisitation av intagna har skärpts i huvudsaklig överensstämmelse med permissionsutredningens förslag.

I enlighet härmed har i *andra stycket* tillagts en befogenhet att verkställa kroppsvisitation stickprovsvis. Vidare har kroppsvisitation genom ett nytt *tredje stycke* gjorts obligatorisk för fall då en intagen i sluten rixanstalt har haft oövekat besök eller återkommer från oövekat permission. Till skillnad från utredningen anser jag att det skulle föra för långt att införa en sådan regel även med avseende på slutna lokalanstalter.

52 b §

Som ett led i strävandena att söka komma till rätta med narkotikaproblemen inom kriminalvården har särskilda visitationspatruller inrättats. Bl. a. till följd härav har kroppsvisitation blivit allt mera förekommande på anstalterna. De intagna har otvivelaktigt anpassat sina smugglingsmetoder därefter. Det har sålunda blivit allt vanligare att narkotika smugglas in eller förvaras på själva kroppen eller i dess håligheter. Det framstår därför som ofrånkomligt att befogenheterna till kroppsbesiktning av de intagna utvid-

gas. Detta föreslås ske genom ett nytt andra stycke, som i sak väsentligen stämmer överens med utredningsförslaget.

Det nya andra stycket innebär att ytlig kroppsbesiktning i den mån det anses påkallat får företas under samma förutsättningar som enligt 52 a § första stycket och andra stycket 2–4 föreskrivs för kroppsvisitation. Detta gäller alla intagna. Såvitt angår intagna på slutna rixanstalter skall emellertid i dessa fall även fullständig kroppsbesiktning få utföras. Här bör dock framhållas att enligt 52 c § kroppsbesiktning aldrig får göras mer ingående än som påkallas av ändamålet med åtgärden.

Det bör understrykas att det här blir fråga om en mycket kraftig utvidgning av befogenheten att verkställa kroppsbesiktning. Det är av stor vikt att befogenheten hanteras med omdöme och att åtgärder som av de intagna kan uppfattas som trakasserier i all möjlig utsträckning undviks.

Nuvarande andra stycket andra meningen har fått utgå som obehövlig.

52 c §

I denna paragraf har endast gjorts en redaktionell justering.

52 d §

Den generella bestämmelsen om urinprovskontroll som infördes genom lagstiftning år 1980 har visat sig vara ett viktigt hjälpmedel när det gäller att bckämpa narkotika inom anstalterna. Enligt vad kriminalvårdsstyrelsen har upplyst i sitt remissyttrande har emellertid vissa tillämpningssvårigheter uppstått på grund av att de intagna i allt större omfattning vägrar att efterkomma förelägganden att lämna urinprov. I överensstämmelse med vad styrelsen har förordat föreslår jag därför en justering av bestämmelsen, så att det klart framgår att en intagen är skyldig att på anmaning lämna urinprov, om inte medicinska eller liknande skäl talar emot det. Det kommer därmed inte att kunna råda någon tvekan om att en vägran utan giltigt skäl att lämna urinprov i fortsättningen medför att den intagne kan åläggas disciplinär bestraffning enligt 47 §.

I rättspraxis har förevarande bestämmelse tidigare kommit att tolkas så att föreläggande att lämna urinprov kan meddelas endast när provet har betydelse för att en ändamålsenlig differentiering av de intagna skall kunna åstadkommas. Detta innebär enligt min mening att kontrollen får ett alltför snävt tillämpningsområde. Urinprovskontroll bör vara ett generellt sett användbart medel i ansträngningarna att motverka resp. spåra upp förekomst av narkotika inom anstalterna. Att kontrollen kan användas på detta sätt får anses bli klart genom den här förordade justeringen. Av vad jag har föreslagit vid 32 § framgår att urinprovskontroll kan ske i samband med att ställning skall tas till frågan om korttidspermission för den intagne. Kontroll av detta slag bör i överensstämmelse med vad kriminalvårdsstyrelsen har förordat i lämplig omfattning kunna ställas upp som villkor även för andra vistelser utom anstalt.

I överensstämmelse med vad som har anförts i den allmänna motivering-
en har paragrafen vidare kompletterats med en bestämmelse om skyldighet
för en intagen att lämna prov av utandningsluften för kontroll av eventuell
alkoholpåverkan.

63 §

Med stöd av 24 § andra stycket har kriminalvårdsstyrelsen i det s. k.
vårdcirkuläret (53 §) föreskrivit att intagen i slutna rixanstalt inte får
inneha mer än 300 kr. i kontanter. Övriga medel skall styresmannen för
särskild redovisning omhänderta som egna medel som den intagne ej själv
får inneha – men väl fritt förfoga över – och permissions- och frigivnings-
medel varöver den intagne ej fritt disponerar. Några inskränkningar i
rätten att inneha eller förfoga över egna medel finns inte för intagna vid
lokanstalt eller öppna rixanstalt.

Vid de överläggningar som permissionsutredningen har haft med företrä-
dare för slutna rixanstalter har enligt vad som har upplysts i betänkandet
enighet rått om att det är för mycket pengar i omlopp på anstalterna. En del
anser att detta har en viss betydelse för handeln med narkotika, medan
andra anser att handeln skulle förbli oförminskad om pengarna försvann
från anstalterna. Vidare påpekas att mycket pengar är i omlopp vid det
kortspel som förekommer på anstalterna. De åtgärder som står till buds då
pengar tas om hand anses otillräckliga. Pengarna sätts in på den intagnes
konto för egna medel och kan då omedelbart disponeras igen. Dessa
pengar borde "frysas" under verkställigheten, har man menat.

Nu angivna förhållanden har föranlett utredningen att föreslå en bestäm-
melse enligt vilken pengar, som påträffas hos eller ankommer till intagen i
strid mot gällande bestämmelser om intagens rätt att inneha pengar, skall
omhändertats och tillfalla staten, om det inte är uppenbart obilligt. Mot
förslaget har kritik riktats vid remissbehandlingen, och även jag anser att
det går alltför långt. Jag är ense med utredningen om att pengar i här
avsedda fall skall omhändertats, om det inte är uppenbart obilligt, men
anser inte att de rimligen bör få tillfalla staten. I stället föreslår jag att
omhändertagna penningmedel av det slag som här avses inte skall få
disponeras av den intagne förrän vid anstaltsvårdens slut, om inte särskil-
da skäl föreligger. Bestämmelser härom föreslås intagna i ett nytt femte
stycke.

Den nya regeln blir tillämplig vid anstalter där intagnas rätt att inneha
pengar är begränsad. När pengar påträffas hos den intagne eller ankommer
i brev bör den intagne tillfrågas vad för slags medel de utgör och hur
mycket han därutöver innehar, om detta inte är känt för anstalten. Det
belopp som överstiger det tillåtna och alltså utgör medel som han ej får
inneha kan då omhändertats. Sanningshalten i den intagnes uppgifter om
sitt penninginnehav kan kontrolleras genom visitation och liknande åtgär-
der som också synes böra företas stickprovsvis med jämna mellanrum.

Då pengar utöver det tillåtna påträffas hos den intagne kan det knappast anses uppenbart obilligt att ta omhand de pengar som han avsiktligt innehaft utan lov i andra fall än då det står klart att de skall användas för en helt legitim betalning, t. ex. avseende hyra. Om däremot pengar ankommer till den intagne från person utanför anstalten i strid med bestämmelserna om intagnas rätt att inneha pengar, får det ofta anses obilligt att omhänderta dem. Är det klarlagt att den intagne begärt eller annars känt till och underlåtit att söka förhindra att pengar i strid mot gällande bestämmelser skulle sändas till honom, bör pengarna dock omhändertas. De medel som inte tas om hand skall beroende på omständigheterna återsändas till avsändaren eller insättas på den intagnes konto och får i sistnämnda fall disponeras av denne.

Omhändertagna pengar bör göras räntebärande. Den omständigheten att den intagne själv inte får disponera medlen avses givetvis inte hindra att de i förekommande fall tas i anspråk vid utmätning.

I vissa fall kan särskilda skäl föreligga att låta den intagne själv disponera omhändertagna medel före anstaltsvårdens slut. Fråga kan t. ex. vara om en legitim betalning som är både angelägen och brådskannde.

Till skillnad från utredningen har jag inte sett något behov av att föreslå en regel med sikte på det fallet att pengar påträffas inom en anstalt utan att någon gör anspråk på dem. Jag har svårt att se att en avvikelse från allmänna principer i hittegodslagstiftningen skulle vara motiverad för sådana situationer. Om, som ju regelmässigt är fallet, någon i tjänsten har tagit tillvara pengarna och ingen gör anspråk på dessa inom föreskriven tid, tillfaller dessa staten (jfr NJA 1943: 4).

Ikraftträdandebestämmelsen

Med hänsyn till att de föreslagna ändringarna i lagstiftningen på flera punkter förutsätter att verkställighetsföreskrifter meddelas genom kriminalvårdsstyrelsens försorg bör de inte lämpligen träda i kraft redan den 1 juli 1982. Som ikraftträdandetidpunkt föreslås i stället den 1 oktober 1982. Några särskilda övergångsbestämmelser synes inte behövliga. Klart är dock att omotiverade förflyttningar av intagna i samband med ikraftträdandet bör undvikas, vilket i förekommande fall torde kunna stödjas på de undantagsbestämmelser som föreslås gälla.

7.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m. fl.

2 och 2 a §§

Förslaget innebär att bestämmelserna om kroppsvisitation och kroppsbesiktning för häktade i allt väsentligt har anpassats till vad som enligt 52 a och 52 b §§ KvaL föreslås gälla för intagna vid kriminalvårdsanstalter. Kroppsvisitation har dock inte i något fall gjorts obligatorisk utöver vad

som följer av 2 § i dess gällande lydelse. I fråga om kroppsbesiktning har samma lösning valts som beträffande intagna i slutna kriminalvårdsanstalter (jfr förslaget till ändring i 52 b § KvaL). Ofta torde det i praktiken räcka med att ytlig kroppsbesiktning verkställs i de fall som avses här. Av 2 b § häkteslagen följer att varken kroppsvisitation eller kroppsbesiktning får göras mer ingående än ändamålet med åtgärden kräver.

7.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1980: 621) med särskilda bestämmelser om vård av unga

14 §

Som framgår av vad som har anförts i den allmänna motiveringen har socialstyrelsen i en särskild skrivelse föreslagit att förevarande paragraf kompletteras med bestämmelser om ytlig kroppsbesiktning. Angående innebörden av detta begrepp får jag hänvisa till vad som har anförts i anslutning till 29 och 52 b §§ KvaL. Socialstyrelsen har i sin skrivelse hänvisat till behovet av att kontrollera att de omhändertagna inte har på sig t. ex. narkotika eller vissa farliga föremål som rakblad.

Socialstyrelsens förslag måste anses befogat. Efter samråd med chefen för socialdepartementet förordar jag därför att den i paragrafens andra stycke meddelade regeln om kroppsvisitation även får omfatta ytlig kroppsbesiktning. Jag vill betona att det här inte blir fråga om en skyldighet att verkställa sådan besiktning. Behovet därav får prövas från fall till fall.

7.4 Förslaget till lag om ändring i lagen (1981: 1243) om vård av missbrukare i vissa fall

17 §

Angående innebörden av förslaget, som också här grundar sig på förslag från socialstyrelsen, får jag hänvisa till vad som nyss har anförts vid 14 § LVU. Bestämmelsen om ytlig kroppsbesiktning kommer här att omfatta även den som vårdas frivilligt på en LVM-institution (17 § fjärde stycket). Jag har även i denna del samrått med chefen för socialdepartementet.

7.5 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

17 kap. 10 §

Förslaget innebär en höjning av straffmaximum från två till fyra års fängelse för fall då grovt brott föreligger. Angående skälen till och den närmare innebörden av förslaget får jag hänvisa till den allmänna motiveringen (avsnitt 5).

Lagändringen bör träda i kraft den 1 juli 1982.

8 Hemställan

Jag hemställer att lagrådets yttrande inhämtas över förslagen till

1. lag om ändring i lagen (1974: 203) om kriminalvård i anstalt,
2. lag om ändring i lagen (1976: 371) om behandlingen av häktade och anhållna m. fl.,
3. lag om ändring i lagen (1980: 621) med särskilda bestämmelser om vård av unga,
4. lag om ändring i lagen (1981: 1243) om vård av missbrukare i vissa fall,
5. lag om ändring i brottsbalken.

9 Beslut

Regeringen beslutar i enlighet med föredragandens hemställan.

Bilaga 1

Sammanfattning av betänkandet (Ds Ju 1981: 14) Straffverkställighet för vissa långtidsdömda m. m.

Utredningen har enligt sina direktiv haft att kartlägga under vilka förutsättningar och i vilken omfattning permission eller annan form av vistelse utanför anstalt medges sådana intagna som gjort sig skyldiga till grova narkotikabrott eller annan allvarlig brottslighet. Enligt direktiven skulle undersökningen endast avse dem som för sådana brott ådömts fängelse i lägst två år eller internering med minsta tid av lägst två år. Under kartläggningsarbetet skulle även val av anstalt och anstaltsavdelning samt tillämpningen av bestämmelserna om brevgranskning, telefonsamtal och besök för sådana intagna uppmärksammas.

Utredningen har genomgått behandlingsjournalerna dels beträffande cirka 200 slumpmässigt utvalda intagna och dels beträffande cirka 50 särskilt utvalda intagna. Uppgifterna i behandlingsjournalerna har sedan kompletterats med uppgifter ur kriminalregistret och allmänna spaningsregistret. Utredningen har besökt ett stort antal kriminalvårdsanstalter, främst slutna rixanstalter, för överläggningar med företrädare för personalen. På vissa anstalter har också intagna, som så önskat, fått framföra sina åsikter till utredningen. Utredningen har vidare haft överläggningar med företrädare för kriminalvårdsstyrelsen och med kriminalvårdsdirektörerna. Utredningen har även sammanträffat med företrädare för vissa polis- och åklagarmyndigheter. Samråd med fängelsestraffkommittén (Ju 1979:04) har också ägt rum.

Kartläggningsarbetet har gett vid handen att de långtidsdömda i icke obetydlig omfattning missköter sig på olika sätt under straffverkställigheten. Misskötsamheten består i stor utsträckning av nya brott, i några fall av mycket allvarliga brott. Användning av och handel med narkotika på anstalterna förekommer också enligt utredningens uppfattning i oacceptabel omfattning.

För att komma till rätta med de ådagalagda missförhållandena har utredningen föreslagit *dels* att vissa särskilt brottsbenägna långtidsdömda skall avskiljas från andra intagna och särbehandlas under verkställigheten *och dels* – beträffande övriga intagna – att den kontrollverksamhet som nu förekommer av deras kontakter med personer utanför anstalten intensifieras och effektiviseras.

Utredningen föreslår således att domstol i samband med dom på minst fyra års fängelse kan förordna om särskild verkställighet av straffet. Förutsättningen härför är att den dömde har gjort sig skyldig till särskilt allvarlig brottslighet som har riktat sig mot eller medfört fara för liv eller hälsa. Därutöver skall det föreligga påtaglig risk för att den dömde skall återfalla i sådan brottslig verksamhet under verkställigheten. Sådant förordnande får

dock inte meddelas beträffande person under 21 år. Då domstol förordnat om särskild verkställighet skall den intagne placeras i en särskild rixanstalt. I dessa anstalter skall gälla särskilda regler beträffande utevistelser och andra kontakter med personer utanför anstalten. Således skall de intagna endast beviljas s. k. särskilda permissioner. Sådana permissioner får beviljas enbart för mycket angelägna ändamål och om synnerliga skäl talar härför. Permissionerna liksom andra vistelser utom anstalt som t. ex. sjukhusbesök skall alltid vara bevakade. Personer som dessa intagna vill ha besök av eller samtala med i telefon skall kontrolleras hos polismyndighet. Kontroll av den intagne efter besök skall ske i form av kroppsvisitation, ytlig kroppsbesiktning eller kroppsbesiktning. Alla brev och skriftliga meddelanden – utom från svensk myndighet eller advokat – liksom alla andra försändelser som den intagne får eller skickar skall granskas. Alla telefonsamtal – utom med intagens advokat – skall avlyssnas av tjänsteman på anstalten. Då ett år återstår av verkställigheten skall en omprövning ske huruvida det alltjämt föreligger påtaglig risk att den intagne under verkställigheten kommer att fortsätta sin brottsliga verksamhet av särskilt allvarlig karaktär. Om så inte bedöms vara fallet får han överföras till slutna rixanstalt och därefter enligt de vanliga reglerna eventuellt till öppen anstalt eller lokalanstalt. Utredningen framhåller att den totala avspärningen mot yttvärlden, som blir resultatet av införandet av särskilda rixanstalter, kan skapa problem i form av ökad våldsbegäret bland de intagna. Risk föreligger att den kan komma att rikta sig mot både medintagna och anstaltspersonal. Utredningen, som uppskattar ett behov av ungefär 75 platser för intagna med placering på särskild rixanstalt, förordar därför att två anstalter med hög säkerhet och stor personalitet anvisas för ändamålet. Möjlighet skall också föreligga att tillfälligt kunna begränsa de intagnas gemenskap. Utredningen har därvid funnit att kriminalvårdsanstalterna Norköping och Österåker är mest lämpade för att användas som särskild rixanstalt. För den händelse den pågående försöksverksamheten med narkotikafria avdelningar på anstalten Österåker skall fortsätta förordar utredningen i stället att avdelningarna för svårbehandlade på kriminalvårdsanstalten Kumla samt kriminalvårdsanstalten Norrköping utnyttjas som särskilda rixanstalter.

Även för övriga intagna föreslås en skärpning av reglerna om granskning av brev, skriftliga meddelanden och andra försändelser. Vidare föreslås nya regler om kontroll av personer som vill besöka anstalterna eller som intagna vill samtala med i telefon. Möjligheterna att neka de intagna besök eller telefonsamtal utökas något. De vanliga mynttelefonerna föreslås med få undantag bli borttagna från de slutna rixanstalterna. Ytlig kroppsbesiktning tillåts av intagna och besökare under samma förutsättningar som kroppsvisitation. Möjligheten och i vissa avseenden också skyldigheten att företaga kroppsvisitation och kroppsbesiktning utökas. I vissa av nyssnämnda avseenden föreslås också vissa strängare regler för intagna på

specialavdelning. Dessa regler står i överensstämmelse med vad som gäller för intagna i särskild rixanstalt.

Slutligen föreslår utredningen två helt nya regler som har samband med de intagnas permissioner och intagnas rätt att *inneha pengar*. Dessa åtgärder är främst avsedda som ett led i försöken att komma till rätta med narkotikaproblemet på anstalterna. Således föreslås att samtliga intagnas permissioner görs avhängiga av att de ej nyttjar eller handlar med narkotika på anstalten. Någon annan ändring i permissionsbestämmelserna har däremot *inte ansetts erforderlig*. Vidare föreslås att de pengar som påträffas hos eller ankommer till intagen i strid mot gällande bestämmelser om vissa intagnas rätt att inneha pengar omhändertas. De omhändertagna pengarna tillfaller kronan.

Sammanställning av remissyttranden över betänkandet (DsJu 1981:14) Straffverkställighet för vissa långtidsdömda

Remissinstanser

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av riksåklagaren (RÅ), Göta hovrätt, kammarrätten i Jönköping, rikspolisstyrelsen, kriminalvårdsstyrelsen, socialstyrelsen, statens invandrarverk, domstolsverket, brottsförebyggande rådet (BRÅ), kriminalvårdsnämnden, statskontoret, riksrevisionsverket, övervakningsnämnderna i Malmö, första avdelningen, Eskilstuna och Täby, Stockholms tingsrätt, justitieombudsmannen Anders Wigelius (JO), Sveriges advokatsamfund, Sveriges domareförbund, Tjänstemännens centralorganisation, statsjänstemannasektionen (TCO-S), Landsorganisationen i Sverige (LO), Svenska röda korset, Föräldraföreningen mot narkotika, Föreningen Sveriges frivårdstjänstemän, Föreningen styresmän och assistenter m. fl. vid kriminalvårdsanstalterna (SAK), Svenska fångvårdssällskapet, Riksförbundet narkotikafritt samhälle (RNS), Svenska läkaresällskapet, Sveriges Psykologförbund och Rättspsykiatriska föreningen.

RÅ har överlämnat yttranden från överåklagarna i Stockholms, Göteborgs och Malmö distrikt samt länsåklagarna i Malmöhus, Skaraborgs och Västerbottens län. LO har överlämnat yttrande från Statsanställdas förbund.

Remissyttrandena

1 Förslaget att domstol skall besluta om viss form av särskild verkställighet

Förslaget har fått ett blandat mottagande. Det tillstyrks i princip av *Göta hovrätt, överåklagarna i Göteborgs och Malmö distrikt, länsåklagarna i Malmöhus, Skaraborgs och Västerbottens län, kammarrätten i Jönköping, domstolsverket, övervakningsnämnden i Eskilstuna, Sveriges advokatsamfund, Sveriges domareförbund, Svenska Röda Korset, Föräldraföreningen mot narkotika och Svenska läkaresällskapet*. Några av dessa remissinstanser – såsom Göta hovrätt (majoriteten) och Svenska Röda korset – avstyrker dock tanken på en särskild verkställighetsform enligt utredningsförslaget och ansluter sig till förslaget om domstolsprövning endast för det fall en sådan verkställighetsform ändå införs.

Tveksamhet inför förslaget om domstolsprövning har uttalats av *rikspolisstyrelsen, socialstyrelsen, BRÅ och övervakningsnämnden i Täby*. Förslaget har helt avstyrkts av *kriminalvårdsstyrelsen (majoriteten), invand-*

rarverket, kriminalvårdsnämnden, statskontoret, riksrevisionsverket, övervakningsnämnden i Malmö, Stockholms tingsrätt, JO, TCO-S, LO, Statsanställdas förbund, Föreningen Sveriges frivårdstjänstemän, SAK, RNS, Rättspsykiatriska föreningen och Sveriges psykologförbund. Flera av de instanser som avstyrker tanken på en särskild verkställighetsform avstår från att yttra sig i frågan.

Sveriges domareförbund instämmer i utredningens uttalande att frågan om särbehandling bör vara avgjord vid intagningen i anstalt. I och för sig föreligger enligt förbundet inte något hinder mot att kriminalvårdsstyrelsen får tillgång till all den utredning om den tilltalades personliga förhållanden som förekommer i brottmålet. Inte heller torde större svårigheter möta mot att kriminalvårdsstyrelsen från åklagaren i brottmålet begär in de kompletterande upplysningar som kan behövas för beslut om särbehandling, särskilt som beslut om särbehandling skall fattas i anslutning till intagningen i anstalt, dvs. kort efter brottmålsrättegången. Till detta kommer att, såvitt kan bedömas på grundval av det föreliggande utredningsmaterialet, frågor om särbehandling enligt den föreslagna lagstiftningen torde uppkomma bara i ett mycket begränsat antal fall. Mot den bakgrunden skulle kunna hävdas att intresset av en enhetlig tillämpning talar för att frågor om särbehandling handläggs av en för hela landet gemensam instans.

Domareförbundet anser emellertid att andra skäl väger tyngre. Vid beslut om särbehandling enligt den föreslagna lagstiftningen kommer skyddssynpunkterna att få större betydelse än för närvarande. Avvägningen mellan dessa synpunkter och hänsyn till den intagnes person kan antas bli en synnerligen grannlaga uppgift. Särbehandling i de former som föreslås innebär nämligen ett betydligt kännbarare ingrepp i den intagnes liv än som är fallet enligt gällande bestämmelser. Rättssäkerhetssynpunkterna gör sig därmed gällande med särskild styrka. Om avgörandet, såsom utredningen föreslår, läggs på domstolen vinner man också den fördelen att samtliga omständigheter av betydelse måste redovisas i rättegången och kan bemötas av den tilltalade, och beslut om särbehandling kan överklagas på samma sätt som ådömd påföljd. En särskild fördel med förslaget är att en ytterligare process om påföljdens utformning undvikes. Domareförbundet anser därför att handläggning av frågorna i brottmålsprocessen är att föredra.

I stort sett samma synpunkter åberopas av de övriga instanser som tillstyrker utredningens förslag och som närmare motiverar sin ståndpunkt. Domstolsverket framhåller att gränsen mellan de dömande och de verkställande myndigheternas områden i någon mån kommer att suddas ut men anser ändå utredningsförslaget riktigaast.

Rikspolisstyrelsen, som tillhör dem som ställer sig tveksamma till förslaget, framhåller att i fråga om den tilltalades personliga förhållanden polisen – rikspolisstyrelsen och de övriga polismyndigheterna – i åtskilliga fall

skulle kunna lämna för dessa avgöranden betydelsefulla uplysningar utöver vad det aktuella brottmålet ger upphov till. Sådana uplysningar om iakttagelser och tips angående brott, kontakter och umgänge samt andra förhållanden, alltså spaningsinformation, kan dock i regel inte tas upp vid en öppen domstolsförhandling eller ens uppenbaras för den tilltalade. Med hänsyn härtill vill rikspolisstyrelsen inte utesluta att en prövning i administrativ ordning vore att föredra.

BRÅ kritiserar utredningen för att någon prövning inte har gjorts av i vad mån domstol verkligen har möjlighet att göra en bedömning i enskilda fall huruvida påtaglig risk föreligger för fortsatt allvarlig brottslighet som riktar sig mot eller medför fara för liv eller hälsa. Det är således oklart med vilken säkerhet sådana bedömningar över huvud taget kan göras och än mer i vad mån domstol är lämplig instans för att pröva en sådan fråga. Liknande synpunkter anförs av *Rättspsykiatriska föreningen* som framhåller att förslaget förutsätter att man med någon högre grad av sannolikhet skall kunna förutse i enskilda fall vilka som kommer att återfalla i särskilt allvarlig brottslighet, om det ej företas extraordinära säkerhetsåtgärder mot dem under verkställigheten. All kriminologisk och rättspsykiatrisk erfarenhet visar dock att individuella förutsägelser har låg träffsäkerhet när det gäller återfall i brott. Att döma någon till särskild rixanstalt under hänvisning till påtaglig risk för fortsatt brottslighet under verkställigheten innebär att straffet eller straffskärpningen kommer före den förmodade brottsligheten. Man dömer då för förmodade eller senare under verkställigheten uppståande "tankebrott". Detta ter sig både vetenskapligt och etiskt helt oacceptabelt. Sådana invändningar torde väl även ha legat bakom avskaffandet av det tidsbestämda interneringsstraffet i Sverige nyligen. Föreningen karaktäriserar förslaget så att man i panik över narkotikasituationen på våra fängelser vill återinföra straff för förmodad framtida brottslighet.

Enligt *övervakningsnämnden Täby* lär medlemmarna i en vanlig domstol i allmänhet inte besitta sådan människokunskap och i övrigt ha sådana insikter att de har möjlighet att överblicka vad som kommer att hända med en människa om fyra–fem år, kanske mera, fram i tiden. De fall som här avses blir för övrigt så sällsynta att den enskilde domaren inte kan beräknas få någon överblick över reglernas tillämpning. Om man genom att lägga beslutanderätten hos domstolarna avser att uppnå en enhetlig praxis, lär alltså denna önskan knappast kunna uppfyllas. Om förslaget godtas, måste under alla förhållanden kriminalvårdsstyrelsen – som har den bästa erfarenheten och överblicken på området – få möjlighet att ompröva beslutet långt tidigare än utredningen tänkt sig. Men då återstår väl inte mycket av idén med att lägga beslutanderätten från början hos domstolen.

Kriminalvårdsstyrelsen, som avstyrker förslaget, menar att detta skulle innebära stora praktiska svårigheter. Det blir ett mycket inflexibelt system, som innebär att ett antal platser "läses" för en viss kategori intagna.

Eftersom man inte i förväg kan beräkna i hur många fall domstolarna kommer att förordna om särskild verkställighet riskerar man ju att antingen ha ett antal platser outnyttjade eller att man efter hand får ta ytterligare platser i anspråk för ändamålet. Att genomföra en sådan ordning med den nuvarande beläggningsutvecklingen är enligt styrelsens mening inte genomförbart utan ett tillskott av nya slutna riksanstaltsplatser. I avsaknad av övergångsbestämmelser kommer problem att uppstå redan i ett övergångsskede.

Även från principiella och behandlingsmässiga synpunkter ställer sig kriminalvårdsstyrelsen kritisk till utredningens förslag. Att domstolen i samband med dom på fängelse skall bestämma formerna för verkställigheten innebär enligt styrelsens mening en omotiverad omfördelning av befohgenheterna mellan domstolarna och verkställighetsmyndigheterna. Bl. a. finns det en uppenbar risk för oenhetlighet och inkonsekvens om beslut i fråga om verkställigheten läggs på domstolarna utan möjlighet till omprövning förrän efter lång tid. Styrelsen tillägger därutöver att det av humanitära skäl måste anses oacceptabelt att de ifrågavarande intagna sätts i en situation som medför att det under lång tid inte finns några som helst möjligheter till ändrade verkställighetsformer. Med det föreslagna systemet riskerar man t. o. m. att skapa farliga brottslingar och ointetgöra alla försök till fortsatt samhällsanpassning.

Även *kriminalvårdsnämnden* anför såväl principiella som praktiska skäl mot förslaget. Nämnden påpekar att den gränsdragning som upprätthålls mellan de olika myndigheternas kompetensområden ingår i ett genomtänkt system för att garantera största möjliga rättssäkerhet åt medborgarna. Att ändra eller sudda ut gränsdragningen kan få konsekvenser som är svåra att överblicka. Med hänsyn till frågans principiella vikt är det inte lämpligt att utan en närmare belysning av konsekvenserna föra över beslut rörande verkställighet av frihetsstraff på de allmänna domstolarna. De allmänna domstolarna saknar i allmänhet kännedom om vad verkställigheten innebär och hur den gestaltar sig. Det kan inte heller förväntas att hos dem, allmänt sett, kommer att finnas den erfarenhet av verkställighetsfrågor som beslutsmyndigheten bör ha. Med den spridning som besluten kommer att få måste vidare befaras att bedömningen blir oenhetlig. Önskemålet att beslut om särbehandling omgärdas av rättssäkerhetsgarantier kan tillgodoses utan de avigsidor som är förenade med den av utredningen föreslagna beslutsordningen om prövningen förläggs till ett fristående domstolsliknande organ med erforderlig erfarenhet av verkställighetsfrågor. Kriminalvårdsnämnden är ett exempel på ett sådant organ.

Även *statskontoret* pekar på att förslaget i viss mån bryter den hittillsvarande systematiken när det gäller påföljdsreglerna. Förslaget binder också betydande personalresurser och ett stort antal anstaltsplatser, som måste sättas av för det förväntade klientelet och som därför inte kan användas för annat ändamål. Enligt *riksrevisionsverket* måste det betraktas som princi-

piellt tveksamt att domstol skall besluta om straffverkställighetens närmare utformning. Rättssäkerhetsaspekten kan inte heller sägas vara ett tungt vägande skäl för ett genomförande av utredningens förslag i detta avseende. För kriminalvården är differentieringsmöjligheterna dessutom ett viktigt instrument i behandlingsarbetet. Utredningens motiv för att särskilja vissa intagna från andra torde i huvudsak inte vara att dessa skall ådömas ett hårdare straff. Avsikten är snarare att förhindra negativa beteenden under straffverkställigheten. Om det har visat sig att gällande anvisningar inte fått avsedd effekt eller att omprövning av beslut sker "formlöst och ofta" som utredningen framhåller, bör den avsedda styreffekten kunna erhållas genom närmare reglering i lagen om kriminalvård i anstalt och i föreskrifter om dess tillämpning.

Övervakningsnämnden i Malmö, första avdelningen, anser att det med hänsyn till att kriminalvårdsstyrelsen genom sina regionala enheter har överblick över alla anstaltsplaceringar och kan planera verksamheten i stort, vore naturligt att styrelsen också hade att besluta om särskild verkställighet i de relativt få fall det kan bli fråga om sådan. Övervakningsnämnden ställer sig även i övrigt tveksam till permissionsutredningens förslag i denna del. Det klientel som förutsätts skola särbehandlas kommer att dömas till långa fängelsestraff. Man kan vidare räkna med att domstolen i dessa fall beslutar om senareläggning av den villkorliga frigivningen. Av naturliga skäl kommer domstolen också att väga in den särskilda verkställigheten i sin straffmätning. Det är nämligen svårt att tro att hänsynen därtill skall lämna domstolen opåverkad när det gäller att bestämma strafftidens längd. Mycket talar sålunda för att fängelse med särskild verkställighet utvecklas till en ny påföljdsform, en kvalificerad form av fängelse ("tidsbestämd internering"). Frågan om det bör finnas plats för en sådan påföljd kan inte prövas i detta sammanhang. Nämnden framhåller också intresset av att en klar gräns upprätthålls mellan domstolar och administrativa myndigheter, detta bl. a. av hänsyn till att domstolarnas funktioner inte bör breddas alltför mycket utan koncentreras till dömandet.

Stockholms tingsrätt anser att utredningen har överskattat domstolens möjligheter att få fram det underlag som behövs för att avgöra den betydelsefulla frågan om särskild verkställighet. Det måste beaktas att tidsfristerna för mål med häktade praktiskt taget alltid torde vara aktuella i de fall som hör hit. Vidare synes utredningen – med hänsyn till arten av de förutsättningar som skall gälla för ett beslut om särskild verkställighet – ha övervärderat betydelsen av en muntlig förhandling avseende verkställighetsfrågan. Från mer allmänna rättssäkerhetssynpunkter är det enligt tingsrättens mening angeläget att frågor om särskild verkställighet så långt som möjligt får en enhetlig bedömning. Detta kan säkrast åstadkommas om alla sådana frågor avgörs hos en sakkunnig instans, kriminalvårdsstyrelsen. Som fullföljdsreglerna är utformade skulle det då bli endast en av

kammarrätterna – den i Jönköping – som får pröva besvär över kriminalvårdsstyrelsens beslut. Det kan också vara till fördel för en enhetlig bedömning.

JO framhåller att rättssäkerhetsskäl i och för sig kan anses tala för förslaget att domstol skall förordna om den särskilda verkställigheten. Å andra sidan har det föreslagna systemet åtskilliga nackdelar. I dag råder stor brist på anstaltsplatser och dömda får sitta oacceptabelt länge på häkten i avvaktan på lediga platser. Genom det föreslagna systemet kommer situationen att förvärras, då man låser ett inte obetydligt antal platser för en viss kategori intagna. JO ställer frågan hur man i förväg skall kunna avgöra hur många personer som domstolarna kommer att döma till särskild verkställighet. Om det endast blir ett fåtal, kommer många anstaltsplatser att vara outnyttjade. JO framhåller också de problem som uppkommer om antalet särskilda verkställighetsfall blir större än antalet platser på särskilda rixanstalter. Det är också enligt JO ett betydande avsteg från den fördelning av uppgifter mellan domstolar och kriminalvårdsmyndigheter som nu gäller att domstolen i samband med att den dömer till fängelse skall bestämma om viss behandlingsform inom ramen för den påföljden. En sådan nyordning bör inte införas utan mera ingående överväganden.

LO, Statsanställdas förbund, TCO-S, Föreningens Sveriges frivårdstjänstemän och RNS förordar en ordning som innebär att beslut av aktuellt slag meddelas av kriminalvårdsstyrelsen i plenum.

Sveriges Psykologförbund, som också avstyrker förslaget, pekar på att det hittills har varit en självklar ordning att kriminalvården och dess olika organ stått för verkställighetens praktiska utformning. Kriminalvårdens personal har enligt förbundet i regel de bästa förutsättningarna att kontinuerligt, dvs. inte enbart initialt, göra en bedömning av de intagnas behandlingsbehov.

2 Förslaget om en särskild verkställighetsform

Förslaget har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av överåklagarna i Stockholm, Göteborg och Malmö, länsåklagarna i Malmöhus, Skaraborgs och Västerbottens län, kammarrätten i Jönköping, rikspolisstyrelsen, domstolsverket, övervakningsnämnden i Eskilstuna, Sveriges domareförbund, TCO-S, LO, Föräldraföreningen mot narkotika, SAK, RNS och Svenska läkaresällskapet.

En mera tveksam hållning intas av socialstyrelsen, statens invandrarverk, statskontoret, övervakningsnämnden i Malmö och Sveriges advokatsamfund.

Förslaget har avstyrkts av RÅ, Göta hovrätt, kriminalvårdsstyrelsen, BRÅ, kriminalvårdsnämnden, riksrevisionsverket, övervakningsnämnden i Täby, JO, Svenska Röda korset, Föreningen Sveriges frivårdstjänstemän, Svenska fängvårdssällskapet och Sveriges psykologförbund.

Kammarrätten i Jönköping finner betänkandet ge vid handen att de långtidsdömda i anmärkningsvärt hög grad gör sig skyldiga till ny och ofta allvarlig brottslighet under den tid straffet verkställs eller – utan mellankommande avvikande – skulle ha verkställts. Missförhållanden av sådan art som narkotikahandlingen på flertaget kriminalvårdsanstalter samt den därmed förenade misshandels- och utpressningsverksamheten gentemot medfångar kan inte tolereras under längre tid utan allvarlig våda för kriminalvårdens verksamhet och dess anseende. Härtill kommer att kriminalvården även utanför narkotikaområdet utsättes för särskilda påfrestningar genom förekomsten av en alltmer välorganiserad och resursrik brottslighet, som ofta utövas under utvecklande av stor hänsynslöshet. Det ligger i sakens natur att en kriminalitet av detta slag ofta leder till återfall i brott. Även om man i viss utsträckning skulle kunna komma till rätta med problemen genom en skärpt praxis inom ramen för gällande lagstiftning – exempelvis i vad avser förutsättningarna för permission – får av betänkandet anses framgå att en hotfull utveckling kan undvikas endast med hjälp av lagstiftning. Kammarrätten delar utredningens uppfattning att de nu gällande bestämmelserna i 7 kap. 3 § och därtill anslutande lagrum i lagen om kriminalvård i anstalt under rådande förhållanden är otillräckliga i vad avser den samhällsfarliga grupp av intagna, som samhället måste skydda sig emot. Den begränsning till intagna som dömts till lägst fyra års fängelse, som utredningen gjort, bedömer kammarrätten som rimlig.

Liknande synpunkter förs fram av *Sveriges domareförbund, Stockholms tingsrätt, TCO-S, Statsanställdas förbund, RNS, överåklagarna i Stockholm och Göteborg* samt *länsåklagaren i Skaraborgs län. Rikspolisstyrelsen* framhåller att det framlagda förslaget kan synas ingripande men att en lösning inom den nu gällande ordningen knappast synes kunna åstadkommas. Samhället och dess berörda samhällsorgan har ett ansvar för att förebygga att de svårt kriminellt belastade personer som det här gäller begår ytterligare allvarliga brott. Härvid väger skyddskravet tyngre än förutsebara nackdelar. Rikspolisstyrelsen tillstyrker därför förslaget om särskild straffverkställighet. *Övervakningsnämnden i Eskilstuna*, som också tillstyrker förslaget, förordar att den nya påföljdsformen benämns isoleringsfängelse.

LO anser i princip att det för den organiserade brottsligheten bör göras ytterligare skärpningar av permissionsregler, avskildhet i förhållande till andra fångar och samhället utanför fängelset. En slutsats av detta är att *LO* förordar en mer långtgående differentiering av olika kategorier fångar än vad som sker i dag. En förutsättning för att detta skall vara möjligt är dock att fler anstaltplatser tillskapas. *LO* tillstyrker utredningens förslag om särskild verkställighet av straffet för vissa långtidsdömda. *LO* vill dock betona att sådant förordnande av särskild verkställighet bara skall få förekomma vid verkligt grova brott, t. ex. grova narkotikabrott och när de utgör ett led i yrkesmässigt bedriven kriminell verksamhet.

SAK finner att det kartläggningsarbete utredningen har lagt ner knappast stöder de vittgående förslag på förändringar som framläggs i betänkandet. Men genom den erfarenhet föreningens medlemmar har finner föreningen det dock nödvändigt att regler för ytterligare differentieringar och kontroll införes. I detta sammanhang måste det dock påpekas att lagregler hjälper föga om inte materiella och personella resurser ställs till kriminalvårdens förfogande. Om sista anstaltsplatsen är upptagen förstår var och en att detta medför hart när oöverstigliga problem för kriminalvården att finna lämplig anstaltsplacering, när det ibland inte ens gått att få tag på en sängplats åt den intagne. Vidtas inte kraftfulla åtgärder för att snabbt öka antalet anstaltsplatser och då även slutna riksanstaltsplatser blir allt differentieringsarbete omöjligt. Intentionerna för en human kriminalvård får läggas åt sidan och säkerhetsaspekter kan inte upprätthållas.

Socialstyrelsen, som tillhör de instanser vilka ställer sig tveksamma till förslaget, anför.

Kriminalvårdspolitiken har under de senaste årtiondena utvecklats i en klart humaniserad riktning. Dessa tendenser har avspeglat sig i fråga om villkoren för vistelse på anstalt samt möjligheterna att få öppenvård, att få strafftid nedkortad, att erhålla permissioner m. m. Socialstyrelsen har vid uppdragandet av riktlinjerna för vården av motsvarande klienter inom psykiatri och den sociala vården av missbrukare under de senaste 10 till 15 åren utgått från i stort sett samma värderingar. Emellertid har den uppfattningen börjat stadgas att vissa för såväl de inom kriminalvården omhändertagna som samhället negativa konsekvenser och missförhållanden uppkommit inom ramen för den allmänna kriminalvårdspolitiken. Således har utredningens kartläggningsarbete gett vid handen att de långtidsdömda i inte obetydlig omfattning missköter sig på olika sätt under straffverkställigheten. Misskötsamheten består i stor utsträckning av nya brott, ofta grova narkotikabrott. Användning av och handel med narkotika på kriminalvårdens anstalter förekommer också enligt utredningens uppfattning i oacceptabel omfattning. Det nu framlagda förslaget är att se som uttryck för en strävan att eliminera de mest negativa konsekvenserna av den förda politiken och söka befrämja en realistisk uppläggning av kriminalvården.

Mot bakgrund härav anser socialstyrelsen att det med hänsyn till kravet på samhällsskydd är påkallat att genomföra en skärpning av bestämmelserna i syfte att förhindra intagna som avtjänar långa straff för främst grov narkotikabrottslighet att under verkställigheten fortsätta en allvarlig brottslig verksamhet. Styrelsen är däremot tveksam till om utredningens förslag låter sig förenas med av statsmakterna fastlagda principer för kriminalvården, som innebär att de intagna skall ges möjlighet till individuell behandling. Enligt styrelsens mening bör man eftersträva ett system som utan att ge avkall på grundläggande humanitära principer öppnar möjligheten att under olika skeden av verkställigheten särbehandla ifrågavarande kategori intagna. Men detta förutsätter att den för verkställigheten ansvariga myndigheten – kriminalvårdsstyrelsen – behåller sitt inflytande över placerings- och behandlingsfrågorna.

Även *statens invandrarverk*, som anser det angeläget med åtgärder som leder till färre brott under straffverkställighetstiden, menar att förslagen rörande särskild verkställighet sätter i fråga de principer som präglar svensk kriminalvård och som går ut på att främja de intagnas samhällsanpassning och att motverka de skadliga följderna av fängelsestraffet.

Övervakningsnämnden i Malmö pekar på de nuvarande reglerna i 7, 20, och 20 a §§ KvaL. Där erbjuds möjligheter till placering på specialavdelning av vissa intagna som kräver särskild kontroll och bör hållas avskilda från andra intagna. Övervakningsnämnden ifrågasätter om inte denna särreglering bör vara tillräcklig och kunna tillämpas även på de fall som aktualiserats genom permissionsutredningens förslag. Eventuellt skulle det krävas viss justering av lagtexten varigenom en påtaglig risk för återfall i särskilt farlig brottslighet jämföras med rymning och fritagningsförsök. Det intresse som förslaget vill värna om – att hindra vissa intagna att fortsätta sin brottsliga verksamhet – bör i fråga om flertalet långtidsdömda kunna tillgodoses genom tillämpning av en sådan regel i 20 a § KvaL. Övervakningsnämnden anser därför att de nämnda bestämmelserna i KvaL bör behållas. Nämnden pekar också på de beröringspunkter som föreligger med fängelsestraffkommitténs nyligen avlämnade förslag och menar att avgränsningen av ett klientel som av hänsyn till samhällets behov av skydd måste underkastas särskild verkställighet bör preciseras i lagtexten. Detta gäller oavsett om regeln byggs in i KvaL eller om den enligt permissionsutredningens förslag skall utgöras av ett nytt stadgande i BrB. Även *statskontoret* pekar på beröringspunkterna med fängelsestraffkommitténs förslag och anser att frågorna bör prövas i ett sammanhang.

Sveriges advokatsamfund anför.

Förslaget innebär delvis en återgång till former för omhändertagande som inte tillämpats i Sverige under de senaste fyrtio åren, vilket även påpekas av utredningen. Särskilt mot bakgrund härav är det beklagligt att utredningen inte tycks ha undersökt andra möjligheter att komma till rätta med de missförhållanden, som helt klart förekommer. En av de viktigare faktorerna bakom narkotikamissbruket m. m. på anstalterna torde vara just själva avspärningen från vanligt mänskligt umgänge och därur spirande subkulturer. De föreslagna åtgärderna kommer att bli personal- och kostnadskrävande. En del av resurserna borde kunna användas till att påverka och styra denna fängelsemiljö genom ökade kontakter med omvärlden (besöksgrupper), påverkan av de intagna till ett meningsfullt liv (utbildning, arbete, fritidsverksamhet, terapeutiska grupper) samt större och bättre utbildad personal i stället för till ytterligare förstärkt isolering. Frågan är, om inte en redan nu tillämpade särbehandlingen ("bunkrarna") i vissa fall skapat en människotyp, benägen för en hårdare och mer desperat brottslighet än den behandlingen velat förhindra. Utredningen synes inte heller ha beaktat, att narkotikaförekomsten lär vara störst på vissa öppna anstalter, som bara delvis berörs av förslaget.

När det gäller en del missförhållanden på anstalterna och några intagna är dock problemen sådana, att samfundet delvis måste tillstyrka utredning-

ens förslag. Nedan anges samfundets invändningar beträffande förslagens enskildheter. I övrigt lämnas förslaget utan erinran. Samfundet vill dock förorda, att ytterligare utredning görs angående möjligheterna att gå fram längs ovan antydda eller andra alternativa vägar.

Till de remissinstanser som avstyrker utredningsförslaget hör *RA*. *RA* pekar på att humaniseringen av kriminalvården och den alltmer hänsynslösa narkotikabrottsligheten kan förefalla oförenliga. Det är otvivelaktigt så att själva förvaringen av dem som dömts för grova narkotikabrott erbjuder stora svårigheter. Möjligheterna att förhindra fortsatt brottslig verksamhet kan framstå som små, om man inte tillgriper utomordentligt drastiska åtgärder. Det skulle därför kunna anses påkallat att i enlighet med utredningens förslag skapa en strängare vårdform och därmed ett ökat samhällsskydd. Vad utredningen i detta hänseende föreslår är ytterst ett kvalificerat fängelsestraff i för ändamålet särskilt inrättade anstalter. Den föreslagna verkställighetsordningen för vid första påseendet tanken till den gamla uppdelningen på fängelse och straffarbete. De i förslaget angivna kriterierna för den strängare vårdformen anknyter i viss mån till den helt nyligen avskaffade påföljden internering. För ett återinförande av en kriminalvård av angivet slag – som genom ett övervägt reformarbete successivt avskaffats – måste föreligga synnerligen starka skäl. *RA* är inte övertygad om att utredningen genom den kartläggning som skett och de slutsatser som dragits därav fått fram ett bärande underlag för förslaget. För modern svensk kriminalvård framstår detta fastmer som främmande och som ett steg bakåt. De problem som är förbundna med straffverkställigheten för dem som ådömts långvariga straff främst för narkotikabrott är förvisso allvarliga. Enligt *RA*:s mening bör de ändå kunna lösas inom ramen för vårt nuvarande påföljds- och vårdsystem.

Även *Göta hovrätt* (majoriteten) anser att utredningens material ger dåligt underlag för möjligheten att bedöma om den föreslagna särskilda verkställigheten kan tänkas leda till någon förbättring i de avseenden som åsyftas. Genomgången av de 200 behandlingsjournalerna visar inte på någon högre grad av misskötsamhet bland de så kallade 7:3-orna än bland övriga intagna. Inte heller går att utläsa något samband mellan den ådömda påföljden och skötsamheten under anstaltstiden. Slutligen framgår ej heller att de som dömts till minst fyra års fängelse – dvs. de som skulle kunna omfattas av den föreslagna särskilda verkställigheten – missköter sig mer än övriga intagna. Däremot framgår det att misskötsamheten inom den undersökta gruppen som helhet är oacceptabelt stor. Innan erfarenhet vunnits av övriga föreslagna åtgärder bör en så långtgående verkställighetsform ej införas. Hovrätten avstyrker därför förslaget i denna del.

Kriminalvårdsstyrelsen, som också avstyrker förslaget, anför.

Under senare hälften av 1970-talet har antalet intagna som avtjänar långa fängelsestraff för allvarlig brottslighet ökat. Sålunda ökade antalet intagna

med strafftider på två år eller mer från 570 den 1 mars 1975 till 886 samma dag 1981. Den 1 oktober i år uppgick antalet till 995. Antalet intagna har under tiden 1975–1981 mer än fördubblats. Det finns ingenting som talar för att denna utveckling inte kommer att fortsätta. Vidare kan man konstatera att det bland de långtidsdöma finns ett ökat inslag av personer som gjort sig skyldiga till särskilt samhällsfarlig brottslighet som är av en annan karaktär än den "traditionella" brottsligheten. I första hand rör det sig om grov narkotikabrottslighet, som i allt större omfattning är välorganiserad och som inte sällan är internationell och bedrivs med stora ekonomiska och andra resurser. Beträffande vissa av de intagna som avtjänar straff för sådan brottslighet måste risken för återfall i samma slags brott under verkställigheten anses särskilt stor, även om de inte beviljas permissioner och också i övrigt behandlas restriktivt. Det beror bl. a. på de begränsade differentieringsmöjligheterna, som i vissa fall gör det ofrånkomligt att placera sådana intagna i gemensamhet med intagna som beviljas permissioner regelbundet och som även i övrigt har omfattande kontakter med omvärlden. Därigenom finns det möjligheter för de restriktivt behandlade intagna att kanske med tvång eller hot om tvång utnyttja andra intagna som "bulvaner" i fortsatt brottslig verksamhet. Man kan inte heller bortse från att det med nuvarande lagstiftning finns vissa möjligheter att begå narkotikabrott under vistelsen i anstalt genom brevkontakter, besök och telefonsamtal.

När KvaL trädde i kraft 1974 var alltså den i det föregående beskrivna "nya" allvarliga brottsligheten relativt ovanlig. De möjligheter till särbehandling som infördes i KvaL tog därför huvudsakligen sikte på att hindra vissa intagna från att *avvika* och begå nya brott, se 7 § 3 st. och 20 § 2 st. KvaL. Den ändring av 7 § 3 st. som genomfördes den 1 januari 1979 innebar ingen kursändring därvidlag. En bestämmelse som direkt syftar till att förhindra brottslig verksamhet under vistelse i anstalt finns endast i 20 a § KvaL, som reglerar placering på en specialavdelning. Där sägs i andra stycket att en intagen får placeras på en specialavdelning, om det finns anledning anta att det är påkallat för att hindra honom från brottslig verksamhet av allvarligt slag under vistelsen i anstalt (se prop. 1980/81: 1 s. 33 f). Specialavdelningarna, som har sammanlagt 24 platser, är emellertid endast avsedda för de mest samhällsfarliga brottslingarna, och det finns enligt styrelsens mening inte anledning att nu ändra förutsättningarna för placering på dessa avdelningar.

Däremot anser styrelsen att det med hänsyn till kravet på samhällsskydd är påkallat att genomföra vissa andra ändringar i lagstiftningen som tar sikte på att förhindra intagna som avtjänar långa straff för främst grov narkotikabrottslighet att under verkställigheten fortsätta en allvarlig brottslig verksamhet. Styrelsen anser dock inte att det finns anledning att genomföra så genomgripande förändringar i fråga om verkställigheten som utredningen föreslagit. Styrelsen avstyrker därför utredningens förslag till särskild verkställighet.

Starkt kritisk mot utredningsförslaget är *BRÅ* (majoriteten), som understryker att förslaget innebär ett kraftigt avsteg från den humanitära kriminalvårdsinriktning som under lång tid präglat svensk kriminalpolitik. Sverige har i detta hänseende varit ett föregångsland som ofta åberopats i internationella sammanhang som ett bevis på att en av humanitet präglad

kriminalvård inte behöver medföra ökad kriminalitet eller andra problem utan tvärtom kan få positiva effekter. Genomförs permissionsutredningens förslag torde det väcka berättigat internationellt uppseende. Förslaget innebär betydande risker för vissa former av "särskilt allvarlig brottslighet som riktar sig mot eller medför fara för liv eller hälsa". Ändå är förslagens ändamål att motverka just denna form av brottslighet. Om man ser till innebörden av förslaget skulle det alltså finnas anledning att förvänta att utredningens kartläggningsarbete avslöjat mycket omfattande missförhållanden som inte visat sig kunna åtgärdas på annat sätt. Så vitt BRÅ kunnat utläsa av kartläggningen visar den dock snarare på att de missförhållanden som förekommer är av betydligt mindre omfattning än vad som ofta antagits i den allmänna debatten. För frågan om särskilda rixanstalter tilldrar sig naturligtvis de s. k. 7:3-orna det största intresset då detta är den grupp som närmast motsvarar de som skulle komma ifråga för dessa anstalter. I den genomgång som utredningen gjort av ca 200 slumpvis utvalda behandlingsjournaler visade det sig att inte någon av de 48 som varit 7:3-förklarade begått något brott över huvud taget under verkställigheten under tid då de varit 7:3-förklarade. Inte heller i övrigt synes kartläggningsarbetet ge belägg för att nuvarande regelsystem medfört mer omfattande olägenheter ifråga om de aktuella grupperna.

BRÅ framhåller vidare i sitt yttrande bl. a. att en ny påföljdsform förutsätter att behovet av en sådan liksom den kriminalpolitiska grunden för påföljden noggrant övervägs. Likaså måste beslutsordningen prövas ingående. Utifrån sådana synpunkter fyller inte permissionsutredningens förslag de anspråk som måste ställas. Förslaget om inrättande av särskilda rixanstalter anges vara avsedd att fylla samhällsskyddsaspekter. Vad man eftersträvar är således effektiv inkapacitering. Något som helst underlag för en beräkning av vilka effekter i detta hänseende som förslaget kan medföra lämnar emellertid inte utredningen. Inte heller gör utredningen någon egentlig analys av hur många och vilka som skulle placeras på de särskilda rixanstalterna. Om, vilket BRÅ är böjd att anta, möjligheterna att förutsäga risk för fortsatt sådan brottslighet är relativt begränsade påverkar detta naturligtvis de särskilda rixanstalternas förmåga att fylla sina förutsatta ändamål. Legitimiteten av de särskilda rixanstalterna minskar självfallet också om den särskilda verkställigheten i större utsträckning kan förväntas vara onödig för att avhålla intagna från fortsatt brottslighet under verkställigheten. Såvitt BRÅ kunnat finna tyder utredningens kartläggning snarast på att detta skulle vara förhållandet. Även från de synpunkter som nu behandlats anser BRÅ att utredningens förslag om särskilda rixanstalter måste avvisas.

Kriminalvårdsnämnden ifrågasätter om utredningens förslag om särskild verkställighet kan tillgodose det behov av skydd för samhället och anstaltsmiljön som föreligger. Även när det gäller de intagna, som omfattas av utredningens förslag om särskild verkställighet, måste frågan om sam-

hällsskydd och skydd för anstaltsmiljön bedömas ur ett vidare perspektiv. Frågan måste ses mot bakgrunden av att permissioner och andra möjligheter till kontakt med yttvärlden är nödvändiga inslag i verkställigheten, om de skadliga verkningarna av frihetsberövandet skall kunna motverkas och om de intagnas anpassning till samhället skall kunna underlättas. Att samtidigt ge möjlighet till kontakt med yttvärlden och tillgodose kravet på samhällsskydd innebär svåra avvägningar. Ett visst missbruk är omöjligt att undgå och enstaka fall kan även te sig stötande, utan att fördenskill de gällande föreskrifterna om permission, besök, telefonsamtal m. m. och tillämpningen av dem måste betraktas som bristfälliga. Utredningens kartläggning motiverar att åtgärder vidtages. Det är dock angeläget att åtgärderna inte tar den formen att resultatet blir en anstaltsordning som "delvis innebär en återgång till former för omhändertagande som inte tillämpats i Sverige under de senaste fyrtio åren och inte heller förekommer i andra nordiska länder". Den föreslagna lagstiftningen ger enligt nämnden anledning till allvarliga erinringar.

Riksrevisionsverket pekar på att det inom kriminalvården redan i dag finns möjligheter att på olika grunder differentiera intagna. Enligt gällande föreskrifter och anvisningar beträffande differentiering av intagna i kriminalvårdsanstalt (KVVFS 1980: 3) är narkotikamissbruk en sådan grund för differentiering. Punkten 2:6 anger att "grova missbrukare med upprepad narkotikapåverkan samt sådana intagna som misstänks för narkotikalangning skall kunna skiljas från övriga och placeras på avdelningar med större säkerhetsgrad och slutenhet". Det förefaller rimligt att denna differentieringsgrund efter viss bearbetning och komplettering utnyttjas och att dessa intagna styrs till särskilt utvalda anstalter.

Övervakningsnämnden i Täby anför att utredningens förslag för de intagna, som skall placeras på de särskilda riksanstalterna, innebär en enorm hårdhet. Trots att övervakningsnämnden delar utredningens uppfattning om att en skärpning på detta område behövs, frågar sig nämnden, om det inte skulle vara möjligt att, utan denna våldsamma brytning med hittills tillämpat betraktelsesätt, nå ett acceptabelt resultat. Förslaget vilar på en statisk människosyn. Det tar ingen hänsyn till att människor under tidens gång och under olika former av påverkan kan förändras. I nutidens Sverige är det orimligt, att man handskas med människor på det sättet. Det står i direkt strid med allmänna humanitära principer, som vi vill tillämpa i andra sammanhang. Det måste finnas möjligheter att inom ramen för mera normal verkställighet tillgodose samhällsskyddet.

JO framhåller att den kartläggning som utredningen gjort är ganska begränsad. Den är tämligen summariskt redovisad i betänkandet och svår att överblicka. Det är därför vanskligt att ta ställning till vilket behov av åtgärder som utredningen egentligen påvisar. Härtill bidrar också att det i kartläggningen använda uttrycket misskötsamhet kan avse vitt skilda förhållanden, från lindriga ordningsföreseelser till allvarlig brottslighet och att

vad som skall anses som misskötsamhet bedöms olika från anstalt till anstalt. Det kan enligt JO knappast ifrågasättas annat än att det är nödvändigt att särbehandla vissa intagna som dömts för allvarlig brottslighet. Så sker också i dag, bl. a. av den kategori intagna som avses i 7 § tredje stycket KvaL och som i princip inte beviljas permissioner. Vidare finns specialavdelningar där säkerheten är stor och där de intagnas kontakter med yttvärlden är särskilt begränsade. Det är alltså möjligt att inom ramen för den nuvarande lagstiftningen ge vissa intagna en restriktiv särbehandling. JO anser inte att det underlag som utredningen har redovisat är tillräckligt för att man nu skall tillskapa en ny typ av alldeles särskilt slutna anstalter och en ny form av verkställighet. Utredningen har själv i sitt betänkande pekat på de nackdelar och risker som det föreslagna systemet skulle kunna medföra. Vad som saknas i förslaget är ett resonemang om och ett ställningstagande till hur långt man bör gå i fråga om särbehandling när det gäller en viss grupp intagna och i vad mån man därvid nödgas ge upp tanken på återanpassning. Man saknar också en helhetssyn på kriminalvården och ett allmänt kriminalpolitiskt perspektiv. Förslaget bygger dock på ett helt annat synsätt än det som ligger till grund för 1973 års kriminalvårdsreform. JO anser därför att det nu kan vara dags att göra en översyn av hela kriminalvårdslagstiftningen så att vi kan få ett tillräckligt underlag för en debatt och ett politiskt ställningstagande till frågan hur vår kriminalvård skall vara utformad i framtiden. I det sagda ligger att JO inte anser sig kunna tillstyrka förslaget om en ny verkställighetsform. Det är bättre att tills vidare behålla 7 § tredje stycket KvaL och i stället överväga vilka intagna en sådan bestämmelse bör omfatta. I detta sammanhang ifrågasätter JO om man verkligen träffar rätt med den avgränsning som utredningen gjort. Bl. a. förefaller fyraårskriteriet vara godtyckligt valt.

Även *Svenska Röda korset* avstyrker inrättandet av anstalter av det slag som nu föreslås. Röda korset säger sig inte tro på en sådan form av särbehandling av brottslingar, som ändå förr eller senare skall återvända till det samhälle de avskilts från. *Föreningen Sveriges frivårdstjänstemän* motsätter sig bestämt att man på lösa grunder återinför en variant av "förvaring" eller "internering". Den s. k. 7:3-bedömningen bör i stället finnas kvar. Föreningen menar att kriminalvården, liksom hittills, kan handha dessa svåravvägda ärenden på ett bra sätt. Enligt *Svenska fångvårdssällskapet* måste det från både humanitär och principiell synpunkt anses oacceptabelt att ett icke obetydligt antal intagna redan vid domstillsfallet placeras i en straffverkställighet som inte i något avseende under lång tid erbjuder möjligheter till flexibilitet i behandlingshänseende. Enligt *Sveriges psykologförbund* blir det sammantagna intrycket av utredningen att man trots oerhört långtgående repressiva åtgärder för ett fåtal, definitivt inte åstadkommer ett bättre klimat vad beträffar bl. a. narkotikaläget för flertalet intagna på kriminalvårdens anstalter. Inrättandet av "särskilda

riksanstalter" skulle innebära att vi mot egna erfarenheter och mot betendevetenskapliga forskningsresultat skaffar probleminstitutioner av en typ som borde tillhöra vår svenska "vårdshistoria".

Åtskilliga remissinstanser uttalar sig härutöver om enskildheter i förslaget, däribland särskilt beträffande frågan om ändring av verkställighetsform under straffavtjänandet. De instanser som har motsat sig tanken på särskilda rixsanstalter eller att prövningen skall ligga hos domstol har som regel också kritiserat förslagets bestämmelse om att överflyttning till annan anstalt inte skall få ske förrän tidigast ett år före 2/3-tiden. Även andra instanser – *kammarrätten, LO, statsanställdas förbund, SAK* och *RNS* – är emellertid kritiska till detta förslag. Som motivering anför att systemet blir stelbent och inte tillräckligt hög grad tillgodoser erforderliga behandlingsaspekter, särskilt inte om bestämmelsen, såsom i förslaget, görs helt undantagslös.

Åtskilliga instanser – däribland *kammarrätten i Jönköping, överåklagaren i Göteborgs* och *Malmö åklagardistrikt* – anser att den nuvarande regeln i 7 § tredje stycket KvaL bör finnas kvar även om utredningsförslaget genomförs.

3 Alternativa förslag till särbehandling av vissa långtidsdömda

Några av de remissinstanser som har motsatt sig tanken på särskilda rixsanstalter har alternativa förslag till behandlingen av brottsbenägna långtidsdömda. Till dem hör *kriminalvårdsstyrelsen*, som presenterar ett eget förslag till särbehandling. Styrelsen anför bl. a.

Vad först gäller urvalet av intagna som bör kunna bli föremål för särbehandling kan i huvudsak samma principer som utredningen angett vara vägledande. Det rör sig alltså om personer som avtjänar långa straff för särskilt allvarlig brottslighet, främst grova narkotikabrott. Vidare skall det finnas en påtaglig risk för återfall i samma slags brottslighet under verkställigheten.

Den särbehandling som bör komma i fråga för denna kategori intagna bör regleras i särskilda bestämmelser i KvaL dels när det gäller anstaltsplacering (differentiering), dels när det gäller de intagnas kontakter med omvärlden av olika slag. Anstaltsplaceringsbestämmelsen kan förslagsvis utformas på följande sätt. En intagen som bedöms tillhöra den aktuella kategorin skall placeras i slutan stalt. Huvudregeln bör vara att han där inte skall ha möjlighet till kontakt med intagna som inte tillhör denna kategori och att denna placering inte skall ändras förrän efter halva strafftiden. Undantag från huvudregeln bör kunna komma i fråga under vissa förutsättningar. Dels bör man kunna överföra den intagne till "normal" verkställighet när det inte längre bedöms föreligga påtaglig risk för återfall under verkställigheten, dels bör det finnas möjlighet att av medicinska eller andra starka behandlingsmässiga skäl ändra verkställigheten tillfälligt eller under en längre period.

För de intagna som skall vara placerade enligt huvudregeln bör vissa särregler gälla i fråga om vistelser utanför anstalten, brevgranskning, be-

sök och telefonkontakter. I sak bör dessa särbestämmelser vara desamma som utredningen föreslår för specialavdelningarna och de särskilda riksanstalterna. För att om möjligt undvika en alltför oöverskådlig reglering kan särbestämmelserna lämpligen införas som tillägg till respektive paragrafer i KvaL.

Styrelsen bedömer att det med den föreslagna särregleringen inte är nödvändigt att behålla den nuvarande 7 § 3 st. KvaL och de bestämmelser som knyter an till den regeln, dvs. 20 § 2 st. och 32 § 2 st. Dock bör det enligt styrelsens mening även fortsättningsvis finnas möjlighet att avskilja intagna som avtjänar långa straff om det bedöms nödvändigt på grund av en påtaglig risk för rymning eller fritagning.

Kriminalvårdsnämnden anför i denna del.

Utredningens kartläggning motiverar väl förändringar av den nuvarande lagstiftningen och KVN delar uppfattningen att behov föreligger att särbehandla vissa intagna. Kartläggningen pekar på att man genom de nyligen genomförda ändringarna i KvaL är inne på rätt väg. Enligt KVN:s mening bör kravet på särbehandling kunna tillgodoses genom ändringar i 7 § 3 st. KvaL. Detta stadgande talar om att det "kan befaras att han är särskilt benägen att avvika och fortsätta en brottslig verksamhet av särskilt allvarlig karaktär." Ändringar skulle kunna bestå t.ex. i att man ersatte eller kompletterade "och" med "eller" samt i att de nuvarande bestämmelserna om de intagnas möjligheter till kontakt med omvärlden stramas upp på i huvudsak det sätt som utredningen föreslagit.

Liknande synpunkter förs fram av *RA* och *en ledamot av kriminalvårdsstyrelsen* (överdirektören). Även flera andra remissinstanser, däribland *övervakningsnämnden i Täby*, anser att man bör överväga en lösning som innebär en åtstramning av de regler som gäller enligt 7 § tredje stycket KvaL och eventuellt även för placering på specialavdelning. *Sveriges psykologförbund* anser att man bör nöja sig med de specialavdelningar som finns, förutsatt att dessa väsentligen förbättras (möjligheter att öppna ytterligare någon sådan finns bl. a. på Hall- och Kumlaanstalterna).

Riksrevisionsverket anför.

Utredningen föreslår att endast de som dömts till lägst fyra års fängelse skall kunna aktualiseras för särskild placering. Narkotikaproblemen berör emellertid även de som dömts till kortare fängelsestraff. Enligt vad RRV erfarit är dessa problem inte minst omfattande och allvarliga på lokalanstalter. Mot bakgrund av det spridda missbruket bland intagna på nära nog alla typer av anstalter anser RRV att ett sådant beslut måste kunna fattas i varje enskilt fall oberoende av strafftidens längd. Beslut om placering på särskild anstalt bör därför fattas med hänsyn till den intagnes anknytning till narkotikahandlingen före och under straffverkställigheten.

Med anledning av utredningens förslag beträffande omprövning av domstolsbeslut anser RRV att sådana enskilda ärenden inte är av den karaktären att de bör avgöras i kriminalvårdsstyrelsen i plenum. Beslut om placering på särskild anstalt på grund av narkotikahandling eller missbruk bör kunna fattas på lämplig nivå i kriminalvårdsstyrelsen samt därefter anmälas i styrelsen i likhet med beslut i andra liknande frågor.

De övriga grova brott som utredningen föreslår bör kunna föranleda särbehandling på de två särskilda rixsanstalterna torde enligt RRV:s mening motivera en annan typ av behandling, kontroll och säkerhet. Det kan därför vara mindre lämpligt att placera de personer som döms för dessa brott tillsammans med dem som avskiljts på grund av narkotikabrott. Ett skäl som angivits bl. a. av justitieutskottet (1980/81:4) för att särskilja narkotikabrottslingar från andra, är dessutom att intagna utan narkotika-problem inte skall behöva komma i kontakt med narkotika.

Flera remissinstanser, däribland *kriminalvårdsstyrelsen*, *kriminalvårds-nämnden* och *JO* understryker kraftigt behovet av differentiering och framhåller de svårigheter som den nuvarande överbeläggningen medför i detta hänseende. Enligt *JO* skulle ett genomförande av utredningsförslaget ytterligare försvåra läget.

4 Val av anstalter för särskild verkställighet

Enligt *kammarrätten i Jönköping* inger utredningens förslag att den nya formen av straffverkställighet skall förläggas till endast två, från annan verksamhet frigjorda anstalter vissa betänkligheter med hänsyn särskilt till den ökade benägenhet för våld och övergrepp, som utredningen redovisat. Om de föreslagna två särskilda anstalterna utbytes mot ett högre antal särskilda avdelningar, förlagda till anstalter med avdelningar även av annat slag, skulle man vinna, å ena sidan ökade möjligheter till förflyttningar som kunde utgöra ett positivt inslag i den stränga isoleringen, och å andra sidan att försök att fritaga exempelvis en grupp intagna, som deltagit i gemensamt utövad kriminalitet, kunde försvåras. Om vidare dessa särskilda avdelningar utformas på sådant sätt att de särbehandlade intagna kan delas upp i grupper och hållas åtskilda under både arbets- och fritid såväl sinsemellan som från övriga avdelningar på anstalterna bör man kunna undgå åtminstone en del av de olägenheter, som utredningen angett vara förenade med en ordning med skilda regelsystem för olika intagna på samma anstalt. En ökad benägenhet för våld och övergrepp torde alltid följa med en straffverkställighet av strängaste slag. Möjligheterna att dämpa en sådan benägenhet torde öka om enheterna görs mindre och antalet sådana i stället ökar. Även *LO*, *statskontoret* och *övervakningsnämnden i Malmö*, förordar lösningar av detta slag, för den händelse utredningsförslaget genomförs.

Socialstyrelsen och *Rättspsykiatriska föreningen* framhåller i sammanhanget vikten av att föreliggande förslag till rättspsykiatrisk regionsjukvård beaktas. Sistnämnda remissinstans anser att förslagets konsekvenser skulle bli förödande.

Även från andra synpunkter avstyrks tanken på särskilda anstalter från flera håll. *Svenska fångvårdssällskapet* anför.

Inom kriminalvårdens anstaltsbestånd har sedan flera år vid tre anstalter (Kumla, Hall, Norrköping) varit inrättade specialavdelningar (de s. k. bunkrarna) av en verkställighetsmodell som varit föremål för mycket kritik men ingen forskning. I dessa fall är det dock fråga om högst nio intagna per avdelning och med en rekordhög personaltäthet (ett 20-tal). Det är förvånande att utredningen utan att kunna stödja sig på forskning eller utvärdering av verksamheten vid dessa specialavdelningar kunnat föreslå inrättande av två anstaltsavdelningar om vardera 35–40 platser. Förutom att det i praktiskt hänseende f. n. ter sig omöjligt att med hänsyn till beläggningssituationen reservera avsett antal platser för intagna som kan bli föremål för särskild verkställighet, så skall dessa s. k. särskilda rixsanstalter drivas under en avskärmning från omvärlden, som snarast är än mer skärpt än den som praktiseras på specialavdelningarna i dag. Ingen erfaren kriminalvårdare kan rekommendera att ha så många som 35–40 intagna på en och samma anstalt eller anstaltsavdelning med ett sådant program. Hur möjligheten att "tillfälligt kunna begränsa de intagnas gemenskap" skall kunna praktiseras, lämnas ingen redogörelse för.

RNS anser att två nya anstalter bör byggas för ändamålet. Under byggnationen – omkring en 3 årsperiod – bör förslagsvis kriminalvårdsanstalterna Norrköping och delar av Hall disponeras som särskilda rixsanstalter. De båda anstalterna har jämförelsevis hög grad av säkerhet. Utredningen uppskattar ett behov av ungefär 75 platser. Underlaget för denna uppskattning är inte tillfredsställande redovisat.

Förslaget att för särskild verkställighet ta i anspråk anstalten Österåker avstyrks av flera remissinstanser. *Kriminalvårdsstyrelsen* framhåller att kriminalvårdens mest kvalificerade verksamhet med behandling av narkotikaskadade intagna som önskar komma ifrån sitt drogberoende pågår vid denna anstalt. Verksamheten har hittills utvecklats på ett mycket positivt sätt, varför det under inga omständigheter finns anledning att avbryta denna. De särskilda förhållandena vid Österåkeranstalten, särskilt personalens nu väl inövade arbetsmetodik, medför också att verksamheten inte är möjlig att överföra till någon annan anstalt. Förslaget i denna del avstyrks även av bl. a. *LO*, *Svenska fångvårdssällskapet* och *övervakningsnämnden i Täby*.

Kriminalvårdsstyrelsen framhåller att även styrelsens förslag förutsätter att en viss kategori intagna särskiljs från andra intagna under en viss del av verkställigheten. Det krävs alltså att vissa slutna rixsanstaltsplatser avsätts för sådana placeringar. Med den nuvarande beläggningssituationen innebär det givetvis att möjligheterna till differentiering av de intagna i viss utsträckning ytterligare begränsas. Om inte andra åtgärder vidtas som snabbt kan minska tillströmningen till anstalterna vill styrelsen ifrågasätta om det inte är nödvändigt att utöka antalet slutna rixsanstalter. Att göra det inom ramen för det nuvarande antalsbeståndet är dock förenat med avsevärda nackdelar. Styrelsen framhåller därför att det nu egentligen är nödvändigt att planera för ett nybygge av en slutna rixsanstalt. Styrelsen är emellertid medveten om att det med hänsyn till det ekonomiska läget ter

sig högst osäkert om ett sådant nybygge är realistiskt. Styrelsen som ställer sig tveksam till utredningens beräkningar utgår därför från att det inledningsvis torde finnas ett behov av omkring 100 platser för ändamålet. Förutom kriminalvårdsanstalten Norrköping anser styrelsen att C-avdelningen vid kriminalvårdsanstalten Hall bör avsättas för särbehandling. Denna avdelning har f. n. 72 platser. Enligt styrelsens uppfattning torde det såvitt gäller Kumla-anstalten vara tillräckligt om en avdelning på det s. k. H-huset (12 platser) avsätts för särbehandling. Övriga avdelningar där fordras för det övriga klientel som av andra skäl än risk för grov kriminalitet under verkställigheten temporärt behöver placeras på avdelningar av H-husets karaktär. De antal som tas i anspråk för särbehandling bör indelas i små avdelningar med hög personaltäthet. En sådan förändring är angelägen också beträffande övriga slutna anstalter som f. n. har stora avdelningar. Styrelsen anser därför att det av styrelsen tidigare framförda förslaget angående reducering av bostadsavdelningarnas storlek vid kriminalvårdsanstalten Tidaholm bör genomföras. För samtliga föreslagna anstalter gäller enligt styrelsens uppfattning att en väsentligt ökad medelstilldelning för fritids- och rekreationsverksamhet är nödvändig som en motvikt mot den relativt restriktiva behandling som föreslås.

5 Övriga frågor

5.1 Spärr mot överföring till lokalanstalt av den som dömts till fängelse i lägst två år (6 § KvaL)

Utredningsförslaget avstyrks av *kriminalvårdsstyrelsen*, som inte kan finna att utredningens kartläggning ger belägg för att påstå att de lokalanstaltsplaceringar av långtidsdömda som förekommit varit felaktiga eller olämpliga. Förslaget skulle dessutom enligt styrelsen minska de redan nu begränsade möjligheterna till differentiering av de intagna. Även SAK motsätter sig förslaget. Det bör enligt SAK visserligen vara ytterst sällan som någon skall vara intagen i lokalanstalt mer än ett år, men för att utnyttja knappa resurser kan det ibland vara lämpligt att någon långtidsdömd får vara på lokalanstalt även längre tid än ett år. Det finns långtidsdömda "förstagångare" som har gått bra långa tider på lokalanstalter och där närmast varit en tillgång än en belastning. Studiegården och Visbyanstalten är till namnet lokalanstalter men har med fördel kunnat ha långtidsklientel längre tid än ett år. Det är också onödigt att på dyra slutna riksanstalter ha intagna, som lika väl skulle ha kunnat placeras på lokalanstalter. Förslaget avstyrks även av *RNS*. *JO* anser förslaget omotiverat och tämligen meningslöst.

5.2 Kontrollåtgärder, skärpning beträffande permissioner m. m.

5.2.1 Allmänt

De flesta remissinstanserna har i princip godtagit vad utredningen har föreslagit i dessa delar. Förslagen tillstyrks i stort sett reservationslöst av

bl. a. *Göta hovrätt, kammarrätten i Jönköping, rikspolisstyrelsen, länsåklagarna i Skaraborgs och Västerbottens län, Stockholms tingsrätt, LO, Statsanställdas förbund, TCO-S, Föreningen Sveriges frivårdstjänstemän och SAK.*

Övervakningsnämnden i Malmö tillstyrker också förslagen men framhåller att det finns en påtaglig risk för att en skärpt kontroll också kan komma att riktas mot intagna som egentligen inte ger anledning till den. Det är ett generellt problem som ytterst gäller hur långt man bör satsa på förtroendet för de intagna. Man måste betrakta det som en olycklig följd av reformen om den skulle medföra att klimatet på en anstalt blev hårdare och i allt högre grad präglad av motsättningar mellan personal och intagna. Svensk kriminalvård har hittills förskonats från sådana allvarigare konfrontationer och – när ansatser därtill förekommit – kunnat lösa problem förhandlingsvägen. Det är därför viktigt att man inte nu raserar vad som byggts upp och att man inte väljer metoder som innebär större ingripanden än vad nöden kräver. Enligt *BRÅ* är de framlagda förslagen i vissa delar alltför drastiska.

Föräldraföreningen mot narkotika har förklarat sig inte stödja förslagen till skärpta regler och praxis när det gäller fångar som inte är att betrakta som särskilt "farliga" eller spekulativa.

5.2.2 Förbud mot korttidspermission i vissa fall

Förslaget har lämnats utan erinran av flertalet remissinstanser och uttryckligen tillstyrkts av bl. a. *överåklagarna i Göteborgs och Stockholms distrikt* – som dock har vissa synpunkter på den lagtekniska utformningen – samt *Göta hovrätt och kammarrätten i Jönköping*. Inte heller *RÅ* motsätter sig förslaget. *RÅ* påpekar dock att förbudet i viss mån kan komma att utgöra en ytterligare påföljd för brottslig hantering av narkotika. F. n. synes nämligen i underrätterna råda den praxis att intagen som övertygas om olovlig befattning med narkotika på anstalt regelmässigt döms för åtminstone narkotikabrott och ådöms särskilt frihetsstraff, varigenom sker ett tillägg till den löpande strafftiden. Om narkotikan utgör endast hasch och mängden ej uppgår till mer än 0,2 gram, är regeln dock den att inte särskilt straff ådöms utan att endast disciplinär påföljd kommer i fråga. Underrättens praxis på förevarande område har dock ännu inte prövats av högsta domstolen. Om nu angivna praxis kommer att bestå, framstår det som angeläget att förbudet mot korttidspermission vid tillämpningen sammanvägs med nyssnämnd praxis.

Rikspolisstyrelsen framhåller i sammanhanget vikten av att kriminalvårdsmyndighet i god tid rapporterar till polismyndigheterna om beviljade permissioner för långtidsdömda som är intagna i rixanstalt.

Riksrevisionsverket anser att samma kvalifikationstider för permission bör tillämpas på riks- och lokalanstalter i fall då narkotikamissbruk har förekommit. Det är ett rättssäkerhetskrav att samma förseelse leder till

samma sanktion oavsett om den intagne vistas på sluten riksanstalt eller ej.
Sveriges advokatsamfund anför.

Förslaget innebär tillskapandet av en påföljd för brottslig handling, som skall tillämpas även rent administrativt. Detta är otillfredsställande ur rättssäkerhetssynpunkt. Det kan inte finnas något skäl att inte anmäla misstanke om narkotikabrott av intagen för utredning och åtal, varvid domstol får bestämma påföljd. Denna får sedan ha eventuella konsekvenser i permissionshänseende enligt vanliga regler. Ett nyttjande av narkotika, som inte innefattar innehav, är att döma av domstolarnas praxis så gott som alltid uteslutet. I den mån så ej skulle vara fallet, bör handlingen vara fri från påföljd både i och utom anstalt. Det synes räcka med ett förbud mot korttidspermission under den tid som förflyter mellan anmälan och lagakraftvunnen dom.

Samfundet avstyrker förslaget i den föreslagna utformningen i denna del men tillstyrker en regel om permissionsinskränkning under utredningstid enligt vad nyss sagts.

Föräldraföreningen mot narkotika anser att utredningen föreslår långtgående skärpningar på ett mycket magert underlag och att indragna permissioner framför allt skall användas som skydd för tredje man eller annat viktigt samhällsintresse – inte som en straffåtgärd. Föreningen tar också upp frågan om de anhörigas situation i samband med permissioner och anför.

I KVVSF 1979:1 § 111 står det att regelbunden permission inte får beviljas, om det inte på ett betryggande sätt är sørjt för den intagnes bostad och ekonomiska förhållanden. I dess § 118 stadgas att resa och uppehälle under korttidspermission skall betalas av den intagne.

Besök och permissioner rör ofta oss anhöriga i lika hög grad som de intagna. Lika mycket som vi önskar fortsätta ett engagerat umgänge med våra anförvanter, lika lite önskar vi längre bli utnyttjade och svikna. Detta sker inte alltför sällan vid permissioner. Ofta får vi då i praktiken stå för kost och logi. Vid eventuell misskötsel av permissionen kommer vi i en svår lojalitetskonflikt. Ska vi rapportera eller inte?

Många fångar har inte utvecklats och förändrats under kvalifikationstiden. Att många går på permission med samma värderingar som de gick in i fängelse med, framgår tydligt av utredningens genomgång av 197 slumpvis och än mer av 47 särskilt utvald intagna. Under sådana omständigheter vill vi anhöriga inte pressas att ta emot dem. Det som stadgas i ovan citerade §§ 111 och 118 uppfylls inte sällan på annat sätt än genom oss. När de intagna når fram till oss, har deras pengar ofta tagit slut. De kan till och med under resan ha skaffat sig nya skulder som omedelbart måste betalas.

En på anstalten uppgiven permissionsadress kan i praktiken visa sig vara falsk. Det förekommer inte sällan att anförvanter/fångar helt överraskande knackar på dörren till oss anhöriga en fredagskväll. Allt detta ger oss anhöriga psykiskt och ekonomiskt betungande problem. Utredningen antyder knappast dess existens, än mindre någon lösning.

5.2.3 Brevgranskning, telefonsamtal, mottagande av besök samt kroppsbesiktning

Förslagen har i stort tillstyrkts eller lämnats utan erinran vid remissbehandlingens *Rikspolisstyrelsen* anför.

Kontroll av för anstaltens personal okända besökande till långtidsdömda som på grund av fara för fortsatt brottslig verksamhet är intagna i slutna riksanstalt bör regelmässigt ske med biträde av polismyndighet. Sekretessen mellan myndigheterna i detta kontrollsamarbete måste undanröjas. Såsom utredningen påpekat bör det ankomma på kriminalvårdsstyrelsen och rikspolisstyrelsen att utfärda föreskrifter för hur kontrollen skall gå till.

Insmuggling av narkotika på anstalterna kan i många fall befaras ske i samband med besök. Det är synnerligen viktigt att sådan trafik förhindras. Narkotika som smugglas fasttejpas eller på annat sätt anbringad direkt på kroppen kan med nuvarande bestämmelser i regel inte avslöjas. Det är därför rimligt att som villkor för besök även ytlig kroppsbesiktning får ställas.

Kontroll av person utanför anstalten som intagen vill ha telefonsamtal med bör regelmässigt ske med biträde av polismyndighet i den utsträckning som nämnts ovan i fråga om besök. Enligt rikspolisstyrelsens uppfattning bör telefonautomater inte finnas i riksanstalter. Denna helt okontrollerade kontaktmöjlighet med personer utanför anstalten kan inte få fortgå om man vill förhindra att intagna på ett enkelt sätt bedriver eller planlägger brottslig verksamhet inifrån anstalterna.

Sveriges advokatsamfund anser det befogat att – kanske till och med betydligt – skärpa kontrollen av de intagna i samband med besök. Där emot finns starka skäl att inte införa en mer ingående kontroll av besökare än vad som gäller i dag. Särskilt med den nu föreslagna långtidsinspärningen blir besöken kanske den enda mer normalt mänskliga kontakt de intagna får. Det är då viktigt att besök underlättas, inte avskräcks. Med en ingående kontroll av den intagnes kropp och kläder samt av besökslokalen bör syftet att förhindra insmuggling i anstalten kunna uppnås. Det är också ett mindre avsteg från vanliga integritetsregler att undersöka en fånge än en person på fri fot. Samfundet avstyrker sålunda förslaget i denna del.

Föräldraföreningen mot narkotika anför att man ställer sig bakom endast kroppsbesiktning av besökare som tidigare överbevisats om narkotikasmuggling in på anstalt. I övrigt skall, menar föreningen, besökare endast genomgå en enkel visitation och övrig kontroll belasta fången.

Statens invandrarverk framhåller att det beträffande brevgranskning och avlyssning av telefonsamtal m. m. är angeläget att det byggs upp ett väl fungerande praktiskt system för dessa övervakningsrutiner. Om åtgärderna är aktuella i förhållande till utländska intagna, måste personalen på anstalten veta när, varför och hur den extrapersonal, som kan behövas för att fullgöra kontrollerna, skall rekvireras. Verket pekar också allmänt på att särskilda premieringsmöjligheter för intagna med långa strafftider och

utländska medborgare med utvisning i domen kan ge positiva effekter.

I övrigt har erinringar gjorts beträffande vissa detaljfrågor.

5.2.4 Urinprovskontroller

Utredningsförslaget har i allmänhet sakligt sett tillstyrkts vid remissbehandling.

Kriminalvårdsstyrelsen uttalar att urinprovskontroll har visat sig vara ett viktigt hjälpmedel när det gäller att bekämpa narkotikaförekomst i anstalterna. Emellertid har det uppstått vissa tillämpningssvårigheter på grund av att de intagna i allt större omfattning vägrar att återkomma föreläggande att lämna sådana prov. I vissa fall har intagna fått den uppfattningen att urinprovskontrollen är frivillig. Styrelsen föreslår därför att bestämmelsen om urinprovskontroll ändras så att det klart framgår att en intagen är skyldig att återkomma ett föreläggande, om inte medicinska skäl talar mot det. Med en sådan bestämmelse innebär en vägran att lämna urinprov att den intagne kan åläggas disciplinär bestraffning om han inte kan anföra godtagbara skäl för sin vägran. Som utredningen anfört har i praxis urinprovskontroll som villkor för permission inte ansetts stå i överensstämmelse med lagen om kriminalvård i anstalt. Genom förslaget till ändring i 32 § KvaL har utredningen avsett att åstadkomma en ändring därvidlag. För att undanröja de oklarheter som nu råder i denna fråga bör dock enligt styrelsens mening i KvaL föreskrivas att urinprovskontroll kan ställas som villkor för korttidspermission. Detta villkor bör f. ö. enligt styrelsens mening kunna ställas även för andra vistelser utom anstalt. Liknande synpunkter anförs av *kammarrätten i Jönköping* och *JO*, vilka anser utredningsförslaget otillfredsställande från lagteknisk synpunkt. *Övervakningsnämnden i Eskilstuna* menar att man bör överväga att införa en uttrycklig föreskrift av innebörd att den som vägrar att lämna urinprov skall anses ha överträtt narkotikaförbudet.

5.2.5 Omhändertagande av pengar

Riksåklagaren instämmer i och för sig i de synpunkter som framförts av utredningen om intagnas penninginnehav. Det framstår som nödvändigt att begränsa omloppet av pengar på anstalterna även om det torde vara realistiskt att räkna med att detta i viss utsträckning kan komma att ersättas av omsättning av föremål eller skuldförbindelser. RÅ kan emellertid inte godta förslaget i vad det avser stadgandet att "omhändertagna" pengar direkt skall tillfalla kronan. Detta torde kräva ett regelrätt förverkningförfarande. RÅ vill därför förorda en regel att sådana pengar som nu avses skall tas i beslag, varefter anmälan i vanlig ordning får ske till åklagaren, som för talan vid domstol om förverkande. Liknande synpunkter har anförts av *överåklagaren i Göteborgs distrikt*.

Överåklagarna i Stockholm och Malmö har ifrågasatt om inte den föreslagna lagändringen också bör omfatta värdehandlingar som kan användas som betalningsmedel.

Statsanställdas förbund anför:

Utredningen föreslår rätt för anstaltspersonalen att för att begränsa narkotikan på anstalterna omhänderta otillåtet innehav av pengar. Intagna på slutna riksanstalt har i dag rätt att inneha 300 kr. Genom narkotikahandel intagna emellan och genom ett florerande kortspel samt genom att pengar tas in under besök och permissioner är det inte ovanligt att intagna kan bära tusentals kronor på sig. Pengarna innebär ett gissel och ett hot mot anstaltsmiljön. Svåra fall av misshandel uppstår och många intagna begär vistelse i enrum i fruktan för gemenskap med de vilka de står i narkotika- eller kortspelskuld till. Därför bör penninginnehavet begränsas ytterligare för intagna på alla kategorier av anstalter.

Kriminalvårdsstyrelsen har i princip intet att erinra mot att det införs en möjlighet att omhänderta och förverka pengar, under förutsättning att sådana bestämmelser inte medför komplikationer av civilrättslig natur. Emellertid anser styrelsen att bestämmelsen bör utformas så att förverkande inte skall vara huvudregeln. I stället bör enligt styrelsens mening föreskrivas att omhändertagande får ske under vissa omständigheter (jfr vad som gäller i fråga om omhändertagande av berusningsmedel m. m.) Utredningen föreslår också att styrelsen skall utfärda vissa föreskrifter angående disposition av intagnas studiemedel och besparingar som härrör sig från arbete vid Skogome- och Tillbergaanstalterna. Styrelsen kan dock inte finna annat än att de avsedda inskränkningarna i fråga om förfogande av sådana medel måste regleras i lag.

JO anser att de föreslagna bestämmelserna i flera hänseenden är otillräckligt genomtänkta och avstyrker förslaget. Sveriges advokatsamfund finner att det finns goda skäl att omhänderta otillåtna penningmedel under anstaltstiden men anser att det saknas skäl att konfiskera dessa om ägaren är känd. Gällande regler om beslag och förverkande i brottmål är tillräckliga i detta hänseende. Samfundet avstyrker förslaget i den föreslagna utformningen i denna del men tillstyrker en regel om att otillåtna penningmedel omhändertas för att återlämnas vid frigivningen.

5.2.6 Passfrågor

Flertalet remissinstanser ansluter sig till utredningens ställningstagande eller lämnar det utan erinran. RÅ samt överåklagarna i Göteborg och Malmö ifrågasätter dock om inte vissa ändrade regler bör införas när det gäller passfrågorna. Invandrarverket betonar att en utomnordisk medborgare inte bara har sitt pass som rese- eller legitimationshandling. Om vederbörande har uppehålls- och arbetstillstånd här, så är passhandlingen även hans tillståndsdokument, vilket bör beaktas, om passinnehavet diskuteras i samband med vistelse utanför anstalten.

LAGRÅDET

Utdrag
PROTOKOLL
vid sammanträde
1982-02-23

Närvarande: f. d. justitierådet Petrén, regeringsrådet Delin, justitierådet Bengtsson.

Enligt lagrådet tillhandakommet utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 18 februari 1982 har regeringen på hemställan av statsrådet och chefen för justitiedepartementet Petri beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i lagen (1974: 203) om kriminalvård i anstalt,
2. lag om ändring i lagen (1976: 371) om behandlingen av häktade och anhållna m. fl.,
3. lag om ändring i lagen (1980: 621) med särskilda bestämmelser om vård av unga,
4. lag om ändring i lagen (1981: 1243) om vård av missbrukare i vissa fall,
5. lag om ändring i brottsbalken.

Förslagen har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Anita Meyerson.

Förslagen föranleder följande yttrande av *lagrådet*:

Lagrådet lämnar förslagen utan erinran.

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1982-03-04

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Ullsten, Dahlgren, Åsling, Wirtén, Boo, Petri, Gustafsson, Elmstedt, Tillander, Ahrland

Föredragande: statsrådet Petri

Proposition om ändring i lagstiftningen om kriminalvård i anstalt m. m.

---

1 Anmälan av lagrådsyttrande m. m.

Föredraganden anmäler lagrådets yttrande¹ över förslag till

1. lag om ändring i lagen (1974: 203) om kriminalvård i anstalt,
2. lag om ändring i lagen (1976: 371) om behandlingen av häktade och anhållna m. fl.,
3. lag om ändring i lagen (1980: 621) med särskilda bestämmelser om vård av unga,
4. lag om ändring i lagen (1981: 1243) om vård av missbrukare i vissa fall,
5. lag om ändring i brottsbalken.

Föredraganden upplyser att lagrådet har lämnat lagförslagen utan erinran och anför.

Utöver de förslag till lagändringar som har underställts lagrådet vill jag i detta sammanhang också ta upp ytterligare ett förslag till ändring i lagen (1980: 621) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU).

I 23 § LVU föreskrivs att vid handläggning i kammarrätt av mål enligt lagen nämndemän skall ingå i rätten. Motsvarande bestämmelse i lagen (1981: 1243) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM) har på inrådan av lagrådet (prop. 1981/82: 8 s. 118) försetts med undantag för mål om omedelbart omhändertagande enligt lagen. Kammarrätten i Stockholm har i skrivelse hemställt att de båda lagrummen skyndsamt bringas i saklig överensstämmelse med varandra.

Jag har efter samråd med chefen för socialdepartementet funnit att den påtalade skillnaden, som inte är sakligt motiverad, bör undanröjas snarast

¹ Beslut om lagrådsremiss fattat vid regeringssammanträde den 18 februari 1982.

möjligt. Det bör ske genom att 23 § LVU förses med motsvarande undantag för nämndmedverkan i mål om omedelbart omhändertagande i kamrarrätt som finns i 29 § LVM. Lagrummen blir då likalydande. Lagrådets hörande i denna del måste därför anses sakna betydelse.

2 Mindre bostadsavdelningar vid vissa slutna rixsanstalter m. m.

I remissprotokollet angav jag att det var min avsikt att återkomma till frågan om mindre avdelningar vid vissa slutna rixsanstalter.

Sedan år 1975 har antalet intagna i kriminalvårdsanstalt med långa strafftider ökat. Så t. ex. var antalet intagna med en strafftid av två år eller mer 570 den 1 mars 1975 och 886 den 1 mars 1981. Under samma tid ökade antalet intagna med en strafftid av fem år eller mer från 131 till 281. Ökningen av antalet långtidsdömda har medfört att det f. n. råder brist på lämpliga platser för detta klientel. Härigenom har möjligheterna att bemästra narkotikaproblem och våld intagna emellan avsevärt försvärats.

Den lagstiftning som jag nu förordar syftar bl. a. till att man skall uppnå en bättre kontroll av de intagna i olika avseenden. Särskilt gäller detta personer som har dömts till fängelse i lägst två år och som kan befaras vara särskilt benägna att fortsätta en brottslig verksamhet av allvarlig karaktär innan verkställigheten i anstalt har avslutats. Dessa personer skall enligt förslaget företrädesvis placeras i slutna rixsanstalter med hög säkerhet. Detta hindrar inte att andra kategorier dömda även i fortsättningen placeras i samma rixsanstalter. Som exempel på lämpliga rixsanstalter har i remissprotokollet nämnts – förutom Kumla och Norrköping – anstalterna Tidaholm, Hall och Norrtälje.

Anstalterna Tidaholm och Norrtälje togs i bruk i slutet av 1950-talet. De var avsedda för ett klientel med ett begränsat behandlingsbehov. Byggnadsmässigt är de anpassade för en verksamhet som väsentligen inriktas på en industriell produktion. Båda anstalternas platser är fördelade på 40-mannaavdelningar. Anstalterna har efter hand fått ta emot ett tyngre klientel än de är avsedda för.

Hall-anstalten tillfördes kriminalvården vid mitten av 1940-talet för att användas som säkerhetsanstalt. Av anstaltens platser utgör flertalet, 72, en avdelning i två våningsplan.

I betänkandena (SOU 1977: 76) Personalens arbetsuppgifter vid kriminalvårdens anstalter och (SOU 1979: 4) Avskildhet och gemenskap inom kriminalvården har framförts förslag om att inrätta mindre bostadsavdelningar vid i första hand anstalterna Tidaholm, Hall och Norrtälje. Kriminalvårdsstyrelsen har också i anslagsframställningar under senare år yrkat medel för inrättande av mindre bostadsavdelningar vid dessa anstalter. Det har därvid ansetts att 10–15 platser per avdelning skulle vara en lämplig storlek.

I 1980 års budgetproposition uttalade min företrädare att bostadsavdelningarnas storlek borde minskas vid vissa anstalter, i första hand Hall, Tidaholm och Norrtälje. Han ansåg dock att beläggningssituationen inte medgav de platsreduceringar som inrättandet av mindre anstaltsavdelningar skulle kräva (prop. 1979/80: 100 bil. 5 s. 80). Uttalandet lämnades utan erinran av riksdagen. Riksdagens justitieutskott tog vid behandlingen av 1981 års budgetproposition ställning till en motion om inrättande av mindre avdelningar vid Tidaholmsanstalten. Utskottet uttalade bl. a. (JuU 1980/81: 35 s. 9) att det statsfinansiella läget inte heller då var sådant att det var möjligt att minska platsantalet vid de berörda kriminalvårdsanstalterna. Härtill kom att beläggningssituationen hade förvärrats. Utskottet ville dock betona att det är angeläget att frågan prioriteras vid den fortsatta planeringen av anstaltsbeståndet. Utskottets uttalande godtogs av riksdagen.

Beläggningen vid de slutna rixanstalterna har under senare tid varit mycket hög och utgjorde den 1 november 1981 99% av antalet tillgängliga platser. Detta i förening med det ökande antalet långtidsdömda har medfört att möjligheterna till differentiering och kontroll av intagna som placeras i slutna rixanstalt allvarligt har begränsats.

För att man skall komma till rätta med beläggningssituationen på de slutna rixanstalterna skulle i dag behövas åtminstone en ny sådan anstalt med minst 100 platser. Emellertid kommer den sammanlagda planläggnings- och byggnadstiden för denna anstalt i så fall att bli mycket lång, sannolikt sju till åtta år. Byggnadskostnaderna för anstalten kan uppskattas till 180–200 milj. kr. Med hänsyn främst till de höga kostnaderna anser jag det mycket angeläget att man i det längsta kan undvika att bygga nya slutna rixanstalter.

För att kunna utöka kontrollen av de långtidsdömda i enlighet med det föreliggande förslaget till ändringar i lagen om kriminalvård i anstalt anser jag emellertid att det nu är nödvändigt att höja kvaliteten på de slutna rixanstalterna genom att – i den takt beläggningssituationen tillåter – inrätta mindre bostadsavdelningar vid Tidaholm, Hall och Norrtälje. Varje avdelning bör ha 10–15 platser. Den minskning av antalet platser som därvid uppstår kan till en del kompenseras genom att en ny paviljong uppförs vid Tidaholmsanstalten samt att en stängd paviljong öppnas vid Norrtäljeanstalten. Tillkomsten av nya lokalanstalter inom de närmaste åren kan också bidra till att minska beläggningstrycket på de slutna rixanstalterna.

Jag vill emellertid i sammanhanget understryka att de åtgärder som jag nu föreslår inte enbart syftar till att underlätta differentieringen av de intagna och möjliggöra en utökad kontroll i syfte att motverka en negativ påverkan i olika hänseenden. Mindre bostadsavdelningar har positiva effekter också därigenom att de bidrar till en väsentlig förbättring av anstaltsmiljön. Erfarenhetsmässigt leder mindre avdelningar till bättre rela-

tioner inte bara mellan personal och intagna utan också mellan de intagna inbördes. Personalen får större möjligheter att ta sig an de enskilda intagna. I och med att platsantalet skärs ned på avdelningarna förbättras också de intagnas möjligheter till fritidsaktiviteter. Jag vill slutligen för tydlighetens skull framhålla att de mindre bostadsavdelningarna självfallet inte är avsedda att innebära någon motsvarighet till de vid anstalterna Kumla, Hall och Norrköping inrättade specialavdelningarna med särskild övervakning och begränsad gemensamhet mellan de intagna.

På grund av den rådande beläggningssituationen bör, som jag tidigare har uttalat, inrättandet av mindre bostadsavdelningar ske successivt. Jag föreslår därför att erforderliga byggnadsarbeten utförs under en period av tre till fyra år i enlighet med nedanstående plan. I denna ingår som en första etapp byggandet av en ny bostadspaviljong vid Tidaholmsanstalten och en ombyggnad av den nämnda avdelningen vid Hallanstalten. Därefter sker ombyggnaden av de nuvarande paviljongerna vid Tidaholms- och Norrtäljeanstalterna.

Plan för inrättande av mindre bostadsavdelningar vid kriminalvårdsanstalterna Tidaholm, Hall och Norrtälje

Byggnadsobjekt	1982/83	1983/84	1984/85 - 1985/86
Tidaholm (ny paviljong)	Byggstart juli 1982	Färdig- ställande	
Tidaholm (ombyggnad av bostadsavdelningar)		Byggstart	Färdigställande
Hall (ombyggnad av bostadsavdelning)	Byggstart våren 1983	Färdig- ställande	
Norrtälje (ombyggnad av bostadsavdelningar)		Byggstart	Färdigställande
Beräknade byggnads- och utrustningskostnader (1 000-tal kr)	10 000	12 000	8 000

3 Anslagsfrågor

Investeringskostnaderna för att inrätta mindre bostadsavdelningar vid kriminalvårdsanstalterna Tidaholm, Hall och Norrtälje har jag beräknat till sammanlagt omkring 30 milj. kr under en period av tre till fyra år. Jag har räknat med att byggandet av en ny bostadspaviljong vid Tidaholmsanstalten och ombyggnad av den aktuella avdelningen vid Hallanstalten skall kunna påbörjas under budgetåret 1982/83. För det budgetåret beräknar jag ett anslagsbehov av 10 milj. kr under andra huvudtitelns reservationsanslag E 8 Byggnadsarbeten för kriminalvården.

4 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att

1. anta de av lagrådet granskade lagförslagen med vidtagen ändring,
2. godkänna den i det föregående presenterade planen för ett successivt inrättande av mindre bostadsavdelningar vid kriminalvårdsanstalterna Tidaholm, Hall och Norrtälje,
3. till *Byggnadsarbeten för kriminalvården* utöver vad som under andra huvudtiteln föreslås i prop. 1981/82: 100 (bil. 5 p. E 8) anvisa ett reservationsanslag av 10 000 000 kr. för budgetåret 1982/83.

5 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga de förslag som föredraganden har lagt fram.

Innehållsförteckning

Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Lagförslag	3
1. Förslag till lag om ändring i lagen (1972: 203) om kriminalvård i anstalt	3
2. Förslag till lag om ändring i lagen (1976: 371) om behandlingen av häktade och anhållna m. fl.	11
3. Förslag till lag om ändring i lagen (1980: 621) med särskilda bestämmelser om vård av unga	12
4. Förslag till lag om ändring i lagen (1981: 1243) om vård av missbrukare i vissa fall	13
5. Förslag till lag om ändring i brottsbalken	14
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde 1982-02-18	15
1 Inledning	15
2 Straffverkställighet för vissa långtidsdömda m. m.	16
2.1 Gällande ordning i korthet	16
2.2 Permissionsutredningens förslag	17
2.3 Remissutfallet i stort	19
2.4 Överväganden	21
2.4.1 Särbehandling för vissa långtidsdömda	21
2.4.2 Åtgärder beträffande övriga dömda	28
3 Alkoholutandningsprov på kriminalvårdsanstalter	30
4 Socialstyrelsens skrivelse	31
5 Straffhöjning för övergrepp i rättssak	32
5.1 Gällande ordning m. m.	32
5.2 Tidigare ärende i riksdagen	33
5.3 Överväganden	34
6 Upprättade lagförslag	36
7 Specialmotivering	36
7.1 Förslaget till lag om ändring i lagen (1974: 203) om kriminalvård i anstalt	36
7.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1976: 371) om behandlingen av häktade och anhållna m. fl.	50
7.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1980: 621) med särskilda bestämmelser om vård av unga	51
7.4 Förslaget till lag om ändring i lagen (1981: 1243) om vård av missbrukare i vissa fall	51
7.5 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken	51
8 Hemställan	52
9 Beslut	52
Bilaga 1 Sammanfattning av betänkandet (Ds Ju 1981: 14) Straffverkställighet för vissa långtidsdömda m. m.	53
Bilaga 2 Sammanställning av remissyttranden över betänkandet (Ds Ju 1981: 14) Straffverkställighet för vissa långtidsdömda m. m.	56
Utdrag av lagrådets protokoll vid sammanträde 1982-02-23	80
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde 1982-03-04	81
1. Anmälan av lagrådsyttrande m. m.	81
2. Mindre bostadsavdelningar vid vissa slutna riksanstalter m. m. ...	82
3. Anslagsfrågor	84
4. Hemställan	85
5. Beslut	85